

BİZİM İNTİKAMIMIZ ÇOCUKLARIMIZIN ATACAĞI KAHKAHALAR OLACAK!

Bobby Sands

TEBEŞİR

Mektepli
gazete.com 'un dijital aylık ekidir.

Editör: Alaaddin DİNÇER & Ali TAŞTAN & Osman Çağrı ŞAHİN

Tasarım: Ecem AKTAŞ

Kapak Tasarım: Gökçe Ekin BARAN

Yazılar

Okumak İstedığınız Başlığa Basarak İlgili Sayfaya Gidebilirsiniz.

4

Milli Eğitim Bakanı Yusuf Tekin'in İcraatları

Alaaddin DİNÇER | Ali TAŞTAN

8

Eğitim ve Yapay Zeka Üzerine

Ulaş Başar GEZGİN

11

Eleştirel Pedagojide Bir Dönemin Sonu

Dr. Bülent AVCI

15

Ekoloji Okur-Yazarlığının Önemi ve Nasıl Kazanılır?

Prof. Dr. İbrahim ORTAŞ

26

Masonik Fetocü Marksist Bir Akademisyen Olur Mu? ve Niye İstifa Eder?

Dr. Barış IŞIK

29

Neo-Özneli Siyasanın Derinleştirdiği Eşitsizlikler!

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARAAĞAÇLI

42

Munzur Üniversitesi'nin Akademik Yönergesi: Biat Et İhbar Et Rahat Et!

Dr. Mehtap TOSUN

46

Eğitimde Zarf mı Mazruf mu?

Cemil COŞKUN

48

Dünyada ve Türkiyede Üniversitelerin Durumu

Prof. Dr. Kenan ÖZCAN

53

Toplumsal Kabul ve Uyum Süreçleri Bağlamında Suriyeli Çocukların Eğitim ve Okullaşma Durumları

Prof. Dr. Özkan YILDIZ

59

Sorumlu Gezegen Yurttaşlığı İçin Önemli Bir Gereksinim: Coğrafya Bilgisi ve Coğrafi Farkındalık

Vedat ÇALIŞKAN

67

Hacer Foggo ile Söyleşi

69

Eğitimde Sermayeye Teslim Olmayan Emekçilerin Örgütü Hareketi

Özel Sektör Öğretmenleri Sendikası

72

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cafer Caferov ile Söyleşi

Milli Eğitim Bakanı Yusuf Tekin'in İcraatları

Alaaddin DİNÇER | Ali TAŞTAN

[Yusuf Tekin](#)'in AKP döneminin 9'un-cu Milli Eğitim Bakanı olması ile eğitim gündeminde tartışmalar alevlendi. Geriye dönüp baktığımızda AKP döneminin Milli Eğitim Bakanları ortalama 2,5 yıl görev yapmışlar. Eğitim alanında süreklilik sağlanamadı ve AKP'li bakanların tamamı başarısız oldular. Eğitim alanını siyasallaştırmaları, dinselleştirmeleri, liyakati yok etmeleri, eş dost, hı-sım akraba ilişkileri, yolsuzluk ve usulsüzlük iddiaları, tarikat-cemaat ilişkileri bu dönemde çok tartışıldı. Eğitim sistemimizin temel direklerini sarsan değişimler 2012 yılından itibaren hız kazandı. Yeni bakanımız

da 2013 yılında müsteşarlığa başladı.

Yusuf Tekin, MEB'in son müsteşarı. Müsteşarlığı döneminde de çok tartışılan bir isim oldu. Çalıştığı bakanların neredeyse tamamı ile küs ayrıldı. Eğitimin sorunları ile ilgilenmek yerine kendisine ekip kurma peşinde koştu. Döneminde de eğitimle ilgili neredeyse hiçbir olumlu değişikliğe imza atamadı. Duruşu hep ayrıştırıcı oldu. Çalıştığı bakanlar bile daha birleştirici mesajlar verdi. Bir bürokrattan fazla siyasetçi gibi hareket etti. Devletin değil AKP'nin bürokratu oldu. Herkesin bildiği an-

cak kimsenin dillendirmediği taraftarlığı başına dert oldu. İnsanları ayrıştırdı. Kendi ideolojisinden olmayanlara yaşama şansı tanımadı. Bazı bakanların Yusuf Tekin görevde iken imza yetkisini bile aldıkları söylendi.

Yusuf Tekin'in Müsteşarlığı döneminde eğitimde neler yapıldı?

- Milliyetçi-muhafazakar müsteşar döneminde, 30 Eylül 2013 tarihinde Andımız kaldırıldı.

- 1 Mart 2014 tarihinde TBMM'de kabul edilen 6528 sayılı kanun ile der-

shaneler kapatılır gibi yapıldı, özel öğretim kursuna dönüştürüldü.

- 1 Mart 2014 tarihinde TBMM'de kabul edilen 6528 sayılı kanun ile MEB Müsteşarı Yusuf Tekin haricindeki merkez ve taşradaki tüm eğitim yöneticileri (Yaklaşık 50 bin kişi) görevden alındı.

- 1 Mart 2014 tarihinde TBMM'de kabul edilen 6528 sayılı kanun ile özel okullarda çalışan öğretmenlerin devlet okullarında çalışan öğretmenlerden daha düşük maaş almalarının önü açıldı. Özel okul çalışanı öğretmenler asgari ücrete mahkum edildi.

- Yine aynı kanun ile MEB teftiş sistemi yerle bir edildi. Eğitim Denetçilerinin unvanı Maarif Müfettişi olarak değiştirildi.

- 1 Mart 2014 tarih ve 6528 sayılı Kanun ile PROJE OKULU uygulaması hayata geçirildi. Ve bu okulların öğretmen ve yöneticilerinin doğrudan bakan tarafından atanabilmesinin önü açıldı. Bakanın belirlediği okullar PROJE OKULU olarak belirlendi. Günümüzde bu okulların sayısı 2 bini geçti. Yaklaşık 150 bin öğretmen ve yöneticinin atamaları doğrudan bakan tarafından yapılmaya başlandı. AKP'nin yandaş sendikası Eğitim Bir Sen şubelerinde bu okullara atanacak öğretmenlerin listeleri yapılarak bakanlığa dayatıldı. Ülkemizin en gözde okulları bu kapsama alınarak yandaş öğretmenlerin tamamı torpille bu okullara atandı.

- 2014-2015 eğitim öğretim yılında özel okullara "Eğitim öğretim desteği" uygulaması başladı. Bu kapsamda özel okullara öğrenci başına destek verildi. Devlet okullarına bulunamayan yaklaşık 8 milyar lira bütçe özel okullara aktarıldı.

- 2015 yılında apartman dairelerine Temel Lise adı verilen okullar kuruldu. Bahçesi olmayan, sosyal etkinlikleri olmayan, sadece üniversite sınavına hazırlık kapsamında öğretim yapan bu liseler eğitimin niteliğini yok etti.

- 13 Haziran 2015 tarihinde, Bakanlığın danışmanı olduğunu ifade eden Murat AKAR tarafından Fatih Projesi kapsamında görev yürüten Ayşe Atasayar öldürüldü. 25 yıl ceza alan Murat Akar, 2021 yılında Yargıtay'ın kararı ile serbest bırakıldı. Serbest kaldıktan sonra yurt dışına kaçırıldı. Yargının "pardon" demesinden sonra Murat Akar için kırmızı bülten çıkarıldı. Bu cinayetin detayları dönemin bakanı ve müsteşarı tarafından kamuoyuna açıklanmadı.

- 2016 yılında Türkiye Maarif Vakfı kuruldu. 2023 yılında Maarif Vakfı'nda öğrenci başına düşen para 69,9 bin TL olurken MEB'e bağlı okullarda ise bu tutar 23,9 bin TL'de kaldı.

- 2016 yılında Sözleşmeli **Öğretmenlik** uygulaması getirildi. Öğretmenlerin iş güvencesi yok edildi.

- MEB Müsteşarı Yusuf Tekin döneminde tarikat ve cemaatlerin arka bahçesi vakıf ve derneklerle yapılan protokollerin sayısında patlama yaşandı. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin kimi yetkileri bu vakıf ve derneklere devredildi.

- 10 yıl boyunca uygulanan Birleşik Eğitim Yazı uygulamasından Temel Dik Yazı uygulamasına geri döndü.

- Proje okulu olan İmam Hatip Liselerinin sınavsız öğrenci almasının önü açıldı. Okullar arasındaki eşitlik yok edildi.

- Ortaokul düzeyinde özel yurt açılması için yasal düzenleme yapıldı. Tarikat ve cemaatlerin yurtlarına yasal kılıf yaratıldı. Yatılı okulların sayısı azaltıldı. Özellikle kırsalda yaşayan ailelerin çocukları tarikat ve cemaatlerin yurtlarına mahkum edildi.

- Okullara mescit zorunluluğu getirildi.

- 6 Eylül 2016 tarihinde Akıllı Okullar ile ilgili MEB tarafından soruşturma açıldı. Ve soruşturma 20 Temmuz 2017 tarihinde tamamlandı. Müfettiş raporlarında 20 Temmuz 2017 tarihinde bu kurumların kapatılması için teklifte bulunuldu ancak işlem yapılmadı. Dönemin MEB Müsteşarı Yusuf Tekin, FETÖ/PDY şüphesi ile soruşturma başlatılan bu okulları, soruşturma başlatıldıktan sonra (Ekim 2016) ziyaret etti. Bu ziyaretin altında yatan sebepler irdelenmedi.

- 2017 yılında LİSELERE GİRİŞ SINAVI TEOG'ta 17 bin öğrenci birinci oldu. Batman'da bir okulda aynı sınıftan 10 öğrenci 120 sorunun tamamını doğru yaparak birinci oldu. Yusuf Tekin 17 bin birincinin 'normal' olduğunu söyledi.

- TEOG kaldırıldı. 2016 yılında TEOG'un ne kadar hakkaniyetli bir sınav olduğunu ifade eden Yusuf TEKİN, Cumhurbaşkanı'nın 2018'de TEOG kalkacak demesinden sonra "TEOG bir sınav değildi zaten, olması gereken derslerin sınavıydı" şeklinde çark etti. Dönemin Milli Eğitim Bakanı İsmet Yılmaz, okullarımızı "nitelikli, niteliksiz" şeklinde ayırtırdı.

- 2017 yılında Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği değiştirilerek okullar arası ve uluslararası yarışmaların kap-

samı daraltıldı. Protokol yapılan sivil toplum örgütlerinin yarışmalara dahil olması sağlandı. Başka bir ifade ile Ensar Vakfı, TÜRGEV, TÜGVA, İlim Yayma Cemiyeti gibi tarikat ve cemaatlerin arka bahçesi olan sözde sivil toplum kurumlarının yarışma organizasyonlarına katılımının önü açıldı.

- Öğrenci ve veliler tarafından öğretmenlerin değerlendirilmesine yol açan Öğretmen Performans Sistemi, Yusuf Tekin döneminde uygulamaya sokuldu. Sonraki süreçte iptal edildi.

- 21/07/2017 tarih ve 30130 sayılı Resmi Gazete'de KAMU TAŞINMAZLARI ÜZERİNDE EĞİTİM VE YURT FAALİYETLERİ İÇİN ÜST HAKKI TESIS EDİLMESİNE İLİŞKİN YÖNETMELİK yayımlandı. Bu yönetmelik ile vergi muafiyeti bulunan vakıflara, mülkiyeti hazineye ait olan kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazların 49 yıllığına bedelsiz olarak verilmesinin önü açıldı. (Sonraki yıllarda bu hak kamu yararına çalışan derneklere de verildi.) Bu sayede binlerce kamu taşınmazı yandaş vakıf ve derneklerin eline geçti.

- Müsteşarlık sisteminin kaldırılmasından sonra Yusuf Tekin, 25 Temmuz 2018 tarihinde görevinden ayrılmak zorunda kaldı.

- 15 Temmuz 2018 tarihinde 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile rektörlerin en az üç yıl profesörlük yapanlar arasından atanması şartı getirildi.

Yusuf Tekin Müsteşarlıktan ayrıldıktan sonra;

13 Eylül 2018 tarihinde 17 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile profesörlükte geçirilecek "en az üç

yıl" şartı kaldırıldı. "Rektörler, profesörlük yapanlar arasından atanır." şekline dönüştürüldü. 15 Eylül tarihinde MEB'in son müsteşarı Yusuf Tekin, Hacı Bayram Veli Üniversitesine rektör olarak atandı. Böylece, Harika Çocuk Yasası olarak bilinen (GÜZEL SANATLARDA FEVKALADE İSTİDAT GÖSTEREN ÇOCUKLARIN DEVLET TARAFINDAN YETİŞTİRİLMESİ HAKKINDA KANUN) İdil Biret ve Suna Kan'ın Yabancı Memleketlere Müzik Tahsiline Gönderilmesine Dair Kanundan sonra Cumhuriyet tarihinde kişiye özel ikinci Kanun, MEB müsteşarı Yusuf Tekin için çıkarılmış oldu.

İşte yeni Bakanımızın müsteşarlığı döneminde bunlar yaşandı. Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz sözü tam olarak yeni bakanı anlatıyor. Kendisine özel kanun çıkarılan ve sonrasında rektör olan, şimdinin Milli Eğitim Bakanı'ndan ne beklenebilir?

Şimdi soru şu; hülle ile rektör olma şerefine nail olan son müsteşar yeni Milli Eğitim Bakanı çocuklarımıza doğruluğu, dürüstlüğü nasıl öğretecek?

Yeni bakanın ilk icraatları neler oldu?

Bakanlar Arası Sayısal Çelişkiler!

Yeni Milli Eğitim Bakanı Sayın Tekin bir televizyon kanalında yaptığı açıklamada, ebeveynlerin kız çocuklarını okula gönderme me-nedeni olarak karma eğitimi göstere-rek " karma eğitim yapan okullar ile birlikte sadece kız çocuklarına eğitim veren okullar açılmalı" önerisinde bulunmuştu. Bir anlamda Sayın Bakan kız çocuklarının okullaşma oranlarının olması gereken yerde olmadığını, hedeflerin gerisinde kaldığını ima ediyordu. Bu duruma

neden olarak karma eğitimi gösteriyordu. Böylece Sayın Bakan karma eğitimi yeniden tartışmaya açmış bulunuyordu. Sayın Bakanın bu açıklaması değişik çevreler tarafından ya destek ya da karşıtlık noktasında tartışmalara neden olmakta. Oysa Sayın Tekin'den önceki Bakan olan Sayın Mahmut Özer, Gölbaşı Mogan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Uygulama Otelinde düzenlenen "Eğitimle Yeniden Buluşma" projesinin ikinci toplantısında ortaöğretimdeki okullaşma oranlarını artırmak için yapılan çalışmaların başarısından bahsetmekteydi.

Sayın Özer açıklamasında, "4 Ocak'ta başlayan projenin daha bir hafta olmadan meyvelerini vermeye başladığını, proje sayesinde ortaöğretimdeki okullaşma oranının yüzde 95.97'ye yükseldiğini" ifade ediyordu. Sayın Özer kız çocuklarının okula erişemediğine ilişkin yapılan eleştirilere verdiği yanıttan ise "Geçtiğimiz aylarda 868 bin kız çocuğunun okullara erişemediği yönünde gerçeği yansıtmayan iddiaların yayıldığını, İçişleri Bakanlığının kayıtları ve diğer kayıtlar karşılaştırılarak yoğun bir çalışma yapıldığını, sayınının 280 bin civarında olduğunun ortaya çıktığını" açıklıyordu. Açıklamasının devamında Sayın Özer, "Rakamları aldım, güzel bir hareketlilik başladığını görüyoruz çünkü ortaöğretimdeki okullaşma oranları yüzde 95,06 idi; yüzde 95,97'ye çıkmış. Yani yüzde 96'ya yükselmiş, bu iyiye işaret. Mart ayının sonuna kadar ortaöğretimdeki okullaşma oranlarının yüzde 99'a çıkarılmasını, hiçbir öğrencimizi, hiçbir kardeşimizi kaybetmek istemiyoruz." ifadelerini kullandı.

Türkiye'de eğitime erişimde bölgeler arasında dengesizlikler olduğu gibi cinsler arasında da önemli fark-

lar bulunmakta. Cinsiyete bağlı eşitsizlikler, kırsal yörelerde kent merkezlerine oranla daha açık biçimde görülmekte. Ebeveynler; özellikle kırsal bölgelerde çocuk okutma konusunda tercihlerini erkek çocuklarının lehine kullanmakta.

Türkiye’de kadın ve erkeklerin eğitim hizmetinden eşit olarak yararlanmalarında büyük dengesizlikler yaşanmakta. Hızlı nüfus artışından kaynaklanan yoğun ev işlerinde anneye yardımcı olmak ve kardeşlerine bakmada ikinci annelik rolünü üstlenmiş olmaları kız çocuklarının eğitime katılmalarını engellemekte. Örgün eğitim kurumlarına devam etme oranının düşük olması nedeniyle yaygın eğitim ve açık öğretim tercihi önem kazanmakta. Okula hiç gitmeme, sınıf tekrarı, devamsızlık ve eğitimi belli bir düzeye kadar sürdürerek okulu terk etme sorunları daha çok kalabalık nüfuslu ve çok çocuklu ailelerde görülmekte.

TÜİK’in 2022 Çocuk İstatistiklerinde çocuk nüfusun yoğun olduğu Ş.Urfa, Mardin, Batman, Bitlis, Siirt, Diyarbakır, Ağrı, Muş, Van, Şırnak’ta 2011-12 yılında okula başlayan 252 bin 820 çocuktan 2021-22 yılında 136 bin 79’u 12.sınıf seviyesine erişebildiği MEB İstatistik sayılarında görülmekte. Bu 10 ilde oransal olarak baktığımızda okula başlayan çocukların %46,18’sinin 12.sınıfa gelmeden örgün eğitimin dışına çıkmış olduğu anlaşılmakta. 12.Sınıfa kadar ilerleyemeyen çocukların içinde kız çocukların oranı %24,28 oğlan çocukların oranı %21,99’dur.

Çocuk sayısı az olan Tunceli, Edirne, Kırklareli, Kastamonu, Sinop, Karabük, Çanakkale, Bartın, Artvin, Giresun illerinde 2011-12 yılında okula başlayan 35 bin 774 çocuktan 2021-22 de 12.sınıfa kadar devam eden çocuk sayısı 34 bin 238 kişidir. Bu

illerde eğitimini tamamlamayanların oranı %0,43 olmuştur. Verilerden de anlaşılacağı gibi çocuk sayısı yüksek olan illerde eğitimi yarıda bırakma çok yüksek oranda olurken, az çocuklu illerde oran %1’in altında kalmakta.

Çok çocuklu ailelerin çocuklarının eğitimin tamamlamadan okulu terk etme nedenleri arasında sosyal ve ekonomik koşullar öncelikli bir belirleyendir. Bütün bu sorunlara rağmen verilen ekonomik ve sosyal destekler ile değişik zamanlarda MEB, ÜNİCEF ve sivil toplum oluşumlarının yürüttüğü kampanyalar neticesinde kız/oğlan çocuklarının okula devamlarının sağlanması hususunda önemli mesafeler alınmaktadır.

UNICEF’in (2003) araştırmasına göre kız çocuklarının okutulmamasında şu etkenler rol oynamaktadır:

*Gelenek ve dini inançlar

*Kalıplaşmış cinsiyet rolleri

*Öğretim programları ve çocuk bakım-eğitiminde yeniden üretilen cinsiyet rolleri

*Kadının düşük statüsü

*Erken evlilikler

*Eğitimin toplumda kabul edilen rollerle çelişkili görülmesi

Gürol ve Dilli tarafından yapılmış (2006) ve 16. Eğitim Bilimleri Kongresi’nde sunulmuş olan “Zorunlu Eğitim Çağında Bulunan Kız çocuklarının Okula Gitmeme Nedenleri (Şırnak İli Örneği)” çalışması bulgularına göre kız çocuklarının okula gitmeme nedenleri şunlardır:

*Okula gitmek için destek görme-

dikleri, eğer giderlerse kınanma korkusu,

*Maddi yetersizlikler,

*Ev içi sorumlulukları (anneye ev işlerinde yardım etme, kardeşlerine bakma)

*Büyüdükleri ve evlenme yaşının geldiği düşüncesi

*Okuma yazmanın yeterli görülmesi,

*Kız çocuklarına evlenince kocaları bakar düşüncesi.

Araştırmada okul masraflarının tümünün devletçe karşılanması düşüncesi kız çocuklarını okula gönderme açısından teşvik edici bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, Önceki Bakan Sayın Özer’in verdiği rakamlar doğruysa (biz doğru olduğuna inanmak istiyoruz) o zaman yeni Bakanın açıklamalarında bir sorun var demektir. Ne olursa olsun bir ülke Bakanının öncelikli görevi okuma çağındaki bütün çocukların okula erişimini sağlamak, 12 sınıfın sonuna kadar da nitelikli eğitim haklarını kullanmaları için gerekli olan hizmetleri sunmaktır. Sorun karma eğitim ya da kız okulları açmak tartışmasının çok ötesinde bir derinlik içermekte. Esas sorun mevcut siyasal iktidarın 21 yıldır kendisi dışındaki toplumsal dinamikleri yok sayarak uyguladığı eğitim politikalarıyla çocukları biçimlendirme ve öncelik verdikleri siyasal ideolojik tercihleri doğrultusunda yetiştirme ısrarında yatmaktadır.

Eğitim ve Yapay Zeka Üzerine

Ulaş Başar GEZGİN

ulasbasar@gmail.com

Yapay zekanın gelişmesi, eğitim sistemi açısından ciddi bir sorun olacak nitelikte. ChatGPT ve Bing Yapay Zekası gibi programlara öğrenciler tarafından ödev yaptırılabilir. Daha önce, eğitim sisteminin başında bir bela olarak düşünce hırsızlığı (intihal) vardı. Bunu Turnitin gibi düşünce hırsızlığı saptama programları büyük ölçüde çözüyor. Program, önceki metinlerle girilen metni karşılaştırıp bir benzerlik skoru veriyor.

Turnitin, yapay zekanın gelişmesiyle, aynısını yapay zekanın ürettiği kuşkulanan metinler için de yapmaya başladı. Bu göstergeye Yapay Zeka Benzerliği Göstergesi deniyor. Bu skor yüksekse, metnin yapay zekaya yazdırıldığı ortaya çıkıyor.

Öte yandan, Yapay Zeka sanıldığı kadar güvenilir değil. Bilgi uydurabiliyor ve yanlış bilgi verebiliyor (Baidoo-Anu ve Owusu Anshah,

2023; Lo, 2023, Qadir, 2023). Olmamış olayları olmuş gibi gösterebiliyor, uydurma referanslar ortaya çıkarabiliyor (Gravel ve ark., 2023). Veriler yanlı olabiliyor (Kasneji ve ark., 2023; Qadir, 2023). Her hâlükârda insan elinin değmesi gerekiyor (Han ve ark., 2023). Ayrıca, bu durum, etik sorunlar doğurabiliyor (Adiguzel ve ark., 2023; Qadir, 2023). Dahası, işsizliğe yol açacağı için tartışmalı (Qadir, 2023). Ya-

pay zeka hazır bilgi sağladığı için, bu durumun eleştirel düşüncüyü baltalayacağı düşünülüyor (Mogavi ve ark., 2023; Rahman ve Watano-be, 2023). Bu durumdan en çok etkilenen eğitim alanı, yazmaya ağırlık veren yabancı dil öğretimi alanı (Hong, 2023). Currie (2023) ise, yapay zekanın yüzeysel yanıtlar verdiğini söylüyor. Yapay zeka, yapılandırılmış (örneğin tek bir yanıtı olan) konularda başarılı; ama daha belirsiz konularda aynı performansı gösteremiyor (Megahed ve ark., 2023).

Öte yandan, kimi araştırmacılar, eğitimde yapay zeka kullanımının eğitimi kişiselleştireceğini ve etkileşimli hale getireceğini ileri sürüyor (Baidoo-Anu ve Owusu Ansah, 2023; Kasneci ve ark., 2023; Qadir, 2023). Yapay zeka, öğrenciler için bir öğrenim yardımcısı işlevi görebilir (Lee, 2023). Yabancı dil öğrenimini kolaylaştırabilir (Hong, 2023). Öğrencinin eğitsel bağımsızlığını ve özerkliğini sağlar; böylelikle daha motive ve istekli olmalarının önünü açabilir (Biswas, 2023). Kimilerine göre, rutin işleri yapacağı için, verimliliği artıracak (Elbanna, & Armstrong, 2023). Başkaları ise, yapay zeka-eleştirel düşünce ilişkisini tersine yorumluyor. Onlara göre eğitimde yapay zeka kullanımı, eleştirel düşüncüyü geliştirecek (Malik ve ark., 2023; Siegle, 2023) ve yaratıcılığı ateşleyecek (Malik ve ark., 2023). Ivanov ve Soliman (2023)'e göre, eğitim kurumları bir dönüşüm geçirmeli ve bir

ölçüde yapay zeka tarafından üretilmiş metinleri kabul etmeli. Bu, çok tartışmalı.

Hisar ve Amri, (2023) yaptıkları araştırmada, yapay zekanın çeşitli tıp sorularını yanıtlayamadığını gösteriyor; ancak, yapay zeka üretimi özetleri uzmanların önüne koyduklarında, uzmanlar hangilerinin yapay zeka üretimi olduğunu anlayamıyor. Pegoraro ve ark. (2023), Turnitin'in girişiminin tersine karamsar: Onlara göre, yapay zeka üretimi metinleri insan üretimi metinlerden ayırmak teknik olarak olanaksız. Dolayısıyla, yapay zekanın bilgileri yetersiz; ancak insanları kandırmada başarılı. Crawford ve ark. (2023)'e göre, yapay zeka, kopya çekmek için de kullanılabilir, öğrenimi kolaylaştırmak için de. Bunun için etik liderliğe ihtiyaç var.

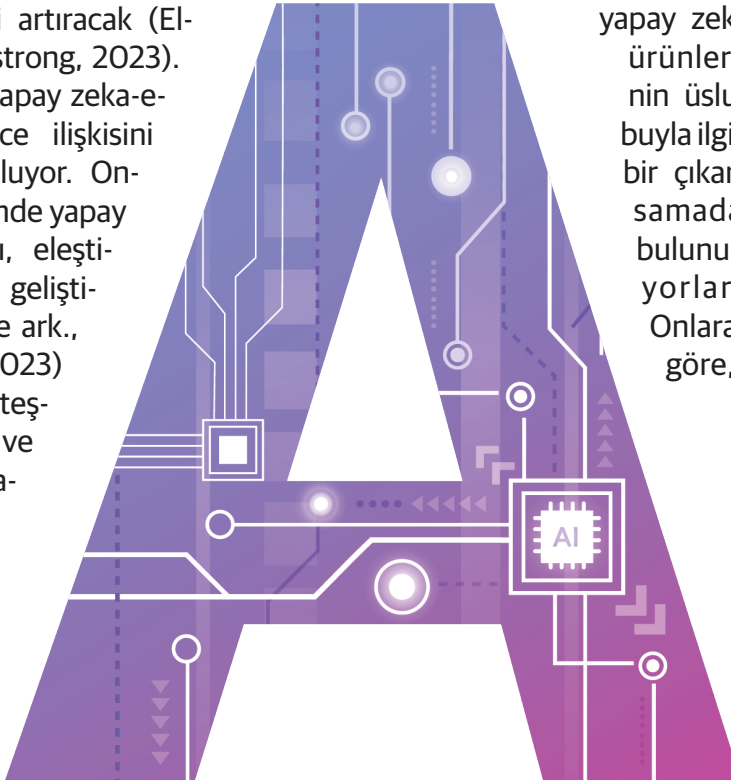
Mitrović ve ark. (2023) ise, Pegoraro ve ark. (2023)'ün karamsarlığına katılmıyor. Geliştirdikleri model, yapay zeka üretimi ürünleri % 79 oranında ayırt edebiliyor. Ayrıca, yapay zeka ürünlerinin üslubuyla ilgili bir çıkarımda bulunuyorlar. Onlara göre,

yapay zeka üretimi metinler, kibar bir dille ve ayrıntıya girilmeden yazılmış, süslü ve tipik olmayan bir söz dağarı kullanıyor; kişisizleştirilmiş bir üslubu var ve tipik olarak duygu ifadelerine yer vermiyor" (s.1). Öte yandan, başka bir araştırmada, ayırt edilebilirlik düşük çıkıyor (Khalil ve Er, 2023).

Konu uzun ve çatalı. Sosyolojik açıdan bakarsak, yapay zekaya eşit erişim, eğitim hakkına erişimdeki eşitsizliklere karşı bir panzehir olabilir. Eşitsizlik yaşayıp çeşitli 'saygın' mesleklerde temsil edilmeyen kesimler için, düşük maliyetli ve ücretsiz bir araç olarak işlev görebilir (Bommineni ve ark., 2023). Ancak, yapay zekanın olumsuz yönleri, yok sayılacak kadar önemsiz değil. Bu konuda, daha fazla veriye, araştırmaya ve tartışmaya ihtiyaç var.

Kaynakça

- Adiguzel, T., Kaya, M. H., & Cansu, F. K. (2023). Revolutionizing education with AI: Exploring the transformative potential of ChatGPT. *Contemporary Educational Technology*, 15(3), ep429.
- Baidoo-Anu, D., & Owusu Ansah, L. (2023). Education in the era of generative artificial intelligence (AI): Understanding the potential benefits of ChatGPT in promoting tea-

ching and learning. Available at SSRN 4337484.

Biswas, S. (2023). Role of Chat GPT in Education. Available at SSRN 4369981.

Bommineni, V. L., Bhagwagar, S., Balcarcel, D., Davatzikos, C., & Boyer, D. (2023). Performance of ChatGPT on the MCAT: the road to personalized and equitable premedical learning. *MedRxiv*, 2023-03.

Crawford, J., Cowling, M., & Allen, K. A. (2023). Leadership is needed for ethical ChatGPT: Character, assessment, and learning using artificial intelligence (AI). *Journal of University Teaching & Learning Practice*, 20(3), 02.

Currie, G., Singh, C., Nelson, T., Nabasenja, C., Al-Hayek, Y., & Spuur, K. (2023). ChatGPT in medical imaging higher education. *Radiography*, 29(4), 792-799.

Elbanna, S., & Armstrong, L. (2023). Exploring the integration of ChatGPT in education: adapting for the future. *Management & Sustainability: An Arab Review*.

Gravel, J., D'Amours-Gravel, M., & Osmanlliu, E. (2023). Learning to fake it: limited responses and fabricated references provided by ChatGPT for medical questions. *Mayo Clinic Proceedings: Digital Health*, 1(3), 226-234.

Han, Z., Battaglia, F., Udaiyar, A., Fooks, A., & Terlecky, S. R. (2023). An explorative assessment of ChatGPT as an aid in medical education: Use it with caution. *MedRxiv*, 2023-02.

Hisan, U. K., & Amri, M. M. (2023).

ChatGPT and medical education: A double-edged sword. *Journal of Pedagogy and Education Science*, 2(01), 71-89.

Hong, W. C. H. (2023). The impact of ChatGPT on foreign language teaching and learning: opportunities in education and research. *Journal of Educational Technology and Innovation*, 5(1).

Ivanov, S., & Soliman, M. (2023). Game of algorithms: ChatGPT implications for the future of tourism education and research. *Journal of Tourism Futures*, 9(2), 214-221.

Kasneci, E., Seßler, K., Küchemann, S., Bannert, M., Dementieva, D., Fischer, F., ... & Kasneci, G. (2023). ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. *Learning and Individual Differences*, 103, 102274.

Khalil, M., & Er, E. (2023). Will ChatGPT get you caught? Rethinking of plagiarism detection. *arXiv preprint arXiv:2302.04335*.

Lee, H. (2023). The rise of ChatGPT: Exploring its potential in medical education. *Anatomical Sciences Education*.

Lo, C. K. (2023). What is the impact of ChatGPT on education? A rapid review of the literature. *Education Sciences*, 13(4), 410.

Malik, A., Khan, M. L., & Hussain, K. (2023). How is ChatGPT transforming academia? Examining its impact on teaching, research, assessment, and learning. *Examining its Impact on Teaching, Research, Assessment, and Learning* (April 9, 2023).

Megahed, F. M., Chen, Y. J., Ferris, J. A., Knoth, S., & Jones-Farmer, L. A. (2023). How generative ai models such as chatgpt can be (mis) used in spc practice, education, and research? an exploratory study. *Quality Engineering*, 1-29.

Mitrović, S., Andreoletti, D., & Ayoub, O. (2023). Chatgpt or human? detect and explain. explaining decisions of machine learning model for detecting short chatgpt-generated text. *arXiv preprint arXiv:2301.13852*.

Mogavi, R. H., Deng, C., Kim, J. J., Zhou, P., Kwon, Y. D., Metwally, A. H. S., ... & Hui, P. (2023). Exploring user perspectives on chatgpt: Applications, perceptions, and implications for ai-integrated education. *arXiv preprint arXiv:2305.13114*.

Pegoraro, A., Kumari, K., Fereidouni, H., & Sadeghi, A. R. (2023). To ChatGPT, or not to ChatGPT: That is the question!. *arXiv preprint arXiv:2304.01487*.

Rahman, M. M., & Watanobe, Y. (2023). ChatGPT for education and research: Opportunities, threats, and strategies. *Applied Sciences*, 13(9), 5783.

Siegle, D. (2023). A Role for ChatGPT and AI in Gifted Education. *Gifted Child Today*, 46(3), 211-219.

Eleştirel Pedagojide Bir Dönemin Sonu

Dr. Bülent AVCI

Eleştirel pedagoji (EP) 1960lar dan günümüze özgürleştirici demokratik eğitim ideallerine yön veren, pratikteki etkilerini belirlemek biraz zor olsa da teorik-pedagojik bir zeminin oluşmasında epeyce etkili olduğu söylenebilir. EP bir araştırma ve uygulama alanı olarak üniversitelerin özellikle eğitim fakültelerinde kendine yer buldu. EP de lisans, yüksek lisans ve doktora dersleri açıldı. Özellikle *Ezilenlerin Pedagojisi* kitabının İngilizceye çevrilmesinden sonra, liberal akademik çevre-

ler EP'yi görmezden gelemediler. Bu alanda hatırı sayılır miktar ve kalitede yayınlar ve diğer akademik faaliyetler yapıldı. Ve fakat, iç içe geçmiş birçok sebepten dolayı EP de tarihsel bir dönemin sonuna geldiği kanısındayım. Bu yazıda bu tarihsel sonlanmaya kısaca değineceğim.

İlerici eğitim hareketlerinin ve batı dünyasında köklü bir tarihi olan eleştirel teorinin ışığında EP okul ve eğitimi toplumun demokratikleş-

me prensipleriyle ve ilerici eylemlerle ilişkilendirir. Eleştirel pedagojinin ezilenlerin özgürleşmesine ve toplumsal değişim olasılığına sarsılmaz bir bağlılığı vardır. Bu noktadan hareketle, süreç içerisinde eleştirel düşünce geleneğinin sınırları içinde, birçok farklı düşünce çizgisini temsil eder hale geldi.

Amerika'da faydacı felsefenin kurucusu Dewey eğitim üzerine olan fikirlerini bireysel ve sosyal akli-zekayı demokrasi ve eğitimle iliş-

kilendirerek şekillendirdi. Eğitimle demokrasinin, liberal açıdan da olsa, ilişkilendirilmesi tarihsel açıdan kritik bir öneme sahiptir. Henry Giroux, her ne kadar postmodern söylemlerinden sonradan vazgeçmek durumunda kalsa da, Frankfurt okulunu (Habermas hariç) referans alan çalışmaları ile (postmodern) bir eleştirel pedagoji çerçevesi çizdi. Michael Apple kültürel sermayeyi okulun resmi-egemen bilgi ve söylemi yeniden üretmesi üzerinden tanımlayarak, bu durumun eğitimdeki eşitsiz sınıf ilişkilerini nasıl sürdürdüğünü ortaya koydu. Samuel Bowles ve Herbert Gintis ortak çalışmaları ile Amerikan okul yaşamının üretici güçler ve üretim ilişkileriyle olan bağına ışık tutarak eğitimin kapitalist dünyadaki rolünü ilişkin sınıfsal analizlere imza attı. Peter McLaren eleştirel pedagojinin ekonomi-politiği ve sınıf kavramını analiz sürecinin temel eksenine koyarak EP'ye sosyalist-devrimci bir içerik kattı. Paulo Freire, özgürleşme teolojisi, Marksizm ve Dewey pragmatizmini kompoze ederek ve pedagojik anlamda yeniden tanımlayarak diyalogun kişinin insanlaşma sürecinde varoluşsal bir gereksinim olduğunu dile getirdi; hiç tartışmasız eleştirel pedagojideki en etkili isimdir Freire.

Eleştirel pedagojideki bu farklı düşünsel çizgilerin varlığı fikrinsel çoğulculuk gibi dursa da aslında bünyesinde önemli sorunlar barındırmaktadır. 1970lerde EP birçok kazanıma imza atmışken, 80li yıllardan başlayarak radikal-devrimci özünü yitirip evcilleşti. Bu durumun en belirgin yaşandığı ülkelerin başında Amerika gelmektedir. Örneğin EP ABD'de ırkçılık karşıtı bir pedagoji tanımlarken büyük oranda liberal ideolojinin gölgesinde kaldı. 1980lerin sonlarından başlanarak

ırkçılık olgusu *beyazların üstünlüğü* teziyle açıklanır oldu. Köleliğin kapitalist sermaye birikimine olan katkısı ve emperyalizmle olan ilişkisi hasır altı edilerek *sınıfsal* eşitsizliklerden ve onların ırkçılıkla olan bağından bahsedilmesi engellendi.

1980lerin sonu Bolşevik devriminin çöküşüne sahne oldu. Eşzamanlı olarak sol düşünce ve ideoloji Amerika (Reagan) ve İngiltere'nin (Thatcher) koordine ettiği sistematik olarak yeni-sağcı (neoliberalizm) saldırılara maruz kaldı. Sosyal adalet, eşitlik ve özgürlük sınıf kavramı yerine kimlik politikaları üzerinden yeniden tanımlandı (içi boşaltıldı). Bu süreçte sınıf kavramı Marksist özünden koparılarak Weberci bir perspektifle tekrar piyasaya sürüldü; sınıf olgusu cinsel, etnik ya da benzeri herhangi bir sosyal-kültürel bir kimliğe indirildi. Postmodernist düşünce dalgasıyla aydınlanma ideallerine ve Marksist düşünce geleneğine fütursuz bir saldırı başladı... EP'de birçok akademisyen-eğitimci maalesef bu postmodern savrulmalara kapılarak, liberal-sol gibi ne olduğu tamda belli olmayan bir girdabın içine sürüklendi.

İndirgemeci bir duruma düşme riskini göze alarak eleştirel pedagojinin temel dayanaklarına bakarsak: Mevcut toplum düzeni anti-demokratik ve baskıcıdır. Okul bu baskıcı-ayırıcı eşitsiz toplum düzeninin yeniden üretildiği yerlerdir; ama aynı zamanda bunlara karşı direnişlerin geliştiği bir yerdir okul. Buna karşı, özgürleştirici alternatif eğitim politikaları ve pedagojik yaklaşımların geliştirilmesi gerekir. En basit anlamıyla eleştirelilik bu şekilde temellendirilir.

Şimdi bizim bu baskıya, ayrımcılığa ve sömürüye karşı eğitim üzerinden

nasıl bir karşı çıkış ortaya koyacağımız, söz konusu kavramları, ideolojik ve epistemolojik olarak, nasıl anladığımıza ve tanımladığımıza bağlıdır. Bu baskı, ayrımcılık, sömürü birçok alanda kendini gösterebilir ve farklı düzeylerde tanımlanabilir. Örneğin okullarda (ve diğer kamusal alanlarda) unisex tuvaletler açmanın, cinsel tercihleri farklı olan bireyler açısından, toplumsal adaleti sağlayacağı düşünülebilir. Beyaz olmayan Amerikalı öğrencilerin okuldaki başarısızlığı etnik ayrımcılık ve ırkçılık ile açıklanabilir. Toplumun alt kesimini oluşturan işçi ve emekçi çocuklarının eğitim olanaklarından eşit olarak faydalanamadıkları tezi üzerinden sosyoekonomik sömürü eğitimdeki adaletsizliğin kaynağı olarak görülebilir. Bir başkası problemi bozulan ekolojik dengeyle izah edebilir. Diğeri erkek egemen toplum düzenini merkeze alarak feminizmi çözüm olarak görebilir. Türkiye özelinde konuşacak olursak, eğitimdeki gerici-dinci politikalara karşı laik eğitim bir alternatif olarak düşünülebilir. Ve sorunun nasıl tanımlandığına bağlı olarak, eğitimi bireysel ve toplumsal özgürlük ve demokrasiyle ilişkilendirecek, eleştirel bir pedagojik bakış konulabilir.

İşte tamda burada bir sorun ile karşılaşırız. Yukarıda bahsi geçen problemlerin işaret ettiği kavramlar eleştirel pedagojide sıklıkla kullanılır ve bu kavramlar genel olarak birbirine taban tabana zıt iki dünya görüşü üzerinden tanımlanır: Marksizm ve Liberalizm. Ne yazık ki eleştirel pedagoji özellikle son yirmi yılda yeni-sağcı (neoliberal) söylem ve kavramların işgaline maruz kaldı ve henüz bundan kurtulabilmiş değil. Neoliberal prensiplerin gölgesinde kalan EP'nin tarif ettiği okul ve eğitim nasıl bir insan, toplum ve dünya tasavvur ediyor diye baktığımızda,

ABD özelinde gördüğümüz şey şu:

- Eğitimdeki adaletsizliğin temelinde ırkçılık vardır; sınıflı toplumdaki eşitsizliklerle pek bir ilgisi yoktur-varsa bile bu ikincil bir durumdur
- Irkçılık bireysel bir sorundur; kurumlar ve sistemlerle hiç ilgisi yoktur. Eğer beyaz yurttaşlar ırkçılık karşıtı bir eğitim alırlarsa ırkçılık sorunu çözülebilir. Başka bir deyişle ırkçılığın kapitalizmle ilgisi yoktur
- Emperyalizme ant-sömürgeci bir pedagojisi ile karşı konulabilir
- Kapitalist düzen sistem içindeki bazı düzenlemelerle iyileştirilebilir
- Pozitif ayrımcılık eğitimdeki adaletsizliği çözer.

Bu listeyi çoğaltabiliriz.

Yukarıda bahsi geçen sorunları son kırk yıldır dünya çapında hegemonya kuran neoliberal düşünceden bağımsız düşünemeyiz. Bu baskı ve sömürü ortamını biz-zat yaratan bir ideolojin bu sorunları çözüp özgürleşmeye yol açabileceğini düşünmek için epeyce naif olmak gerekir; kaldı ki yeni-sağ (neoliberal) ideolojinin kırk yıl önceki vaatlerini bugünden bakarak dahasığ-lıklı değerlendirebiliriz. Küresel

kapitalizmin son kırk yılını biçimlendiren neoliberal ideoloji, sınıfsal eşitsizliği gölgelemek için ürettiği kimlik politikaları ile mevcut sosyal adalet ve özgürlük sorunlarının hiçbirine çözüm bulamamıştır ve giderek küresel düzeyde açık bir faşizme doğru ilerlemektedir.

EP de faaliyet gösteren bir kuşak, Apple, Giroux, Darder, Shor ve diğerleri, artık emeklilik dönemine girdiler. Arkadan gelen (sayıları giderek azalan) yeni kuşak EP eğitimci-akademisyenler, üniversitelerde neoliberalizmle beraber yaygınlaşan baskı ortamının da etkisiyle, ziyadesiyle Liberal söylem ve eylemlere eklenmiş haldeler. Örneğin, liberal çevreler çok-kültürlü (multiculturalism) eğitim söylemi geliştirirken EP akademisyenleri, kendilerini ayrı tutmak niyetiyle, kavramın önüne *eleştirel* kelimesini getirip durumu idare etmeye çalışıyorlar; ki bu mevcut liberal söyleme meşruluk kazandırmanın haricinde başka bir işe yaramadı ve yaramaz. Bu

yönüyle EP de tarihsel bir dönemin bittiğini söyleyebiliriz. Özünde liberal ideolojik-politik zemine sahip eğitim politika ve uygulamalarına sol-liberal kozmetik dokunuşlarla daha fazla bir yol alınamaz.

Yeni dönemde EP liberal ve Marksist ideolojiler arası net bir tercih yapmak durumundadır.

Ancak ve ancak bu seçimi yaptıktan sonra aşağıda özetleyerek geçeceğim meselelerle anlamlı bir şekilde uğraşip gelişme kaydedebilir.

Yaşamın her alanı olduğu gibi dijitalleşme (yapay zekâ, uzaktan eğitim vs.) eğitim dünyasına nüfuz etmiş vaziyette. Bu durum kendi içinde hem baskıcı hem de özgürleştirici potansiyeller barındırmakta. Öğretmen-öğrenci arasındaki (iki insan kişi) pedagojik ilişki insan-robot ilişkisine dönüşmüş vaziyette. Klasik öğretmen-öğrenci ilişkisine ait epistemolojik-pedagojik kavram ve anlam biçimleri öğrenci-robot ilişkisini anlamada eksik kalmaktadır. Dijitalleşme aynı zamanda kontrol-gözetim ve baskı imkanlarını artırdığı için eğitimcinin otoritesi ve otonomisi ciddi bir tehdit altındadır. Bu yeni durumun deşifresine yönelik epistemolojik-pedagojik düşünme, anlama, eyleme ve söyleme biçimleri geliştirmek durumundayız.

Daha spesifik olarak söyleyebilirsek, bu yeni dönemde eleştirel pedagojik çalışmalar STEM üzerin-

den gelişecektir. Eğitim dünyasına yön veren güçler, beşerî bilimleri önemsiz-değersiz hale getirip yaygın olarak apolitik alanlar olarak kabul edilen matematik, bilim ve teknoloji alanlarını öne çıkarma niyet ve çabası içindeler. Bu anlamda eleştirel matematik, bilim ve teknoloji eğitimi üzerine yapılacak çalışmalar EP'nin yeni dönemi için hayatı öneme sahip olacaktır. EP de önceki döneme damga vuran isimlerin hepsi sosyal bilimler ve edebiyat kökenli idiler. Yeni dönemde bu kişiler STEM kökenli olmak durumundalar. Bu durum kendi içinde bir dizi başka sorunları da beraberinde getirmekte: STEM kökenli eğitimci-akademisyen ve araştırmacıların genel olarak felsefe ve sosyal bilimlerden uzak olmaları bu alanda eleştirel çalışma yapmalarına engel bir durumdur ama aşılamayacak denli büyük bir problem değildir.

Sermayenin küreselleşme taraftarları ile ve ulus-devlet yanlıları arasında 20. yüzyılın son çeyreğine damga vuran ve halen sürmekte olan bir kavga-mücadele var. Bu mücadele bağlamında alınacak tavrın doğrudan ve dolaylı olarak eğitimsel ve pedagojik yansımaları olacaktır. Bu duruş noktası pedagojinin *sosyal adalet, eşitlik, barış, demokrasi, vatandaşlık ve insan hakları* gibi kavramlara uygulanmasını doğrudan etkileyecek bir durum. Örneğin ulus-devlet temelinde temel amacı iyi bir Alman vatandaşı yetiştirmek olan Alman eğitim sistemine küresel bir perspektiften yaklaştığımızda bu iyi bir dünya vatandaşlığına evrilmektedir. Bu iki vatandaşlık tanımını birbirini tamamlamıyor olmanın ötesinde çelişkiler barındırmakta.

Benzer şekilde kapitalist sistemin tehdidi altında olan ve insanlığı etkileyen *ekolojik denge, gıda güvenliği ve sağlık* gibi kavramları yeniden

tanımlamaya zorlayacak bir durum.

Diğer bir önemli konu ise EP'nin akademik çalışmaların ötesinde global düzeyde bir örgütlenme ağı oluşturma zorunluluğudur. Eğitimciler ve araştırmacılar arasında oluşacak iletişim ve dayanışma ağı, EP de her daim büyük bir sorun olan teori ile pratik arasında diyalektik bağ oluşturmaktır. Neoliberal eğitim politika ve uygulamalarının getirdiği müfredat standardizasyonu ve kontrolünden dolayı eleştirel pedagojinin eğitimcilere ulaşma imkanları son derece azaldı. Günümüz teknoloji imkanlarıyla bu iletişim ve dayanışma ağını küresel düzeyde örgütlemek EP dünyasının en acil görevlerinden biridir. Fildişi kulelerinden EP yapma dönemi fiilen bitmiştir.

EP'nin yeni dönemde tüm bu sorunlara sadece teorik değil aynı zamanda pratik açılımlar bulabilmesi için ilkin ve en başta cesaretli bir tavırla *emek* ve *sermaye* arasındaki seçimini yapması gerekmektedir. Bu süreçte ilk yapılması gereken şey, neoliberal (yeni-sağ) ideoloji ve politikaların belirlediği eğitim dünyasında son kırk yılın bir muhasebesidir. Sınıf kavramının gizlendiği ve piyasa merkezli kimlik eğitimi ve politikalarının (ırk, cinsiyet, etnik köken, din) cilalandığı eğitim dünyasında özgürlükler adına kazanılan ve kaybedilen mevzilerin dökümünü yapmak yeni dönemin başlangıç adımları olacaktır.

Ekoloji Okur-Yazarlığının Önemi ve Nasıl Kazanılır?

Prof. Dr.İbrahim ORTAŞ

Çukurova Üniversitesi, iortas@cu.edu.tr

Ekoloji, canlıların ve çevrenin etkileşimlerini bütünlüklü olarak inceleyen disiplinler arası bir bilimdir. Doğal sistemlerin yapısını, işleyişini ve değişimlerini analiz ederek, sürdürülebilirlik için bilgi ve çözümler üretir. Ekoloji bilgisi, doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımını için temel bir öneme sahiptir. Ekoloji okur-yazarlığı ise, bireylerin ekoloji bilgisine sahip olması ve doğayı anlamalarını, korumalarını ve sürdürülebilirlik için doğru kararlar almalarını sağlayan bir beceridir. Ekolojik okuryazarlık, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, su ve toprak

kirliliği gibi çevresel sorunlara karşı etkili bir mücadele için önemlidir.

İnsanların ekoloji bilincini geliştirmeye yönelik süreç, geçmişten günümüze doğanın anlaşılmasına ve taklit edilmesine dayanmaktadır. Tarımın başlaması da doğanın döngülerini gözlemleme ve taklit etme ihtiyacından doğmuştur. Uygarlık, doğa ile uyumlu bir şekilde yaşamaya dayanan bilgi birikimi ve gözlemleme ile gelişmiştir. Geçmişte ulaşım ve keşiflerin sınırlı olması, ekosistemlerin ve türlerin çeşitliliğini tam olarak anlamayı engellemiş-

tir. Ancak ekoloji bilimi, biyoloji ve coğrafya gibi disiplinlerin katkılarıyla gelişerek doğal ekosistemlerin çeşitliliği ve evrimsel süreçlerin temel nedenleri anlaşılmuştur. Ekoloji ve ekolojik okuryazarlık, insanların doğayı anlama ve çevresel sorunlarla mücadele etme becerilerini geliştirir. Bu bilinç, küresel ısınmanın neden olduğu aşırı sıcak hava olayları gibi çevresel sorunlarla başa çıkma da etkili çözümler sunabilir. Örneğin, bitkilerin CO₂ emilimi ve oksijen salımı sayesinde atmosferin hava dengesi değişebilir. Atmosferi temizleyebilir. Kentlerde güneş ışınla-

rının emilim ve salım mekanizmaları değerlendirilerek daha serin ve yaşanılabilir kent ortamları oluşturulabilir.

Ekoloji okur-yazarlığı sayesinde doğanın işleyişini anlayarak, çevresel sorunlara karşı doğru önlemler alınabilir ve sürdürülebilir yaşam için gereken bilinç ve duyarlılık oluşabilir. Bu nedenle, yöneticilerden başlayarak herkesin ekoloji bilgisine sahip olması ayrıca önemlidir.

Ekoloji okur-yazarlığı, doğa koruma ve biyoçeşitlilik konularında büyük öneme sahiptir. Bu konuda dünya genelinde pek çok kuruluş faaliyet göstermektedir. Ancak ülkemizde ekoloji bilincinin genişlemesi ve çevre korumasına daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Ekoloji bilgisinin eğitim süreçlerinde daha fazla yer alması, toplumun farkındalığını artıracaktır. Ekoloji okur-yazarlığı, insanların doğanın yasalarına uygun şekilde hareket etmelerini ve doğadan öğrendikleri bilgileri sürdürülebilir bir şekilde kullanmalarını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, ekoloji bilinci ve ekoloji okur-yazarlığı, çevreye ve doğal ekosistemlere karşı duyarlı, bilinçli ve sorumlu bir yaklaşımın temelini oluşturur. Bu bilgi birikimi, çevre sorunlarına karşı etkili önlem alınmasını da sağlar.

Ekosistemlerdeki değişimleri anlamak ve doğal dengenin korunması için ekoloji okur-yazarlığına katkı sunan kuruluşların rolü büyüktür. Ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren kuruluşlar, projeler ve kampanyalar ile ekoloji bilincini artırmaya çalışmaktadırlar.

Ekoloji bilgisinin hayatın her alanında önemli olduğu vurgulanmalıdır.

İnşaat, tarım, sağlık, kent planlaması gibi alanlarda da ekolojik faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ekosistemlerin sağlıklı bir şekilde korunması, insan hayatının sürdürülebilirliği için hayati önem taşımaktadır.

Giriş

Üzerinde yaşadığımız Dünya gezegenin birkaç milyar yıllık geçmişinde milyonlarca bitki ve hayvan türü zaman içinde evrim süreci ile farklılaşarak günümüze kadar taşındı. Aynı süre içinde değişen koşullara uyum sağlayamayanların elenmesi günümüzde de sürmektedir. İnsan nüfusunun son 100 yılda 6 milyardan fazla artarak 8 milyarı geçmesi ile zaman içinde doğal kaynakların tükenmesi, küresel ısınma ve sonucu olan iklim değişimleri, doğal yaşam alanlarının ve biyolojik çeşitliliğin azalması azalması/kaybı beraberinde bir dizi çevresel sorunları da getirmektedir. Yapılan bir hesaplama ile günümüze kadar 160 milyar insanın geçmişte yaşadığı düşünülürse insanın ekosistem üzerinde yarattığı baskının etkisi daha iyi anlaşılır olacaktır. Başta iklim değişimleri olmak üzere yaşanan bu problemler diğer çevresel sorunların da doğa ve insan sağlığının bozulması üzerine etkisinin daha çok hissedilmesine neden olmaktadır. Doğal olarak insanlığın geleceğinin de ciddi şekilde tehdit edilmekte olduğu kaygısını da yaratmaktadır. Ancak, yaşanan veya yaşanacak sorunlara karşı etkili mücadele için sorunların kaynaklarının nedensellik ilişkisi içinde doğru tanımlanmasına dayanan çözümler üretilmesi gerekir. Bu da her bir olgu ve gelişmeyi doğru tanımlamak için bilgi ve anlayışa sahip olmayı gerektirir. Doğa ile ilgili olan konularda ekoloji okuryazarlığı, becerisi ve bilgisi öne çıkmaktadır.

Bu bağlamda yer yüzeyinde beyni sebep-sonuç ilişkisine göre işleyen ve analiz yapan tek varlık olan insanın bir ögesi olduğu ve içinde yaşadığı doğanın işleyişini kavraması, onu koruması ve sürdürülebilir kılması bakımından belirli bir tarihsel ekoloji bilgisine sahip olması gerekmektedir. ***Dünyanın bu ağır nüfus ve üretim, tüketim yükünün oluşturduğu baskı altında tarih bilincinden ve ekoloji bilgisinden habersiz bir sürdürülebilir yaşamın artık mümkün olamayacağı görülmektedir.***

Yaşamın temel unsurları olan iklim, su, toprak, bitki tür ve örtüleri, hayvan ve böcek türleri, mikroorganizma çeşitliliği ve diğer çevresel etmenler gibi bir dizi faktör tarafından oluşan biyotopların, habitatların bir bütün olarak varlığının devam ettirmesi dünyayı akli ile yönetmeye kalkan insanın tutumuna bağlıdır. İnsanın bilinçle yaşayıp, içinde bulunduğu ekosistemin varlığını ve kendi yaşamını sürdürülebilir kılması ekoloji okuryazarlığına ve farkındalığına bağlıdır. Yoksa doğa kurallarını çıkarlarına göre işleterek, zayıf halkaları eleyerek yoluna devam edecek, kendi türü yanında bir çok türün varlığını tehlikeye atacaktır. Bu bağlamda başta yöneticiler olmak üzere herkesin ekoloji bilgisi bilinci ve duyarlılığına sahip olması gerekir.

Pekâlâ Ekoloji Okuryazarlığı Nedir? Sorusunda Önce Ekoloji Nedir?

Haeckel antik Yunanca'da "Yuva, ev" anlamındaki "Oeko" sözcüğünden yuva biliminin, Ekolojinin isim babası olmuştur. Yeryüzü ve atmosferde, ya da derinlerdeki organizmaların birbirleriyle ve yaşadıkları cansız ortamlarla etkileşimlerini farklı canlıların

çeşitliliğini, biyoçeşitliliği, rekabet ilişkilerini farklılaşmalarını, popülasyonların büyüüp küçülmesini, etkileşimlerini inceler. Doğadaki enerji ve yoğunlaşmış enerji olan madde dönüşümleri üzerinden enerji akışının incelenmesi en temel konusudur. Bu nedenle de ekoloji enerji bilimi olan enerjetik, onun enerji alışverişini inceleyen dalı olan termodinamik, canlılıkla ilgili olan dalı biyoenerjetik, fizik ve biyofizik, kimya ve fizikokimya ile biyokimyadan su bilimi hidroloji, toprak bilimi pedolojiye, tüm canlı grup ve çeşitlerini inceleyen biyoloji dallarına ve canlılık mekanizmalarını inceleyen fizyolojiye kadar pek çok bilim dalı ile ilişkide olan disiplinler arası bir bilimdir.

Ekoloji tek bir virüsten tüm biyosfere, canlı küreye kadar canlılığın bulunduğu her düzeydeki ilişkiler, değişimler, gelişmeler ile nedenleri, mekanizmaları ve sonuçları inceleme konusu olduğu gibi cansız ortamlarda canlılığı kısıtlayan, dışlayan koşulları da incelemek du-

rumundadır.

Günümüzde çok sık duyulan "Ekolojik" sözcüğüne olumlu bir anlam yüklenmekte ise de tüm bilim dalları gibi ekoloji de nesnel olmak zorundadır. Gene sık kullanılan bir terim de "Ekosistem" terimidir, "Sistem" sözcüğünün anlamı ise birbiriyle etkileşen elemanlar topluluğunu veya topluluklarını belirtir. Ekolojik sistemler de canlıların ve onlara yaşam ortamı sağlayan cansız çevre elemanlarının, oluşturduğu sistemlerdir. Ekosistemlerin işleyişinin, diğer ekosistemlerle sınırlarının ve aralarındaki geçişlerin ve etkileşimlerin ve ekosistem hizmetlerinin bilinmesi, doğadaki yaşamın her yönü ile anlaşılması bakımından önemlidir. "Ekosistem hizmetleri" kavramı da 2006 yılında yayınlanan Milenyum Ekosistem değerlendirmesinde ekosistemlerin insanlara ya da insanlığa sağladığı hizmetler olarak tanımlanmıştır: besin döngüsü, birincil, yani biyolojik üretim, toprak oluşumu, habi-

tat sağlama, taşkın düzenleme ve su arıtma ve tozlaşma gibi hizmetler Destekleyici olarak gruplandırılmıştır. Ekosistemin tür ve grup zenginliği, biyoçeşitliliği bu değerlendirmede önemlidir; bu da Sağlayıcı Hizmetler olarak tanımlanan besin ve diğer "Ekosistem ürünleri" zenginliğini sağlar. "Düzenleme hizmetleri" ise Karbon sekestrasyonu, yani fotosentezle karbon özümseyerek iklim düzenlemeden erozyonu engellemeye kadar çok çeşitli etkinlikleri kapsar.

Ekolojinin temel amacı, doğal sistemlerin yapısını, işleyişini ve değişimlerini bütünlüklü olarak analiz etmek, sınıflandırmak, tanımlamak ve anlamaktır. Ekosistem bilgisi doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, korunması ve yaşanan sorunlara çözüm bulma konusunda önceliği oluşturmaktadır.

Ekoloji mikroorganizma, bitki ve hayvan varlıklarının farklı ölçeklerdeki yaşam alanlarını kendi içinde

ayrı ayrı ancak bütünlük içinde incelemektedir. Organizmaların bireysel düzeyde kendi aralarında ve çevreleriyle etkileşimlerini makro-mezo-ekoloji, popülasyonlar ve türler arası etkileşimleri de içerecek şekilde incelemektedir.

Yakın geçmişe kadar az çalışılmış olan biyoloji ve ekoloji alanlarındaki bilimsel bilgi arttıkça ölçülen ve oluşan bilginin artması yanında verilerin analizi ve matematiksel modellerin kullanımı bütünü görülmesine ciddi katkı sunduğu gibi uzay çalışmaları ile bütünü anlaşılmasına da yol açmıştır.

Ekoloji bilimi, yukarıda da değinildiği gibi mikroorganizma, bitki, hayvan kısacası biyoloji, jeoloji, toprak, atmosfer bilimleri, kimya, fizik, matematik ve diğer bilimsel alanlarla kesişimi sonucu oluşmuş geniş bir alanda işlev görmektedir. Diğer bir ifade ile ekoloji bütün bilim dallarının sentezinden oluşmuş bir bilim alanıdır.

Bu bağlamda ekoloji bilimi canlıların ve çevrenin etkileşimlerinin bütünlüklü olarak incelenmesi ve anlaşılması, her alanda sürdürülebilirliğin sağlanmasına katkı sunacaktır.

Ekolojik Okur-Yazarlık Yaşam için Neden Önemlidir?

Son yıllarda Dünya'da ve ülkemizde çok fazla doğa olayı ve felâketler yaşanmaktadır. Bunların başında deprem, âni yağışlar ve sıcaklık artışları ve düşüşleri gelmektedir. 6 Şubat'ta Pazarcık-Elbistan merkezli depremde yıkılan yapıların altında resmi rakamlara göre 50 bin, ancak sayısını tam bilmediğimiz on binlerce insanımız öldü. Buna benzer büyüklükteki depremlerin Japonya, Şili ve ABD'de çok daha az

insanın ölümüne yol açtığı resmi rakamlar ile tespitlidir. Ekoloji bilgisine uygun yapılar yapılsaydı, bu kadar insan ölmezdi. Belediyelerde ve kamuda daha çok ekolog uzman çalışsaydı, yer seçimi, biyolojik çeşit kaybı konusunda daha çok uyarı ve önlem alınmasının gerektiğini önereceklerdi. Ülkemizin ilk deprem konusunda doktoralı jeoloğu olan merhum Prof. Dr. İhsan Ketin benzere konuların sürdürülebilir yaşamın sağlanması için önemine dikkat çekmeye çalışmış ise de maalesef pek etkili olamamıştır. Helen'de belediyelerde, Şehircilik ve Çevre Bakanlığı ve diğer ilgili kuruluşlarda ekolog bulunmamaktadır.

Benzer şekilde son birkaç yıldır Karadeniz sahil yolunun bulunduğu bölgede hemen hemen her yıl aynı bölgelerde aşırı yağışlar sonrası dere yataklarına yapılan ve ekoloji bilgisinden yoksun yapılaşma sonucu çok sayıda insanımız yaşamını yitirdi. Geçenlerde Kastamonu'da iki yıl peş peşe yaşanan sel felâketlerinden ders alınmamış olacak ki yapılan yanlışla yine yanlışlar yapılarak yeniden iki vatandaşın sele kapılmasına neden olundu. Yetkililer ekosistemin temel prensiplerinden çok olayı bir yapı ve inşaat işlemi olarak görüyorlar. Ancak her defasında doğanın gücüne yenik düştüklerinde daha iyisinin yapılacağı belirtiliyor. Ekoloji bilinci olan mühendis ve yöneticiler dört mevsimin yaşandığı coğrafyada ekolojiye uygun kentler, yollar ve benzeri yapıları yaparken doğru ve sürdürülebilir iklim kurallarını uygulayarak geleceğe yönelik sürdürülebilir temiz, dokusu bozulmamış, biyoçeşitliliği zengin, oksijeni bol sağlık ve huzur içinde daha iyi yaşanabilir bir ortam bırakabilirlerdi. Aslında aynı sorumluluğun çok daha büyüğü 'Gelişmiş, Kalkınmış' ülkeler olarak gruplandırılan, bilim

ve teknolojinin doruklarındaki ülkelerin omuzlarındadır. Günümüzdeki çevre sorunlarını araştıran, inceleyerek raporlayan bu ülkeler alınması gerekli önlemleri de ortaya koymuşlarsa da on yıllardır küresel sorunların büyümesine izin vermiş, önlem alma konusunda bile ayak sürüyerek geç kalmışlardır.

Doğanın bütün renklerinin tanımak ve onların insan benliği ve yaşamı üzerindeki etkileri bilinirse yaşam daha anlamlı olacaktır. Örneğin yeşil rengin gözü ve beyni dinlenmesindeki rolü anlaşılırsa dinlenme daha etkili sağlanmış olur. Gün doğumu ve batımı esnasında gelen ışığın hormonlar üzerindeki etkisi bilinirse stresin azaltılması önemli katkı bulacaktır.

Ekoloji Bilgisi ile Aşırı Sıcaklarla Mücadele Edilebilir mi?

Küresel ısınmanın nedeni havanın çok küçük bir kısmını oluştursa da büyük oranlarda bulunan azot ve oksijen simetrik moleküllerinden farklı olarak uzum dalga boylarına sahip kızılötesi ışınların enerjisini atomlar arası kimyasal bağlarının rezonans titreşimi sonucu tutarak sonra salan asimmetrik karbon dioksit, nem ve azot oksitleri gibi gazlardır. Bu gazlar simetrik ve küçük moleküllü gazlar ile molekül ağırlığı açısından da farklılık gösterirler. Oksijen, azot gibi simetrik ve küçük moleküllü olan hava karışımındaki gazlar havadan hafifken, asimmetrik moleküllü olanlar daha ağırdır, bu nedenle denizler, sahiller geceleri daha sıcak olur, yükseldikçe gece sıcaklıkları düşer. Aynı şekilde yüksek dağların tepelerindeki buzullar erimez, ya da geç erir. Buzulların erimesi ise akarsuları oluşturarak hidrolojik döngüyü, su, buhar çevrimini sağlayarak yaşamı destek-

ler. Bu nedenle de iklim ile ilgili olan "Ekolojik denge" çok önemli bir sürdürülebilir yaşam elemanı, ögesidir..... 2023 Temmuz döneminde yaşanan aşırı sıcak hava olayı ve canlıların sıcaktan etkilenmesi sonucu bir çok ülkede çok sayıda insan yaşamını yitirdi. Küresel ısınmaya karşı daha fazla bitki yeşil ortam yaratarak daha sağlıklı bir yaşam alanı oluşturulabilirdi, fakat maalesef son yıllardaki araştırmalar küresel ısınma sonucu artan sıcak dalgaları ve şiddetlenerek sıklaşan ve uzayan kurak ve sıcak dönemler, sel ve taşkınlar, artan erozyon ve bu gelişmelerin sonucu olan çölleşme eğilimi nedeniyle artık o eşğin aşıldığını ileri sürmektedirler. Aslında atmosferden CO₂ emiliminin en büyük kısmını denizler, okyanuslar sağlamaktadır ve CO₂ suda çözünerek asidik bikarbonata dönüştüğünden denizler asidikleşmekte, emilim yapma sığıları düştüğü gibi balık ve kabuklu deniz canlılarının üremesinde önemli yeri olan mercanların da azalmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak ekolojik dengelerin değişmesi birçok zincirleme etkilere neden olmaktadır. Nitekim, "Biyocoğrafya", yani canlı gruplarının ve cinslerinin türlerinin coğrafi dağılımını inceleyen bilim dalı bu dağılımı belirleyen öğelerden en önemlisinin iklim olduğunu göstermiştir.

Önümüzdeki yıllarda ekosistem üzerinde insan etkinliklerinin sonucu artan CO₂ baskısı ile daha da sıcak ve kurak, sel, taşkın,

fırtına, hortum gibi iklimsel sorunların artacağı günler yaşanacaktır. Ekosistemin işleyiş mekanizmasının bilinmesi durumunda alınacak önlemler ile sorunlar kısmen daha kolay aşılabılır. Örneğin bitkilerle küresel ısınmaya neden olan CO₂'in emilmesi ve ortama oksijen salımı ile atmosferin hava dengesinin değişeceği ve kentlerin daha temiz olacağı bilinir. Kentlerde güneşten gelen uzun, kızılötesi dalga boylarının beton tarafından gündüz emilmesi, gece salımı sonucu kentler açık alanlardan 4-8 °C daha sıcak olmaktadır. Eğer güneşten gelen ışığın yer yüzündeki emilim ve salım mekanizması değerlendirilirse ona göre önlem alınabilir. Örneğin atmosferden gelen uzun dalga boyu olan ışınlar beyaz yüzeye geldiğinde geriye yansıtıldığı için kentlerin bina ve yollarının beyaza boyanması sonucu kentler daha serin tutulmuş olacaktır.

Ekolojinin Yasaları Nasıl Fark Edilir?

İnsanın insan olarak çevresindeki nesnelere ve olgulara tanınması ve sorgulaması ile ekoloji bilinci yavaş yavaş ve küçük ölçekte gelişmeye ve içinde yaşadıkları ekosistemden öğrendikleri ile yaşamlarına anlamlı farklılıklar kazandırmaya başladılar. Tarım yapmaya başlanması da ekolojiden öğrendiklerinin sürekli kılınmasının bir sonucudur. Uygarlık zamanı içinde el becerileri ile doğayı taklit ederek ve öğrenilenleri üst üste koyarak dünyanın üst yapısını geliştirerek bugüne kadar gelebildi.

Ancak geçmişte ulaşım araçlarının yetersizliği ve merak eksikliği nedeniyle belirli sınırların ötesi ve diğer ekosistemler ve farklılıkları hakkında hiçbir bilgisi yoktu. Örneğin küçük tekneler, sonra gemiler yaparak denizlere açılıncaya kadar dünyanın şeklini bilmiyordu, değişimler, iklimler ve bunlara bağlı bitki ve hayvan tür ve çeşitleri hakkında hiç bilgileri yoktu. Ta ki inşalar, Bilgi dağarcığının gelişimi suda ve karada daha geniş alanları ziyaret ederek oradaki farklılıkları gözlemleyen ufku açık insanların topladıkları bilgileri bir birlerine aktarmaları yolu ile oldu. İnsanın üzerinde yaşadığı Dünya'nın birkaç milyarlık birikimli biyotop rezervlerini fark etmesi son birkaç asırda oldu. Halbuki antik çağlarda bile çok geniş alanları kapsayan büyük imparatorluklar kurulmuştu. Yani, maalesef günümüzde olduğu gibi geçmişte de insanlık zihniyet sorunları nedeniyle yanlış yollara sapmıştır. Örneğin günü-

müzün teknolojik olanakları kullanılarak yapılan araştırmalar en büyük çöllerden olan Sahra Çölü'nün binlerce yıl önce orada yaşayan toplulukların yeşil Sahra bölgesini aşırı ve yanlış kullanımla çölleştirdiğini ortaya koymuştur. Antik Mısır uygarlığı da Sahra çölünün oluşmasında rol oynamış ve gelişmesinden etkilenmiştir. Bu noktada değinilmesi gereken bir konu da "Çölleşme ve Doğal Çöller" ile insanların "Ekolojik Baskı" uygulaması, Ekolojik Ayakizi" sonucu olan "Çölleştirme"dir.

Sanayi devrimi ile iletişim ve ulaşım artınca, keşifler gelişince insan canlılar arasındaki ilişkileri ve olguları daha iyi tanımladı. Zamanla yazıyı geliştirerek doğadan öğrendiklerini bir birlerine ve daha uzak mesafelerde yaşayanlara, sonraki nesillere bilgiyi aktarma şansı yarattılar. Bu bağlamda keşiflerin ekosistemin ve yer yüzeyinin bütün olarak tanınmasına katkısı ok büyük olmuştur.

İnsanlığın on binlerce yıllık kümülatif brikimi ile şekillendirdiği yönetim şekilleri yanında insanın insana karşı tutumu değişmiş, gelişmiş imparatorluklar güçleri ölçüsünde dünyanın zenginliklerini kendilerine katmak için yaptıkları dünya turları bu bağlamda ekolojinin sırlarının anlaşılmasına da katkıda bulunmuştur.

Avusturyalı bir rahip olan Gregor Mendel (1822-1884) kilisenin bahçesindeki bezelye bitkilerinin farklı renklerinin dikkatini çekmesiyle başladığı çalışmada bitkilerin belirli özelliklerinin nasıl aktarıldığını ve nasıl değiştiğini gözlemlemiştir. Mendel bezelyelerin çiçek rengi, tohum şekli, bitki boyu gibi özelliklerinin nasıl kalıtım yolu ile farklılaşarak çeşitlendiğini gözlemlemek için farklı bezelye bitkilerinin saf hatlarının melezlemesini sağlayarak farklı

renkler oluşturup genetik biliminin temellerini anlaşılır kılmıştır.

Bezelye bitkilerini kullanarak çeşitli özelliklerin nasıl aktarıldığını inceleyen deneyinde çaprazlama, çapraz dölleme ile ıslah sonucunda genlerin baskın karakterini belirleyen çalışmaların anlaşılması bize neyi gösterdi? Evrim bilgisinin önemini ortaya koydu. Bu kadar bitki ve hayvan çeşitliliğinin nedeni tam da buydu. Çeşitliliğin sebebi melezleme yolu ile canlıların farklılaşmasına bağlıdır. Belki o dönem de Mendel'in çalışması kimsenin ilgisini çekmedi. Ancak zamanla insanlığın biyoloji bilgisi arttıkça ve evrim konusunda sorulan birçok soru Mendel'in çalışmalarını yeniden gün yüzüne çıkardı. Mendel belki de farkına varmadan, 1- doğada farklı karakteristiklerin eşit olasılıkla birleştiğini, baskın ve çekinik genlerin kompozisyonuna bağlı özelliklerin olduğunu,

2- farklı özelliklerin birbirinden bağımsız olarak kalıtıldığını,

3- kalıtım yoluyla birbirinden bağımsız olarak aktarılan özelliklerin kombinasyonlarının çeşitliliğe yol açtığını ve bu gibi ilişkilerin bizlerin doğanın renkliliğini açıklamamıza yardımcı olduğunu üç temel yasa ile belirlemiştir.

Benzer şekilde; Charles Darwin, 1830'lu yıllarda İngiliz Beagle adlı gemiyle yaptığı dünya seyahati sırasında birçok farklı coğrafi bölgede çeşitli bitki ve hayvan türlerinin farklılıkları ve kökenini fark etti. Özellikle Güney Amerika'nın Galapagos Adaları'nda yaptığı gözlemler sırasında farklı adalardaki kuş türlerinin benzerlikleri ve farklılıkları dikkatinden kaçmadı. Aynen Mendel gibi Darwin de İspinoz kuşları

nın gagalarının her bir adada farklı şekillerde geliştiğini ve çeşitli özelliklere sahip olduğunu fark etti. Bir adadaki kuşların ince gagalara, diğer adadakilerin ise daha farklı ve güçlü gagalara sahip olduğunu gözlemledi. Bu arada öğrendikleri kuşların ortak bir atasal türe dayandığını ancak koşulların bu kuşları farklı türlere dönüştürdüğünü belirterek tezini güçlendirmeye çalıştı. Bu gezide edindiği gözlemler, türlerin çevrelerine uyum sağlamak için zamanla değişebileceği ve yeni türlerin ortaya çıkabileceği düşüncesine ulaştı.

Doğayı gözlemlemek, analiz etmek ve deneyerek elde edilen bilgiler yaşamın anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Darwin, "Türlerin Kökeni" adlı kitabı ile evrimin anahtar mekanizmalarından olan "Doğal seleksiyon, seçim" kavramını açıklığa kavuşturmuş oldu. Darwin'e göre, canlılar arasında doğal seleksiyon ve varyasyonlar vardır ve bu varyasyonlar içinde habitatın koşullarına en iyi uyumu gösterenler hayatta kalarak üreme avantajına sahip olurken, diğerleri elenmektedir. Doğanın temel kuralı olan güçlü olan yaşar ilkesi bu çalışma ile belirlenmiş olmuştur. Tabii bu durum sürekli olarak farklı olup da dölleme, üreme sağlayabilir türler arasındaki melezleşme ve çiftleşmeler sonrası yavaş yavaş yeni türlerin ortaya çıkmasını da sağlamaktadır.

Doğadaki bu farklılıkları kim bilir kaç kişi daha önce görmüştü. Ancak çoğu Mendel veya Darwin gibi farkındalığı yüksek, gözlem merakı olan kişiler olmadıkları için doğanın bu farklılıklarını ayırt edemediler ve soru da sormadılar. Merak ve sorgulama, farklılıkları fark edip öğrenerek bilgi sahibi olmak insanlığın doğadan yararlanmasını arttırmak-

tadır. Bu artışın günümüzde vardığı aşama ise elde edilen yarar ile verilen zarar arasındaki dengenin doğanın Ekolojik Taşıma Kapasitesi'nin aşılması ile bozulması sorunudur. Doğa üzerindeki ekolojik baskıya tepki vererek dengesini koruma kapasitesine sahiptir ama bu kapasitenin üzerindeki baskı ekolojik dengenin kalıcı şekilde zarar görmesine neden olmaktadır.

İnsanlığın geçmiş tarihini tam olarak bilmiyoruz. Ancak eldeki en eski kanıt olan Göbeklitepe yaklaşık 15 bin yıl geriye kadar götürüyor bizleri. Ondan önce de insanlar vardı ve bu insanlardan bazıları yarattıkları kültürleriyle diğerlerinden farklılaşmışlardır. Muhtemeldir ki bitkilerin güneş ışığı, toprak ve su sayesinde büyüyüp geliştiğini fark eden insanlık bazı bitkilerin tohumlarının, yaprak, gövde ve köklerinin diğerlerinden daha doyurucu ve lezzetli olduğunu fark ederek tohumlarını toplayarak çoğaltmaya başladılar ve ihtiyaç duydukları ürünleri bollaştırdılar. Bu arada toprakların bir kısmında ürünün bereketli bir kısmında ise daha az verimli olduğunu gözlemlendi ve uzun süreli gözlemler sonucunda bazı bitkiler çoğaltılarak evcilleştirildi.

Darwin'in gözlemlediği doğa yasa-

ları gibi toprak ve bitkilerin de nedensellik ilişkisi içinde farklılıklar sergilediği yapı da günümüze kadar gelmiştir. İnsanlık doğanın bu yasalarını fark ettiği ölçüde bitkiyi zamanla daha iyi tanıyarak ondan yararlanmanın yollarını geliştirerek gıda güvencesini bugünlere kadar getirebildi. Fakat artık yarar/zarar dengesinin sınırlarına yaklaşma noktasında olunduğunun farkında olunmasına karşın gereken önlemler konusunda yeterli adımlar atılmamaktadır, ülkelerin yönetimleri arasında siyasal alanlardaki hesaplaşmalar buna on yıllardır engel olmaktadır.

Ekosistem Okur-Yazarlığı Konusunda Dünyadaki Yerimiz ve İlgili Kuruluşlarımız Nedir?

Ekosistem okur-yazarlığından önce ekosistemler konusunun kısaca gözden geçirmesinde yarar olabilir. Ekosistemler dinamikler, yani değişen koşullara belli bir sınıra kadar uyum sağlayacak değişimler gösterebilirler, buna "süksesyon" adı verilmektedir. Ekosistemde yer alan cins ve türler, hatta canlı grupları aralarındaki rekabet koşullarını etkileyen değişimler sonucunda farklılaşırlar. Ekosistemde yer alan canlıların tümü bile yerini yeni koşullara uyan canlı grupları ve türlerine bira-

kabilir. Bir orman ekosistemi de çöl ekosistemine dönüşebilir. Tersine de geçerli olabilir, çöller de ormanlaşabilir veya ormanlaştırılabilir vs. İklim başta olmak üzere erozyon, toprak yorulması, tuzlanma- çoraklaşması gibi birçok etken bu tür değişimlere neden olabilmektedir. Ekosistem okur yazarlığı da doğa koruma, çevre sağlığı ve biyoçeşitlilik koruma gibi yararlı etkinlikler açısından büyük öneme sahiptir. Uluslararası kuruluşlar ya da ülke veya bölge yönetimlerinin alacağı kararların doğruluğunu sorgulamaktan uygulama başarılarına katkı sağlamaya kadar büyük öneme sahiptir.

Türkiye ekoloji ve ekoloji okur yazarlığı konusunda dünyada kaçınıcı sırada ve Türkiye'nin çevre ve ekolojiyi koruma ve geliştirme konusundaki yeri nedir? Bu konularda elimizde somut veri olmadığı için genel bir değerlendirme yapılamamaktadır. Ancak basına yansıyan haber ve görüntüler ülkemiz insanının gördüğü yılan, çıyanı, fareyi, kaplumbağayı, domuzu ve diğer canlıları kendine zarar vereceğini düşünerek öldürmekte fazla aceleci olduğunu göstermektedir. Ayrıca doğadaki birçok bitki ve hayvan türünü tanımamaktadır; nitekim Korona virüs salgınında toplumun çoğunluğunun virüs diye bir canlı varlığını ilk defa

duyduğu gibi okumuşların da mikroorganizma ve ekolojileri hakkında bilgisinin olmadığı anlaşıldı.

Ekoloji Okur-Yazarlığına Katkı Sunan Kuruluşlar

Ekoloji okur yazarlığı ve ekoloji bilincinin aşılması için destek veren bir çok ulusal ve uluslararası kuruluş bulunmaktadır. Ekoloji bilincinin topluma aşılması için bu kuruluşlar, eğitim, bilinçlendirme, projeler ve kampanyalar yoluyla farkındalığı artırmaya çalışmaktadırlar. Ancak ülkemizde çevre ve ekosistem konusundaki duyarlılık gelişmiş ülkelerdeki kadar geniş değildir.

Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF), Greenpeace, Doğa Derneği, Buğday Derneği, TEMA Vakfı, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Çevre vakfı ve benzeri bir çok kuruluş ekosistem, çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması konularında faaliyet yürütmektedirler.

Ekoloji Bilgisi Nasıl Öğretilmeli?

Doğada görülen büyük bitki, küçük bitki ve su bitkisi, ayrımı yapmadan bütün bitkilerin canlılığın kaynakları oldukları hiç unutulmamalı, kara bitkilerinin topraktan çabaları ve sahip oldukları kök kütlesi ve kök uzunluğu ölçüsünde besinlerden ve sudan yararlandığını öğrenen insanlık bugün bitki yapısına ve su tüketimine dayalı olarak sulama sistemleri geliştirmektedir. Bitki su tüketiminin bilinmesi ile baraj, gölet, kanal kapasiteleri hesaplanmakta ve planlanmaktadır. Bu konuda önemli olan bir değişken Su Kullanım Etkinliği'dir, İngilizce 'de WUE kısaltması ile gösterilir; ve 'Evapotranspirasyon' bitkinin terleme, toprağının da buharlaşma ile atmosfere verdiği suyun karşılığında ürettiği

canlı kütlesi, "Biyokütle" kg/ha olarak hesaplanır.

Günümüzde bir taraftan artan iklim değişimleri ve endüstriyel üretime ve tüketime bağlı çevresel sorunlar, diğer taraftan yaşamımızda önemli bir yeri olan toprak, tarım ve yararlı mikroorganizmaların kaybı sürdürülebilir gıda güvencesini de olumsuz etkilemektedir.

Tabii hepsinden ötesi ve de çok önemsediyim ekosistemin insanlara öğrettikleri çok önemli düzeydedir. Küresel ısınma ve sonucu olan iklim değişimine bağlı olarak yaşanan ve yaşanacak çevre sorunları insanlığın yaşam alanlarını çok daraltabilir. Yaşanacak biyolojik çeşitlilik kaybı ve habitat tahribatı içinde insan kendini görecektir. İnsan, doğa olmadan tek başına yaşayamayacağı için doğadan öğrendiklerini doğanın yasalarına uygun olarak kullanmak zorundadır.

Bu bağlamda bu makalede de ekoloji okur-yazarlığının toplum hayatındaki önemini tek yönlü değil çok yönlü olarak işlemek gerekir. Ülkemiz ilk-orta ve üniversite eğitiminde ekoloji bilgisi biyoloji dersleri içinde ne kadar yer buluyorsa o kadar işlenmektedir. Üniversitelerin jeoloji, çevre, inşaat, endüstri ve mimarlık ve tarım ile ormancılık gibi bölümlerinin de bilgileri çok önemlidir.

Ülkenin alt yapı ve kent dokularının şekillenmesinde yer alan belirli mühendislik bilimlerinin doğrudan ekolojik ile ilgili koşullarda yerleşim yeri, endüstriyel kompleks, baraj vs. yapımlarına rağmen ekoloji bilmeden insan hayatını riske atacak faaliyetler yürütmektedirler. Belediyeler keza aynı şekilde bünyelerinde ekoloji bilgisi bulundurmamaktadırlar. Aslında hayatın her alanında

ekoloji bilgisinin işlevsel olması gereklidir, tıp-sağlık alanında ekoloji bilgisi olmadan sağlıklı bir çevre yaratılabilir mi? Hastalık etmeni böcek ve mikroorganizmaların yaşam alanı için ekosistem ve iklim önemli değil mi?

Bu bağlamda ekoloji okur yazarlığı hayatın her alanında önemsenmeli ve öncelikle dikkate alınarak işe başlanmalıdır.

Her İnsanın Hayatında Asgari Düzeyde Ekosistem Okur-Yazarlığı ve Farkındalığı Sağlanmalı

Ekolojik okuryazarlık, insanların doğal çevreleriyle ilişkilerini anlamayı ve geliştirmeyi sağlayan farkındalık, beceri ve/ya bilgi birikimi özelliğidir denilebilir. Bu farkındalık, beceri ve bilginin düzeyi kişinin ekosistemi bütünlüklü kavramasını sağlayacağı için günlük yaşamda ve geleceğin kurgulanmasında önemli yararlar ve faydalar sağlayacaktır.

Hayatın başlangıcında bir insanın eğitilmesinin temel amaçları arasında yaşadığı ekosistemin bütünlüğünü kavraması, elemanları olan insan ve diğer canlılar arasındaki ilişkileri olabildiğince ayrıntılı şekilde anlayacak kadar genel bilgi sâhibi olması istenir. İçinde yaşadığı ve geliştiği ortamın durumunu açıklayan bir makale yaz dendiğinde gördükleri ve okuduklarından anladığı kadarını ve fark edebildiği kadarını anlatacaktır. Aynı ortamda farklı bir yapıda gelişmiş olan bir başka insan belki farklı açıklayacaktır. Bu bağlamda ilk ve ortaokul çağlarında çocuklara ilgi duydukları ve amaçladıkları bir konuda kompozisyon yazması istenmektedir. Okuyucuların da temel amacı yazılanı okuyarak konu hakkında farkındalık ve

bilgi sahibi olmasıdır. Bu makalede, ekolojik okuryazarlığın tanımı, kapsamı ve örnekleri verilerek, okuyucuların bu konuyla ilgili farkındalıklarının görmeyiz veya fark etmeyiz. Çünkü etrafımızda yüzlerce bitki ve hayvan tür ve çeşidi var ki arttırılması hedeflenir.

Ekolojik bir habitatta yaşayan, onun nimetlerinden yararlanan biz insanların çoğu zaman yanı başımızdaki büyük biyosfer rezervini ve bunun gıda kaynağımız olarak önemini göz ardı etsek de onların çoğu bizim gıda zincirimizin, ilaç ve sanayi hammaddelerinin temel halkalarını oluşturmaktadırlar. Ancak belki bir gün bu canlıların farklı bir yönü keşfedilip değerlendirildiğinde her birimizin ilgisini üzerine çekmiş olur. Yoksa ekoloji ile birlikte temel fen okur-yazarı olmadığımız durumda her şey bir nesne olarak görülür ve doğada ve yaşamımızdaki önemi ve etkisi anlaşılmaz.

Erken Dönemde Ekoloji Okuryazarlığı Neden Önemli

Ekoloji okuryazarlığı geç dönemlerden ziyade erken dönemlerde çocukların gözünü dünyaya açtığı andan itibaren içinde yaşadıkları ortama uyum ve birlikte yaşamın kurallarını geçmişte genetik kodlarını taşıdıkları ataları gibi sınarak-deneyerek öğrenmeleri ve sonra da korumaları öğretilmelidir. Çok önemsedğim ve gözlemlerine yansıyan çok sayıda objeden biri çocukların doğaya bırakıldıklarında öncelikle çamurla, toprakla ve kumla oynamalarıdır. Çocukların yaptığı objelerin temelinde evler, güneş, bitki figürleri yer almaktadır. Bu bağlamda çocuklara okulda okuma yazma öğretmeden önce doğayı anlayacak kadar ortam sunsak, ayakları toprağa değse, sonra da değişik doğal

ortamlar hakkında bilgi sunsak ve anlatsak daha yararlı olacaktır. Çocukların anladıkları doğayı betimlemesini sağlasak doğanın işleyişini kavramları ve kendi yaşamlarına da uygulamaları daha kolay ve yararlı olacaktır. Verelim çocukların ellerine çamur, kum, kâğıt-kalem, anladıklarını beyinlerinde betimleyebilsinler, hayal güçlerini kullanınsınlar, muhakeme gücünü arttırarak motor becerilerini geliştirsınler. Motor becerisi gelişmiş inşalar daha yaratıcı ve sorun çözümü odaklı olmaktadır.

Bu bağlamda önce beyinde motor-nöron sistemi işlevlik kazanmalı, soyut düşünme gelişmeli. Sonra gelişen beyinin aldığı bilgiyi organize ederek yaratıcılığa dönüştürebileceği daha rahat görülecektir.

Toprakla, taş-kaya-jeolojik malzemeleri ile tanışmadan, börtü böcek görmeden, zihin kodları arasında ilişki kurabilir mi? Zihinde hiçbir kavramın görünümü ve şekli yok ise kişi hiçbir şekli zihinde geliştiremez. Ezbere eğitim sisteminde, geniş beton yığını karanlık binaların içinde kara tahtaya yazılan " Ali top at" ile çocuk hangi beceriyi hangi dil bilgisini kazanabilir. Dil bilgisi doğrudan soyut düşünme ve matematiksel düzleme bağlıdır ve çocukların yaratıcı olması için dokunması, hissetmesi ve anlaması gerekir.

Ezberlediği ifadeyi nasıl anlayıp öğrenecek? Ezbere bilgi bir süre sonra unutulur gider. Karşılaştırmalı/mukayeseli ilişki kurularak yapılan öğrenme biyolojik öğrenmeye daha uygundur. Beynimiz de görselleri ve onlara uygun bilgileri bir arada yükleyerek kaydediyor. Bir cismi sınıflandırarak, tanımlayarak yapılan öğrenme daha etkili ve kalıcı olmaktadır ve olacaktır. Bu bağlamda

ilk okul hatta ana okulu öncesinden doğa okulu ile başlayarak insanına ekoloji ile bütünleşme şansı sunulmalı, yeteneği kazandırılmalıdır. İleriki sınıflarda da deneyler, doğa gezileri yaparak ve araştırmalar ile doğanın özellikleri ve işleyiş mekanizmaları öğrenilebilir.

Ekoloji Okur-Yazarlığı Nasıl Kazanılır?

Ekoloji okur-yazarlığı temelde doğanın temel fizik, kimya ve biyoloji bilimlerinin mekanizmalarının bütünlüklü olarak öğrenilmesi ve anlaşılmasına dayanır. Ayrıca çevre ve bunun içinde ekosistemlerle ilgili bilgiler doğru tanımlanması ve anlaşılması becerilerinin bilinmesi gerekir.

Ekoloji okur-yazarlığını kazanmak için;

-İçinde yaşadığımız ekosistemin ve komşu ekosistemler ile ilişkisinin yanında küresel değişimlerden etkilenme durumlarının bilinmesinin önemini farkında olmak, gelişmeleri izlemek ve bilgileri güncellemek için merak sahibi olmak gerekir. Doğal olarak gerek insan ve gerekse de diğer canlılar buldukları ekosisteme uyum sağlamak zorunda olduklarını bilincinde olmasalar da uymak zorundadırlar; yoksa elenir giderler. Bilinç sahibi insanın ekosistem hakkında eğitim alma yoluyla ve kendini eğiterek geliştirmek için okuması ve gözlemler yapması önemlidir. İnsanlar içinde buldukları ekosistemleri ve bunların doğal süreçlerini, biyolojik tür çeşitliliklerinin yanında bunların çevre ile etkileşimini öğrenmeli, öğrenmeleri sağlanmalıdır.

-Anaokulundan itibaren eğitiminin her aşamasında ekosistem eğitimi

her alanın içinde kendine yer buldu-ğu için temel yasalara uygun olarak işlenmeli. Üniversiteler dışında di-ğer sivil toplum kuruluşu niteliğin-deki çevre-doğa koruma dernek ve vakıfları düzenli ekoloji eğitim prog-ramları düzenlemeli. Ekoloji konu-sunda görsel belleği canlı tutmak için ilgili filmler, resim ve tablolar iz-lenmeli,

-Kamu spotları, TV ve internet gibi sosyal medya ortamları üzerinden belgesel nitelikli ekoloji eğitimi-kurs ve webinarlar düzenlenmeli.

-Sağlıklı yaşam ekseninde doğa ge-zileri düzenlenmeli, özellikle eğitim kurumları bu konularda öncülük et-melidir. Kentlerin betonları arasında gezinmekten çok kentlerin içinde ve çevresindeki park ve milli park-larda yürüyüş yolları yapılmalıdır.

-Kentlerde mutlaka geniş çeşitlili-ği sağlayan doğal botanik bahçele-ri, hayvanlara doğal ortam sağlayan hayvanat bahçeleri, doğa müzele-ri kurulmalı ve buralara ziyaretler düzenlenmelidir. Rehberler eşli-ğinde yapılacak doğal yaşam alanları, ormanlar ve göller gibi yerlerdeki gezilerde can-lı organizmaların davranışları ve etkileşimleri gözlemlenme-lidir. Canlıların farklılıkları ve davranışları konularında oku-malar yapılmalıdır. Başta yerel yönetimler, artan devâsa kent-lerin içinde ekoloji koridorları oluş-turarak hem kent havasını temiz-lemeli hem de insanları doğanın içinde tutmayı sağlamalıdır.

-Çevre bilincini artırmaya yö-nelik değişik etkinliklere ve kulüplere katılarak ekosistem hakkın-da daha fazla bilgi edini-

lebilir.

-Başta orman ve çevre temizliği, fi-dan dikme etkinliklerine katılım sağlanmakla birlikte çevrenin rolü üzerinde sohbetler yapılarak bilinç kazanımı sağlanabilir.

-Evlerin balkonları, hobi bahçeleri vs. değişik ortamlarda değişik bit-kiler yetiştirilerek, toprak ve bit-ki hakkında farkındalık yaratılabil-ir. Her fırsatta doğaya çıkmak, bitki yetiştiriciliği, hayvan bakımı, top-rakla uğraşmak hem sağlığa hem de çevre bilincine katkı sağlayacağı için bu tür etkinliklere ayrıca zaman ay-rılabilir.

-Ekoloji okur-yazarlığı bilgisini ya-şam boyu sürecek uğraşlar içinde görüp, sürekli doğanın bir parçası olarak doğadan öğrenmek için ça-ba harcayarak ekosistem ile ilgili bil-gi birikimimizi arttırabiliriz.

Ekoloji Okur Yazarlığının Gelişmemesinin Olumsuz Etkileri Nelerdir?

Günümüzde yaşanan birçok felaket kapsamlı incelendiğinde temelde insandan kaynaklanan birçok yan-lış uygulamalar görülecektir. Başta orman yangınları, kentlerin yanlış mimarisinden kaynaklanan sel bas-kınları, yanlış zemin üzerine ve eko-lojiye uygun olmayan alanlarda ya-pılan demiryolları ve karayollarının çökmesi. Maden ve diğer yer altı kaynaklarının çıkarılması kullanılan yönetimlerden kaynaklanan çevre-sel kirlilik ve olumsuzluklar sayılabi-ir. En son Temmuz 2023'de Muğla Milâs'ta kömür madeni yatakları-nın açılmasında köylüler ile devletin karşı karşıya gelmesi ve siyasi ira-denin verdiği kararla kömür üretim sahasının genişletilmesi için orman ağaçlarının kesilmesi olayında eko-loji bilgisi yetersizliği veya farkında olmayışı görülmektedir. Ekoloji bil-gisi eksikliğine bağlı olarak verilen kararlar sonrası binlerce ağaç kesil-mek zorunda kaldı. Siyasilerin da-nışmanları veya ilgili Çevre, Şehir-cilik ve İklim Değişimleri Bakanlığı, tarım ve Orman Bakanlığı yet-kililerinin konunun ekosistem hizmetleri ekserinde yetkilile-re açıklıkla anlatamamaları so-nucu binlerce ağacın kesilmesi bir milli mesele haline getirilmiş ol-du. Yetersiz ekoloji bilgisi, yanlış politikaların alınmasına yol açmak-tadır. Ancak Kızılderili Reisi Seatt-le'in 1854'te, kendisinden toprak satın almak isteyen ABD Cumhur-başkanına yazdığı mektupta göre-biliyoruz. Toprağın, suyun, hava-nın, güneşin önemini kavramalı ve doğaya yapılacak en kü-çük bir olumsuz etki-nin sonunda in-sana olumsuz etki olarak

döneceğini belirtiyor. 170 yıl kadar önce Kızılderi şefin o zaman fark ettiği gerçeği biz ancak sıcaklar canımız yaktığında, içme suyumuzu kaybettiğimizde, gıda krizine girdiğimizde ve yakılan kömür akciğerlerimizi hasta edip sağlık sorunları yaşadığımızda, bedeller ödediğimizde her halde anlayacağız ağacın, oksijenin ve suyum öneminin kar hirsından daha yüksek olduğunu. Belki o zaman anlayacağız Kızılderi'nin şu anlamlı sözünü "Şu gerçeği iyi biliyorum. **Toprak insana değil, insan toprağa aittir.** Ve bu dünyadaki her şey: bir ailenin bireylerini birbirine bağlayan kan gibi ortaktır ve birbirine bağlıdır. Bu nedenlerle: **dünyanın başına gelen her felaket, insanoğlunun da başına gelmiş demektir**".

Ekosistem Okur-Yazarlığı Kazanmış İnsanın Farkı Nedir?

Bu bağlamda ekoloji okuryazarlığını erken dönemde kazanan çocukların doğa ve çevre bilinci ve bilgisi erken gelişecek, artan farkındalıkları ile çevre sorunlarına duyarlı bireyler olarak yetişeceklerdir. Ekoloji okuryazarlığı eğitimi olan kişiler sürdürülebilir yaşam konusunda farkındalığa sahip olur ve doğal kaynakların etkin kullanımı konusunda daha duyarlı davranırlar.

Ekoloji okur yazarı kişiler ekosistemlerin önemini bilerek çevre koruma ve rehabilitasyonu ile restorasyonuna katkı sağlarlar. Böylece de içinde yaşadığımız biyolojik çeşitliliğin korunması ve ekosistemlerin daha iyi ve sağlıklı işleyişi sürdürülebilir olur.

Ekoloji okuryazarlığı olan insanlar çevre politikalarının oluşturulmasında etkili roller alarak çevrelerini de benzer şekilde katkıda bulunma-

ya yönlendirirler. Hükümetlerin ve toplumun çevre sorunlarına yönelik politikalar geliştirmesi konusunda duyarlılık talepleri yaratabilirler.

Ekoloji okuryazarlığı olan insanlar doğa-çevre ile ilgili konularda duyarlı ve sorumlu bireyler olarak aileleri, arkadaşları ve diğer insanlar üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır. En azından evden çıkarken elektriğini, klimasını kapatır, suların boşa akmasını, yere çöp atılmasını istemezler.

Ekoloji okuryazarlığı ile eğitilmiş çocuklar, insanlar daha geniş ve evrensel görüş ve yaşam bakışı açısına sahip olacaklardır. Biyoçeşitlilik zenginliği kişinin iç dünyasını da zenginleştirecektir. Olaylara bakış açısı günlük değil, geniş boyutlu ve doğanın işleyişine uygun olacağından da daha paylaşımcı ben merkezlikten kısmen kurtulmuş ve birlikte yaşamın temel mekanizmalarını anlamış olarak yaşayacaklardır. Doğa, ekoloji, çevre sorunları ve sürdürülebilir yaşam ve kalkınmaya bağlı olup yaşadığı ortamı yaşanır şekilde tutma ve geliştirme amacıyla olacağı için ülkenin sağlıklı geleceğine de katkı sağlamak için de çaba sarf edecektir.

Hepsinden de yaşamı bir bütün olarak algılayacağı için her konuyu ekosistem bütünlüğü içinde değerlendirecek ve yaşama o pencereden bakacaktır.

Sonuç:

Ekosistemi oluşturan çok sayıda bitki havan ve mikroorganizma gurupları birçok yönden farklılıklar göstermekle birlikte kedi içinde belirli bir yapısal sistematığı olan yapılar oluşturmaktadır. Doğanın kompleks/karmaşık yapısı ve çeşitliliği içinde

gezintiye çıkan insanların kendilerini dinlenmiş hissetmesinin ötesinden yaratıcı düşüncenin gelişmesi ayrıca dikkate alınması gereken bir yarar sağlamaktadır.

Ekoloji okur-yazarlığı, doğanın bize öğrettiklerini anlamamızı ve doğal dengenin korunmasına katkıda bulunmamızı sağlar. Ekosistemlerin çeşitliliği ve evrimsel süreçlerin anlaşılması, ekoloji biliminin önemini vurgular. Doğa ve insan arasındaki uyumun korunması için ekoloji okur-yazarlığına daha fazla önem verilmelidir. İnsanların, çevrelerindeki nesnelere ve olgulara tanıyarak ekoloji bilincini geliştirmeye başlamışlardır. Bu bilinçle uygarlık ve teknoloji gelişimini takip etmişlerdir. Geçmişten günümüze kadar ekoloji bilinci, doğayı tanıma ve doğadan öğrenme ihtiyacından kaynaklanmış ve bu bilgi birikimi sayesinde insanlar doğayı anlama yolunda adım atmışlardır.

Düşünme yeteneği varlık nedeni olan insan için bütünü analiz ederek yaratışı özümler ve öneriler geliştirmesi insanı diğer bir insandan farklılaştırmaktadır. Sitemin bütünü ve yaratığı etkilerin bilinmesi insanın yaşamı bütün olarak kavramasına ve kendi yaşamını da ona göre düzenlemesine yol açmaktadır. Bu bağlamda ekolojinin işleyiş mekanizmasını gerek eğitim yolu ile veya gerekse okuyarak veya kendi deneyimleri ile farkındalık edinen insanlar doğanın yasalarını daha iyi kavramakta, kendilerini ve çevrelerini daha iyi tanımakta ve yaşam mücadelesinde daha avantajlı duruma gelmektedirler.

Not:

Dr. Ergin Duygu hocam makaleye titizlikle okuyarak yaptığı katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Masonik Fetocü Marksist Bir Akademisyen Olur Mu? ve Niye İstifa Eder?

Dr. Barış Işık

2012 yılında Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Anabilim Dalında öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladığımda çok heyecanlı ve umutluydum. Milli Eğitim Bakanlığından aldığım devlet bursuyla Almanya'ya gitmiş, yüksek lisansımı başarıyla tamamlamıştım. Şimdi Türkiye'nin köklü bir üniversitesinin saygın bir fakültesinde memlekete hizmet edecektim. Heyecan ve umut yanında kaygım da yok değildi. Hukuk eğitimi bakımından olmazsa olmaz olan özgür tartışma ortamının olmayacağı, akademisyenlerin her adımının takip edileceği, birbirlerinin ayağını kaydırmaya çalışacakları yönünde çokça kaygım vardı. Ancak göreve başladığımda çok güzel ve özel bir ortam beni karşıladı. İnsanların birbirine saygı duyduğu, farklı düşüncedeki meslektaşlarımla birlikte nitelikli işler yapabildiği, bir haksızlık olduğunda birbirlerine sahip çıkabildiği, çalışanların ekmeğiyle oynamanın akıllardan dahi geçmediği ve iyi hukukçuların çoğunlukta olduğu bir yerdi. Yani bir zamanlar buralar güzeldi!

Fakültede Eğitim Sen de güçlüydü. Üniversite genelinde üye sayısı yüksek olmakla birlikte en güçlü olduğu yer Hukuk Fakültesiydi. Eğitim Sen'i önceden biliyordum. O dönem Şube Sekreteri olan Faik Alkan beni aradı, buluştuk. Biraz naz ettim ama üye formunu doldurdum. Ben üye olduktan sonra yanılmıyorsam göreve yeni başlayan 5-6 asistan arkadaş daha üye oldu. Hukuk Fakültesinde iyice güçlenmiştik. Bir süredir

sendikal faaliyetlerden uzak duran eski üye hocalarımızı da heyecanlandırmıştı bu durum. Sonra Gezi Olayları başladı. Yanılmıyorsam en az 250 akademisyen iki kez kampüsten Gezi Çadırları'nın kurulduğu meydana yürümüştük.

Sendikada daha fazla görev almaya başladım. İşyeri temsilcisi oldum. O dönem oldukça aktif bir faaliyet yürütmekteydik. İstedığımız zaman sorunları üyelerin katılımıyla doğrudan sorumlu yöneticiyle görüşebiliyorduk. Sorunlar genellikle çözümlüyordu. Kampüs içinde panelleri toplantılar yapıyorduk. Tabi bu örgütlülüğümüzün gücünden geliyordu. Bir görüşmemizde o dönemin rektörünün kinayeli biçimde söylediği sözü hala tebessümle hatırlıyorum. Kendisinden sendika temsilciliği için yer talep ettiğimizde "Hukuk Fakültesinde yapın zaten orası hep sizin"!

O dönem sendikamız ekonomik ve siyasal talepli hemen hemen tüm grevlerde ve eylemlerde yer aldık. Meslektaşımız Tahir Elçi öldürüldüğünde Türkiye'de basın açıklaması yapan tek fakülteydik. Üniversitede çalışanlar bilir, akademisyenlerin birlikte iş yapma pratiği çok yoktur. Küçük, bireysel meseleler büyütülür. Biraz beş benzemezi bir araya getirmeye çalışma sanatına dönüşür sendikacılık. Ama birlikteliğimizi o dönem hep birlikte koruyabildik. Ancak 15 Temmuz Darbesi'nin ardından ilan edilen OHAL'in yarattığı korku iklimi ve Barış Akademisyenleri'nin tasfiyesi rüzgarı adeta tersine döndürdü. Atılan arkadaş-

larımıza sahip çıkmaya çalıştık ama başaramadık. Bu durum örgütlülüğümüzün çok da güvendiğimiz gibi sağlam olmadığını ortaya koyuyordu. Yine de arkadaşlarımız için son bir veda düzenleyebildik. Önce özel güvenlik sonra çevik kuvvetle karşı karşıya gelmemize rağmen meslektaşlarımızı şarkılarla, türkülerle, sloganlarla uğurladık.

Bundan sonra sendikamız ve Barış Akademisyenleri'nin tasfiyesinden sonra sayıları oldukça azalan aktivistler üzerinde baskılar arttı. Üye kaybını önleyemedik. Ben Barış İmzacısı değilim ama yandaş sendikanın ve yenilenen idarecilerin kin duyduğu kişilerin arasında yerimi alıyordum. Zamanında notlarını almışlardı, şimdi hesap sorma zamanıydı. Zamanında bize karşı ses çıkaramayan, yüksek egolu ama korkak, şimdi ise iktidara yaslanarak bir yerlere gelme fırsatı yakalayan, alta kurt üstü kuzu bir avuç kişiye fırsat doğmuştu.

Bu fırsatı 2019 yılı başında yakaladılar. Erzurum'dan "emniyetçi" bir rektör, İstanbul'dan geçmişi tartışmalı bir dekan bir dekan yardımcısı ithal edildi. Fakülte dışardan müdahaleler ve içerden kişisel hırs peşindeki bir avuç insan eliyle adım adım dönüştürüldü. Yerel ve merkezi iktidara koşulsuz biatın istendiği, idarecilerle aynı düşüncede olmayan akademisyenlerin tasfiye edilmeye çalışıldığı, mesleği hukuksu öğretmek ve uygulamak olanların hukuku ayaklar altına aldığı, akademisyenlerin birbirlerine selam vermez olduğu, fakülteye giderken

ayaklarının geri geri gittiği bir korku imparatorluğuna dönüştü. "Hukuk Fakültesine format atacağız" diye ahkam kesenler atama dönemi gelen ben dahil 4 arkadaşımızın görevine son verdi. İlk atılmam buydu. Gerekçeler oldukça ilginçti. Yıllardır görev yaptığımız Fakültede bir anda "ihtiyaç fazlası" olduğumuza karar verilmişti. Bir de terör örgütleriyle iltisaklı olduğumuz tespit edilmiş ve bu nedenle hakkımızda idari soruşturma başlatılmıştı.

Hareketli zamanlardı. O dönem atılmaları engellemek için tabiri caizse Eskişehir'i ayağa kaldırdık. Sendikama ne kadar teşekkür etsem azdır. Görüşmediğimiz milletvekili, bürokrat kalmadı. Bir tek işin asıl sorumlusu olan rektörle görüşemedik. Daha doğru ifadeyle bizden çeşitli bahanelerle kaçtı. Bir nevi bürokratik muhatapsızlıkla işi halletmeye çalıştı. Sanırım başka zaman olsa bu kadar baskıya dayanmayıp kararlarından vazgeçerlerdi, ama zaman öyle bir zamandı işte, atılmaları engelleyemedik. Atılmaları sonra onlarca baro ve hukuk örgütü açıklama yaptı. Eskişehir'de kitlesel basın açıklamaları oldu. Ciddi bir kamuoyu yaratılmıştı. Benimle beraber atılan Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji bölümünden arkadaşımın yerine derslere bir ilahiyatçının sokulması ise olayların tuzu biberi olmuştu.

Velhasıl artık işsizdim. Zor günlerdi. Ama süreci kolaylaştıran yine meslektaşlarım, yol arkadaşlarım ve sendikamın maddi manevi dayanışmasıydı. Sendikamın verdiği dayanışma aidatı olmasa maddi bakımından daha da zorlanacağım açıktı. Bu arada hakkımızda açılan disiplin soruşturması süreci de işliyordu. Sonradan öğrendik ki soruşturmacı ifade vereceğim mekanın kapısında

bekleyecek, yakın koruma becerisi ve tecrübesi olan, teçhizatlı 1 özel güvenlik personelinin, mekanın yaklaşık 200 metre yakınında 30 kişilik acil müdahale timinin görevlendirilmesi ve kolluk kuvvetleriyle koordine edilmesini talep etmiş. Tabii biz bunu bir yıl sonra soruşturma belgeleri mahkemeye sunulduğunda öğrendik. İfade sırasında ise aynı soruşturmacı salvolarımız karşısında adeta süt dökmüş kedi gibiydi. Hayat ilginç.

Daha ilginç ve absürdünü ise soruşturma raporu açıklanınca, daha doğrusu mahkeme sunulduğunda öğrendik. İltisaklı olduğumuz terör örgütü *MASONİK-FETÖCÜ-MARKSİST CEPHE* diye bir örgütmüş. Soruşturmacıya göre Fakülteyi terör yuvasına çevirmek için bütün farklılıklar bir tarafa bırakılıp bir araya gelmiş, çoktan seçmeli, kokteyl bir örgüt kurulmuştu. Bu örgütün eş başkanları eski dekan ve bir kısmı halen Fakültede görev yapan öğretim üyeleri idi. Ben ise idari soruşturma raporundaki ifadeyle *"Eskişehir ili özelinde herhangi bir siyasetçinin veya basın mensubunun sahip olmadığı bir kudrete erişmiş, adeta kilit bir siyasi figür olarak ön plana çıkmış, üzerimden manevra bulmak isteyen siyasi ve karanlık güçlerin (FETÖ, terör destekçisi Marksist Cephe ve Masonik yapının) el birliğiyle ortaya çıkarmış olduğu projenin bir ürünüydüm"!!* Tabii ki saçma iddia hukuk dünyasında karşılık bulmadı. Eskişehir Cumhuriyet Savcılığı hakkımda takipsizlik kararı verdi. Soruşturmacı yemeyip içmeyip bir yıl sonra yeniden suç duyurusunda bulundu, Cumhuriyet Savcılığı ikinci kez takipsizlik kararı verdi. Yani bir takım hukuki işler...

Atıldıktan sonra idare mahkemesine işlemin iptali için dava açmıştım.

Yaklaşık bir yıl sonra dava sonuçlandı. Karar da ilginçti. İşlem iptal edilmişti ama usulden. Yani davayı kazanmama rağmen otomatikman işe dönemiyordum. Usulün düzeltilerek yeniden karar alınması gerekiyordu. Kısacası Fakülte Yönetim Kurulunun tekrar karar alması gerekiyordu. Bu arada bizi atan rektör ve onunla birlikte Fakülteye musallat olan dekan ve dekan yardımcıları görevlerinden alınmış, daha doğrusu istifaya zorlanmıştı. Yani yönetim yenilenmişti. Yeni yönetim belki daha akli başında hareket eder diye yeni dekan ile görüşmeye gittim. Ancak anladım ki değişen bir şey yoktu. Dekan *"özeleştiriyi yapman gerekmez mi, neden sen?"* diye sordu bana. Hem şaşkın hem kızgındım. *"Bunu bana değil, bu saçma iddiaları hukuk metinlerine yazanlara sorun, benden değil önce hukuk tanımayanlardan özeleştiriyi isteyin!"* diye cevap verdim. Ondan sonra yeni dekanla yıldızımız hiç barışmadı. Zaten bu görüşmeden sonra beni bu sefer usulüne uygun içimde attılar. İkinci kez atılmıştım.

İkinci atılmamın ardından idare mahkemesine tekrar dava açtım. Yaklaşık 1 yıl sonra işlemin esastan iptali yönünde karar çıktı. Yani işe iade edilmiştim. Çalışmadığım dönemler için bayağı yüklü para aldım. Döndüğümde atılmam yönünde görüş bildiren korkak hocalara tek tek adalet dağıtmak güzeldi. Ağzlarını açıp tek kelime edemiyorlardı. Ama Fakülte genelinde yine değişen bir şey yoktu. Dekanla yaptığım görüşme bir önceki görüşmeden daha da sertti. Yine *"özeleştiriyi yap"* gibilerinden sözler etti. Benden nedamet getirmem isteniyordu. Tabii ki cevabım netti. Odadan çıkarken *"ben sizin yerinizde olsam bir gün rahat yatamam, vicdanım, insanlığım, hukukçuluğum el vermez!"* de-

diğimi hatırlıyorum. Sonrası soğuk savaş şeklinde devam etti. Mobbing olarak bana oda ve isimlik vermedi. Ben de zülfiyare dokunan dilekçeler yazdım kendisine. Bu böylece sürüp gitti. Ta ki yeni atama yenileme dönemine kadar. Rivayet odur ki adımı duyunca Dekan sinirden kıpkırmızı oluyormuş, eli ayağı titriyormuş. Velhasıl inat etti ve beni yine attı. Üçüncü kez atılmışım.

Üçüncü atılmamdan 9 ay sonra İdare Mahkemesi işlemi iptal ederek beni yeniden görevime iade etti. Ancak bu süre zarfından başka bir şehirde başka bir hayat kurmuşum. Bir seçim yapmam gerekiyordu. Ya geri Eskişehir'e dönecektim ya da hayatımı kurduğum şehirde kalacaktım. Kafam çok karıştı ve çok uzun süre kendimle çatıştım. Hayatımın en zor kararlarından biriydi. Her gün karar değiştirdim. Özel-

likle Barış Akademisyenleri'nin ve sendikalı arkadaşların mücadelesi, mücadelemiz Anadolu Üniversitesine dönmem gerektiğini söylüyordu. Hukukçu kimliğimi geliştirebileceğim, akademik çalışmalarım için sağlıklı ve uygun koşulları olan başka bir şehir ve yerde devam etmem diğer bir seçenektir. Fakülteadaki varlığımın, kazandığım hukuki ve fiili mücadelenin bilim etiğine sahip olmayan, hukuk tanımaz zorbalarda yarattığı azap, korku ve hezeyan oldukça haz verici ve komik olsa da bilime, hukuka, memlekete ve insanlığa daha iyi nasıl hizmet ederim sorusunun cevabı ikinci kararı alma itti. Ne diyelim mücadele her yerde!

Bitirirken başta sendikam olmak üzere tüm Eskişehir kamuoyu ve halkına teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Müsadenizle yazıyı Anado-

lu Üniversitesi Rektörlüğüne göre ve dönmeyeceğime ilişkin verdiğim dilekçenin son paragrafındaki ifadelerle son vermek istiyorum:

"Ben asla biat etmedim. Çünkü bilim insanı hele ki hukukçu bir bilim insanı haksızlara biat etmez, haksızlıklara karşı hukuku savunur. Ben nerede olursam olayım daha adil bir memleket ve özgür bir akademi için mücadeleye, doğru ve adil olanın peşinde koşmaya devam edeceğim. Bu hukuksuzların altına imza atanlar ise yaptığı hukuksuzluklar tam 7 kez idari mahkemeler tarafından tescillenen, önlerinde saygıdan değil korkudan ceketini iliklenen ama arka odalarda haklarında çokça kötü söz söylenen, itibarsızlaştırılan kişiler olarak anılacaktır."

Sevgiyle, dayanışmayla, muhabbetle...

**Mektepli Bültene
Görüşlerinle,
Yazılarınınla Destek Ol!**

**OKU
OKUT!**

Neo-Özneli Siyasanın Derinleştirdiği Eşitsizlikler!

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARAAĞAÇLI

Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Böl. Öğr. Üyesi. | e-posta: mkara@gazi.edu.tr

1.Giriş

Birey ve toplum birbirini durum ve zaman değişkenleriyle tamamlar. Birey yurttaşların eşit sosyallikle, hakça üleşimle ve adaletli olarak toplumsallaşması, Atatürk ve Cumhuriyet ilkeleri temelindeki sosyal ve dayanışmacı devlet siyasalarıyla sağlanır. "Neo-Özneli Siyasanın Derinleştirdiği Eşitsizlikler!" konusuyla ilgilenilen bu çalışmanın amacı, genelde neo-özneli siyasaı özeldense sosyolojik, ekonomik ve eğitsel eşitsizlikleri ortaya koymayı amaçlıyor.

Çalışma kaynaklarda yer verilen ilgili alan yazın verilerine ve yasal metinlere ek olarak yazarın postpozitivist gözlemlerine dayalı olarak oluştur-

ulmuştur.

Çalışma; (1)Giriş, (2) Eşitsizlik Türleri ve Oranı, (3)Eşitsiz Sosyalliğe Yeni Nesil Sorular, (3) Neo-Özneli Siyasal Yapı, (4)Neo-Özneli Siyaset Kamuyu Minimalleştirirken, Krizleri Artırır!, (5)Dünya'da ve Türkiye'de Eğitim ve Öğretim Eşitliğini Güzelleyen Yasal Yazınlar, (6)Eğitimde Eşitsizlikler, (7)Sosyolojik, Ekonomik Eğitsel Eşitsizliği Derinleştiren Değişkenler, (8) Eşitsizliği Gidermede Sosyal Kapsayıcılık, (9) .Eşitsizliği Azaltmada Yürütülen Mevcut Politikaların Pratik Etkileri Artırılmalı, (10)Sonuçlar, (11)Öneriler ve (12) Yargı ve Tartışma altbaşlıklarında sistematize edilmiştir.

2.Eşitsizlik Türleri ve Oranı

Eşitsizlik, bir toplumdaki kaynakların adaletli ve eşit olmayan dağıtılmasıdır. Hakça paylaşım ve üleşimin becerilemediği sosyolojik her yapısal birim adaletsiz ve eşitsiz dolayısıyla hukuktan ve insan haklarından uzaktır.

Eşitsizlik yaygın alanyazında temelde şu dört türde sınıflanıyor:

- Doğal özellikler: Göz rengi ve saç rengi gibi fiziksel özelliklerdir.
- Doğal derecelendirmeli özellikler: Yetenek ve zeka gibi fiziksel özelliklerdir (Manza, 2020: 288

ve Turner, 2020: 287),

- Sosyal role dayalı özellikler: İş, görev, meslek farklılarıyla ilgili özelliklerdir.
- Sosyal prestij ve statüye dayalı özellikler: Sosyal beğeni ve maddesel özelliklere dayalı toplumsal tabakalaşma özellikleridir (Karaağaçlı, 2021-1; 37-49).

Sosyoloji bilgi kolu, genellikle insanların varlıksal eşitliğiyle ilgili kalıp normlu betimlemeler ve yargılar yerine eşitsizlikleri sosyal deneyli çalışmalara dayalı bulgularla açıklar.

Eşitsiz sosyallikte, özgürlük oranı" (1)Kaynaklar ve (2)Değerler ile betimlenir (Bauman, 2016: 127).

- **Kaynaklar** birey yurttaşın sahip olduğu para, mal, mülk gibi maddi sahiplikleri ve sosyal sermayesidir.
- **Değerler** ise birey yurttaşın elde edebileceği ürünleri ve hizmetleri birbiriyle karşılaştırıp kendine göre önceliği olanı seçmesidir.

Özgürlük oranı, kişinin kendi öznel koşulları içinde neyi yapabileceğini veya neyi yapamayacağını gösterir. Eş deyişle tercih etmesidir. Bu tercihe somut örnek olarak da; son parasını müzik aleti, kitap ya da eşya taksiti için kullanmasındaki seçim önceliği verilebilir.

2.Eşitsiz Sosyalliğe Yeni Nesil Sorular

Eşitsiz sosyallik, bir toplumdaki kaynakların adaletli ve eşit olmayan dağıtılmasıdır. Buna neden olan faktörler arasında; güç, din, akrabalık, prestij, ırk, cinsiyet, yaş ve sosyal

sınıfın getirdiği toplumdaki sosyal mallara erişimin farklılaşması başta gelir. Eşitsiz sosyallik, hangi alan ve hizmet biriminde ele alınırsa alın-sın, o sistemle ilgili "girdi-işlem-çık-tı-ürün" öğelerindeki eşitliğinin olmamasıdır (Karaağaçlı, 2021-2: 36).

Eşitsiz sosyallik, bir toplumdaki kaynakların adaletli ve eşit olmayan dağıtılmasıdır. Buna neden olan faktörler arasında; güç, din, akrabalık, prestij, ırk, cinsiyet, yaş ve sosyal sınıfın getirdiği toplumdaki sosyal mallara erişimin farklılaşması başta gelir.

Eşitsiz sosyallik, hangi alan ve hizmet ele alınırsa alınsın, o sistemle ilgili "girdi-işlem-çık-tı-ürün" öğelerindeki eşitliğinin olmamasıdır.

Çünkü, anılan bu öğelerin işleyiş süreçleri sonucunda, işgücü piyasası, gelir kaynağı, sağlık hizmetleri ve ifade özgürlüğü, eğitim, siyasi temsil ve katılım eşitsizliği sistem eşitsizliğini doğurur.

Eşitsizliklerin betimlenmesinde sisteme ait şu kritik sorulara verilen ve verilecek cevaplar eşitsizliği daha somut betimler.

Fırsatlarda Eşitsizlik	Sonuçlarda Eşitsizlik
Kim ne yapıyor veya yapabiliyor?	Kim neyi elde ediyor?

Gezegenin nerdeyse büyük bir köy haline gelmesini sağlayan ülkelerin birlikleri neo-özneli kavramlardan olan küreselleşmeye bireyleri mahkum etmiştir. Küresel gezegen, eşitsiz sosyal yapıyı tetiklerken, eşitsizliklerin nitel ve nicel yapılarını derinleştirerek, kendi kendini üreten hale getirmiştir. Eşitsiz sosyallikleri derinleştiren siyasalar; devlet

- iktidar - birey yurttaş bağlarını yabancılaştırıp, sosyal ve dayanışmacı devlet karakterini özel şirket niteli-ne dönüştürmüştür.

3.Neo-Özneli Siyasal Yapı

Neo-Özneli siyasal yapının beslendiği "izm" kapitalist anlayıştır. Bu anlayış, kapitalist yönetimi yaşam biçimi haline getirdiğinden sosyo-ekonomik piyasalarda egemen olan özel sektördür.

Özel sektör ise daha çok para kazancı üzerine yapılandığından, "özelleştirme" adı altında özel düzenlemeleriyle, "serbest ticaret ve düşük ücret" olarak kendini gösterir.

Neo-Özneli siyasal yapı, çalışma hayatında serbest ticaret ve düşük ücret olarak kendini gösterirken, kapitalist uygulamaların son model rant dönüşümü olan neoliberalizm sosyo-ekonomik yapıda yeni özneler çıkarır.

Neo-Özneli siyasalar, özel sektöre çalışma hayatında serbestlik, özgürlük ve yatırımsal güvenceler sağlar. Neo-özneli siyasalın temelini klasik liberalizm oluşturduğundan, özgürlük ve eşitlik olgularının ancak; serbest piyasa şartlarında gerçekleşebileceğini savunur (Harvey, 2015). Çünkü; Liberalizmin ilkelerinden hareket eden ve kapitalist bir öğreti olan neo-özneli yapı, devletin müdahale işlevini liberallikten daha zayıf halde görür.

Neo-Özneli siyasal anlayışta ekonomik koşul ve döngülerin belirleyicisi serbest piyasa ekonomisidir.

Serbest piyasa işleyişinin belirgin doğurguları şunlardır;

- Serbest piyasa ve özel şirket aklı

toplumsallaşır.

- Temel ekonomik kararların özel sektör tarafından alınıp uygulandığı neo-özneli sosyo-ekonomik düzenin kurgulayıcısı da rantiyecisi de özel teşebbüs olur.

Neo-özneli liberaller devletin kamusal hizmetlerinden çekilmesini isterler. Aksi görüşte olanları "çağın gerisinde kalmakla suçlar"(!). Neo-öznelerin yönetsel tercihi, kamusal hizmetlerin sunumunda kollektivist yaklaşım yerine tekelci özel-siyasayı öne çıkarmasıdır (Mirowski, 2013).

4. Neo-Özneli Siyaset Kamuyu Minimalleştirirken, Krizleri Artırır

Neo-özneli siyasal yapı kapitalist anlayıştan hareket ettiğinden, beraberinde ekonomiden, sağlığa, sosyal yapıdan, kültürel yaşama özel

sektör lehine daha çok kar ve paha eldesini getirirken; geniş halk kitlelerinin, çalışanların ve sabit gelirlilerin yaşamı güçleşir.

Sosyal, sağlık, ekonomik ve kültürel hizmetlere ulaşımında güçlükler yaşayan anahtar hedef gruplar temel gereksinimleri giderme kapılarından geçemez. Temel gereksinimleri karşılanamayan iş-ücret-tüketim yaşam döngüsü içinde yurttaş bireyler gergin, mutsuz ve her şeyden önce umutsuz olurlar.

Kamu yararına özel düzenlenip geliştirilmesi gereken fizik-mekanlar, tesisler, üretim yerleri, hizmet birimleri içte özel sektöre dışta uluslararası sermayeye sunulur.

Kamunun minimalleşmesini tetikleyen bu anlayış, kamusal alanlar içinde market-birey ilişkisini yani yurttaş bireylerin en temel hizmetlere ulaşmada bir bedel ödemesini ve

hizmetlerin kendilerine fatura edilmesini getirir.

Eğitimden sağlığa, adaletten gelir dağılımına, ekonomiden siyasete her alanda özel şirket etkilerinin hissedilmesi neo-özneli siyasal yapı yapılan eleştirileri sadece "kamunun ancak küçülmesiyle verimin artacağı (!)" yüzeysel açıklamalı zayıf savına bağlar.

Neo-özneli siyasalar girişimlerde özel teşebbüs ekonomisi öne çıktığından özel sektör yapıları teşvik edilir. Teşvikleri haklı gösterme çabası ise "kamusal işletmelerin zarar ediyor-zarar etmesin(!)" zayıf gerekçesinden öte geçemez!. Geniş halk kitlelerine bu savı inandırmak için de kitle ileti araç ve ortamları kamunun zararı giderilecek diye kara-propaganda diliyle yapılır.

Kamunun minimal olması gereği kapitalist ve yeni özneli liberallerin sa-

vunusudur. Oysa; sosyal devlet olmanın gereği kamusal iradenin her alan ve yönde güçlü olmasını ilke edinir.

Anılan bu ilke ise; "Kamunun minimalleşmesi yerine; büyümesi için düzenlemeler yapmayı gerektirir."

Eğitimden sağlığa, adaletten gelir dağılımına, ekonomiden siyasete her alanda etkilerinin hissedildiği Neo-özneli siyasal yapı hakkında yapılan eleştiriler her geçen gün haklılığını artırıyor (Karaağaçlı, 2023-1 ve Karaağaçlı, 2023-2). Çünkü; anılan anlayışta, kamusal öncel yoktur. Neo-özneli siyasanın kanun yapıcılığı rolü ise her şeyden öncedir.

Neo-özneli anlayışı kanunu yapar ama uygulamadaki eşitsizliklere duyarlılığı yoktur. Oysa, kanunlar, teoriden uygulamaya geçince kamu ve sosyal anlayıştan uzak "butikte eşitsiz uygulamalar" olarak kendini gösterir. Bu durumun krizleri ise başta sağlık ve eğitim sektörlerindeki devlet-birey ilişkisinde daha somut olarak görülür.

İlgili alanlarda ihtiyaç duyulan kanunların yasamayla yapılması ve uygulamayla yürütülmesi kanunların eşitlik ve sosyal adalet ilkeleri temelinde uygulanabilirliğini getirmez! Eş deyişle kanun yapma başka uygulama başkadır.

5. Dünya'da ve Türkiye'de Eğitim ve Öğretim Eşitliğini Güzelleyen Yasal Yazınlar

Dünya'da insanların eşitliği adına en temel yasal metinlerden olan: "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" çocuk bireylerin eğitim ve gelişimlerinden aileyi sorumlu tutuyor.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca

yazılan ve Türkiye'nin de 1949 yılında imzaladığı anılan Bildirge, tarihteki en ağır insan hakları suçlarının işlendiği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, "her bireyin özgürce, eşitçe ve onurlu bir şekilde yaşamasının devletlerin uluslararası bir belgeyle davranmalarıyla mümkün olacağı" savını esas alıyor.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin insani eşitliği vurgulayan ilk iki maddesi aşağıda sunulmaktadır:

İNSANLIĞIN MAGNA CARTA'SI

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ Der;

Madde 1-İnsan: Bütün insanlar özgür, onur ve hakları yönünden eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler.

Madde 2-İnsan haklarının özellikleri: Herkes ırk, renk, cins, dil, din, siyasal ya da herhangi bir başka inanç, ulusal ya da toplumsal köken, varlıklılık, doğuş ya da herhangi bir başka ayırım gözetilmeksizin bu bildiride açıklanan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Bundan başka, ister bağımsız ülke uyruğu olsun, isterse bağımlı, özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke uyruğu olsun, bir kişi hakkında, uyruğu bulunduğu devlet ya da ülkenin siyasal, adli ya da uluslararası durumu bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir (Birleşmiş Milletler, 1948).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre; yukarı satırlarda ilk iki madde olarak verilen "bu haklar hiçbir şekilde başkalarına ya da kurumlara aktarılamaz" bulgusu da gezegendeki her bireyin "eşit olduğu" gerçeğinden hareketle her türden keyfi uygulamaların neo-özneli siyasalara ve başka "izm"lere verilemeyeceğinin somut ipuçlarını göstermektedir.

Çünkü; nerede doğduklarına, kim olduklarına; cinsiyetlerine, dinlerine, etnik kökenlerine bakılmaksızın

bütün çocukların yaşama hakkı başta olmak üzere; eksiksiz biçimde gelişme hakkı; zararlı etkilerden, istismar ve sömürüden korunma hakkı; aile, kültür ve sosyal yaşama eksiksiz katılma hakları vardır. Bu hakları korumak başta siyaset yetkilerinin ve her insanın en baş sorumluluğudur.

1948 yılında, İnsan Hakları Bildirisi kabul edildikten sonra insan haklarını geliştirme, koruma ve uygulama konusunda Dünya'da yeni anlaşmalar yapılmış ve bildiriler yayımlanmıştır. Bunlardan belli başlı olanlar şunlardır;

Kabul ve Yayın Tarihi	Bildirge ve Sözleşme Adı
20 Aralık 1952	Birleşmiş Milletler, Kadınların Siyasi Haklarına İlişkin Sözleşme.
20 Kasım 1959	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi.
18 Ekim 1961	Avrupa Sosyal Şartı.
26 Haziran 1981	Afrika İnsan ve Halklarının Halkları Şartı.

Yukarı satırlarda tanıtma amacıyla ana çizgilerle verilen İnsan Hakları Bildirisi ve bildirinin kabulünden sonra geliştirilip yürürlüğe konulan Dünya'daki insan değişkenli anlaşmaların ortak ve odak çıkış bağlamları "insan onurunu ve eşitliğini korumak ve güvence altına almak" olduğu unutulmamalıdır.

Türkiye'de eğitim ve öğretime temel oluşturan ve yön veren varolan yasal yazınlar şunlardır:

Anayasalar

- Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı
- Cumhurbaşkanlığı Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu Önerileri,

- Orta Vadeli Program'a göre Yeni Ekonomi Programı (YEP),
- 2023 Eğitim Vizyonu
- Kalkınma ve Strateji Planları bulunmaktadır.

Yukarı satırlarda sıralanan bu yazınların ortak bulguları "sosyal yapıda ve eğitimde hem kalitenin hem de eşitlikçi olmanın" teoride güzellemelerini yapıyor olmasıdır.

ANAYASA der;

Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin" eşittir (T.C. Anayasası,1982).

Oysa; **Anayasa'da** yer verilen eşitlik kavramı, özellikle ekonomik temelli uygulamalar nedeniyle; aşınmış durumdadır.

Bu aşınmanın doğurduğu darboğaz ise;

- Gelir eşitsizliği,
- Yoksulluk ve
- Alım gücü zayıflığını getirirken, kamusal kaynakların israfını artırıyor.

Eğitime erişimde eşitlik ve fırsatlılık lafta kalıyor!: Türkiye'de eğitime erişimde eşitlik fırsat ve imkan kavramları 1739 Sayılı Milli Eğitim Kanunu'nda kalmış görünürken; eğitimde fırsat ve imkan eşitliği Türkiye coğrafyasını kapsayıp kucaklayamıyor.

MEB TEMEL KANUNU Der;

Genellik ve eşitlik: Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişi ve aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Eğitim hakkı: Temel eğitim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. Temel eğitim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar (MEB,1973).

Bu ilkelerin uygulamada pratik değeri paralı eğitim anlayışlı her düzeydeki özel okullar ve paralı kurslarla bozulmuş

bulunuyor. Gezegeni ve Türkiye'yi tehdit eden salgında okulların kapanması, eğitimin uzaktan eğitim sistemlerine evrilmesiyle bilişim ortamı araçlara ve gereçlere duyulan gereksinimi artırırken, artışın çözümü parasal yükleri beraberinde getirmiştir. Bilişime erişimde fark parası olmayan aleyhine bozulmuştur (Karaağaçlı, 2021-1 ve Karaağaçlı, 2021-4).

1739 sayılı MEB Kanunu içerdiği yukarıda sıralanan "eşitlik" ilkelerinin pratikte işlevinin olmadığı eğitimle ilgili her taraf için yaygın kabul gören bir gerçektir.

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU KANUNU Der;

Hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi hedeflenir... (TIHEK, madde 1; 2016).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu; Birey yurttaşlara hukuktan tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi temelde eşitlik anlayışını belirtir. Ancak; Neo-özneli siyasal uygulamalar gezegenin ve Türkiye coğrafyasının herkese ve her canlıya yetebilecek kaynakları özel sektör lehine daha çok kazanç elde etmesi için kullanılır olması doğrudan sosyolojik ve ekonomik değişkenleri geniş halk kitleleri aleyhine bozarken; dolayısıyla da eğitsel eşitsizlikleri artırmaya devam etmektedir.

- Çünkü ailelerin;
- Sosyo-ekonomik durumu,
- Eğitim düzeyi,
- Coğrafi bölgesel farklılıklar ve
- Topoğrafik konumlardaki farklılıklardan kaynaklanan sorunlar sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel eşitsizlikleri daha artırmakta; geniş halk kitleleri, ulusal gelir dağılımından emekleri ve konumları bağlamı yararlanamamaktadır (Karaağaçlı, 2023-2).

ON BİRİNCİ KALKINMA PLANI (2019-2023) Der;

Ailenin sosyoekonomik düzeyinin çocuğun alacağı eğitimin kalite ve türünü belirlemede kritik öneme sahiptir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu ve Çocuk Çalışma Grubu Raporu: "Ailenin eğitim seviyesi onların işgücüne katılımı ve

gelirini etkilemekte, dolayısıyla ailenin varolan kaynakları da çocuğun okulda başarılı olmasını sağlamaktadır” bulgusuyla “birey yurttaş- eğitim-sosyal-ekonomik” ilişkilerinde çocuğun eğitsel gelişiminde parasal ve sosyal olanaklara atıf yapmaktadır.

6.Eğitimde Eşitsizlikler

Eğitimde eşitsizlikler konusu; aşağıda (1)YKS, (2)Öğretmen, (3)Okul terki ve (4)Kent kavramlarına dayalı sorunlar olarak ana çizgilerle ele alınmaktadır:

6.1.Eğitimde En Somut Ve En Derin Eşitsizlik: YKS

Bu yıl, 17-18 Haziran 2023 tarihlerinde yapılan YKS, üniversiteye girişte YGS ve LYS yerine gelen Yükseköğretim Kurumları Sınavıdır. 2017-2018 eğitim öğretim yılı ile uygulanmaya başlanan ve her yıl yapılan ortaöğretimden yükseköğretime geçiş sınavı ÖSYM tarafından yapılıyor. YKS ile 3 ayrı oturumdan oluşan kapsamlı sorular ile öğrenciler başarısız olarak puanlanıyor. Bu oturumlar; (1)Temel Yeterlilik Testi (TYT), (2)Alan Yeterlilik Testi (AYT) ve (3) Yabancı Dil Testi (YDT) olarak uygulanıyor.

Türkiye genç nüfus hazinesine sahip ülke olarak 3 milyondan fazla genç 223 YKS için emek verdi.

Sınava giriş koşulları hazırlık yönüyle her genç birey için aynı eşit ortamları ve süreçleri vermedi.

Sınava hazırlıkta Lise 12.sınıfta öğrenim gören öğrencilerin ikinci dönem yani bahar dönemi okula devamları aranmadı. Bu yönetsel esneklik ilk bakışta sevimli, empatik ve sempatik gelse de uygulamada “Ben hazır-

layamıyorum, herkes YKS hazırlığını kendi yapsın” kamusal itirafı ve ben-den gitsin göndermesi oldu.

Her öğrencinin YKS hazırlıkları Türkiye sosyo-ekonomik-kültürel bağlamında farklı olanakları gündeme getirdi. Sınava hazırlanma eşitsiz eğitsel olanaklarla yapıldı.

6.1.1.YKS teoride eşit butikte eşitsiz!: Son yaşanan dış ve iç salgın sürecine ek olarak 6 Şubat 2023’de yaşanan Türkiye’de 11 ili kapsayan depremin doğurguları, eğitim görmede YKS hazırlığı yapan genç bireyleri daha çok teknolojiye bağımlı hale getirirken, uzaktan eğitim ortamları ve araçları ise daha çok parasal harcama gerektirmiştir. Bu durumda teknolojik araç ve ortamlara erişme gereksinimi en temel ihtiyaçlarını bile karşılamada zorlanan halk kitlelerini daha da zorlar hale getirmiştir.

Çünkü, Gezegenin ve memleketin son yaşadığı dış salgın (pandemi) ve iç salgın (epidemi) krizi, karşılıklı yüz yüze etkileşimleri, alışverişleri, bireyler arası görüşmeleri tamamen değiştirip maskeli balolara dönüştürürken, eğitim-öğretim süreçlerini ise yüz-yüzelikten alıp uzak-uzak okullardan uzaklaştıran işlevsiz sanal sınıflara mecbur etmiştir. Zira okulların bireysel, sosyal, ekonomik, siyasal ve gizil temelli işlevleri uzak eğitimi değil; açık okulları gerektiriyor (Karaağaçlı, 2023-3).

6.1.2.YKS’de Medyatik birkaç başarı hikayesi tümel başarıyı temsil edemez!: Her yıl YKS sonuçları ÖSYM tarafından ilan edilince, görsel ve yazılı medya derece yapan öğrencilere kameralarını çevirir. Elbette yayıncılık amaç ve kapsamıyla örtüşen anılan haberler ve yapılan röportajlar, aile ortamlı görüntüler

kamuoyunda ilgi uyandırır, izlenir ve tebrikleri hakeder.

Burada dikkate alınması gereken nokta; tekil başarıların ulusal tümel eğitim-öğretim başarılarını temsil etmediği-edemeyeceği gerçeğidir. Çünkü; YKS hazırlık süreci sosyal, ekonomik, özel kurslar, özel öğretmenler, sınava hazırlık kampları ve tekno-bilişim olanakları gibi anılan hazırlık süreçlerini doğrudan etkileyen özelliklere sahiptir.

Bu özellikler de eğitimde eşitliğin ailenin sosyolojik ve ekonomik yapısını gündeme getirirken, derece yapan öğrencilerin “kaç bin soru çözdükleri” nedense hep bireysel çalışmalara ve yetilere atıfların; ulusal eğitim sisteminin kepenkleri tam indirmese bile, “k a p a l l y z” tabelası asmasından öte bir şey değildir!

Bu betimlemeyi destekleyen şu ulusal kamusal yetke açıklaması incelendiğinde;

“YKS hazırlık sürecinde “12’nci sınıf öğrencilerimizi devamsızlıktan bırakmayacağız, onlar muaf olacaklar” (<https://www.haberturk.com.02.05.2023>).

Açıklamanın kapsamının “kapalıyız” tabelasının diğer bir deyişi ve “ben hazırlayamıyorum, her öğrenci ve her aile YKS hazırlığını kendi yapsın” söylemli kamusal itirafından başka bir anlamda değildir (<https://www.haberturk.com.02.05.2023>).

Bu itiraftaki yaklaşımın külliyan yanlışlığı; formal eğitim-öğretim programlarının kendine özgü ve özel işleyişinde gerekli olan (1)hedef, (2) içerik, (3)eğitim durumları ve (4)de-

ğerlendirme öğeleri dikkate alınınca daha somut ortaya çıkıyor.

Nitekim, yukarı satırlarda verilen açıklamanın eğitsel ve öğretisel her açıdan topyekün yanlışlığı anılan açıklamanın üzerinden 75 gün geçtikten sonra başka bir ulusal kamu yetkesince şu açıklamayla belirtilmiştir:

"Velinin, devletin ve milletin Milli Eğitimden dolayısıyla kendilerinden beklediği şeyin öğretim değil, eğitim olduğunu belirterek, "Bu nedenle bizim yaptığımız şey uzaktan olmaz. Okullarda hedef yüz yüze eğitim. Yeni dönemde liselerde sınıf tekrarı hayata geçirilecek ve devamsızlık affı da kaldırılacak" (<https://www.tgrthaber.com.tr.16.08.2023>).

Formal eğitim örgün öğretim süreçlerinin işlerliği için yaşamsal önem ve değerde olan bu açıklama;

Sosyallik adına	Yüzyüze eğitim-öğretim
Pekiştirme adına	Başarısızlıkta sınıf tekrarı
Kalite ve süreklilik adına	Okula devam

Eğitbilimin "olmazsa olmaz!" ilkel uygulamalarının önem ve değeri

rinin tekrar hatırlanıp kamusal zararlarından geri dönülmesi için ulusal eğitim, aileler, öğrenciler ve tümlede gelecek adına olumlu bir adımdır. Zaten varolan Ortaöğretim Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin şu maddesi de okula devamsızlık ve başarısızlık sonucu sınıf tekrarını öngörüyor:

ORTAÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ Der;

Öğrencilerden doğrudan yılsonu başarı puanıyla veya sorumlu olarak sınıf geçemeyenlerle devamsızlık nedeniyle başarısız sayılanlar sınıf tekrarı eder. Sınıf tekrarı hazırlık sınıfı hariç ortaöğretim süresince en fazla bir defa yapılır. Öğrenim süresi içinde ikinci defa sınıf tekrarı durumuna düşen öğrencilerden ders yılı sonunda okulla ilişkisi kesilerek Açık Öğretim Lisesine ve Mesleki Açık Öğretim Lisesine kayıtları yapılır (MEB, 2016; Madde: 59).

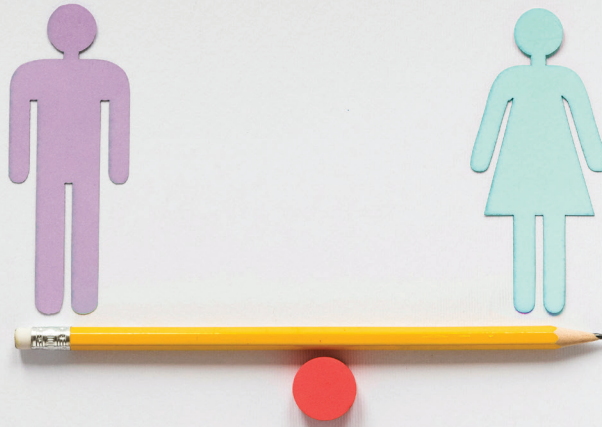
Sınıf tekrarı ve öğrenim hakkı konulu halen ortaöğretimde yürürlükte olan bu madde okula devam durumunu ve sınıf tekrarını içerdiğinden, ulusal eğitim yetkililerinin "artık okula devamı arayıp, sınıf tekrarlarını isteyeceğiz" yaklaşımını yeni ve sorun çözücü bir uygulama gibi sunmaları ise Anadolu insanı'nın

deyimiyle "malumun ilanından öte bir şey" değildir.

Okula devam ve ders geçme konusundaki bu görünüme ek olarak da Karaağaçlı'nın "Eğitimin Temel İşlevleri Açık Öğretimi Değil; Açık Okulları Gerektiriyor" temalı yazısında da belirttiği gibi; "eğitim-öğretim için okullar açık tutulmalı her krizin çözümünde okulların kapatılması ve eğitimin rafa kaldırılması" a y m a z l ı ğ ı n d a n v a z g e ç i l m e l i d i r !. "Çocuk ve genç bireyler yüzyüze eğitimden, okuldan, öğretmenlerden ve arkadaşlarından u z a k bırakılma-ma-lıdır" vurgusunun ve hatırlatılmasının ise sürekli ve tekrarlı olarak bu yayın ortamından yapıldığı da unutulmamalıdır (Karaağaçlı, 2021-2-3-4-5 ve 2023-3).

6.2.Öğretmen Eşitsizlikleri

Ulusal eğitim yapısında eğitimin en temel ögesi konumundaki öğretmen ile başat ekonomik olmak üzere sosyal haklar olmak üzere bir dizi eşitsizlik sorunsalı vardır. Aşağıda öğretmen eşitsizlikleri, (1)Öğretmenlerin görev-ücret eşitsizliği, (2) Öğretmenlerin kariyer eşitsizliği ve (3) Öğretmenlerin bölgelere göre görev sürelerinin eşitsizliği alt başlıklarında ana çizgilerle betimlenmektedir:

6.2.1.Öğretmenlerin görev-ücret eşitsizliği: Ulusal eğitimin istatistik övünmeleri eğitim sisteminde yer alan tüm öğelere anlam katan ve işleyen öğretmenlerin huzur, mutluluk ve mesleki aidiyet katsayılarına nedense bir türlü yansımıyor.

Çünkü; öğretmenler açısından duruma bakıldığında;

- Kadrolu ve sözleşmeli öğretmen istihdam biçimi başta görev-ücret temelinde öğretmenler arasında eşitsizliği artırmakta, anılan uygulamalar ise öğretmenlerin eğitime ve okula aidiyetlerini olumsuz etkilemektedir.
- Öğretmenlerin okula aidiyetlerinde yönetimlerin tutumlarından kaynaklı ciddi ilgisizlikler de gözleniyor. Öğretmenlerin okula dolayısıyla MEB iklimine aitlikleri sorunlu bulunuyor.
- Öğretmenlerin sosyo-ekonomik yaşam koşulları gün geçtikçe zorlaşıyor.
- Kalabalık öğrencili okullar ve sınıflarda öğretmenlerden tek beklenti; "sınıfı susturmak/gürültü yapmasını önlemek" olarak görülüyor.

6.2.2.Öğretmenlerin kariyer eşitsizliği: Öğretmenlerin adına mesleki kariyer basamakları denen ama bütünsel niyet ve uygulamada kast sistemi işlevinde olan aday öğretmen, uzman öğretmen ve başöğretmen ayrımı öğretmenlerin eğitim, ders ve meslek aidiyetlerini daha şimdiden olumsuz etkilediği gözleniyor.

14 Şubat 2022'de 31750 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürür-

lüğe giren **Öğretmenlik Meslek Kanunu (Kanun No. 7354) Aday Öğretmen, Uzman Öğretmen ve Başöğretmen mesleki kariyer basamaklarındaki düzenlemeleri kapsıyor.**

Kanunun amacı, eğitim ve öğretim hizmetlerini yürütmekle görevli **öğretmenlerin** atamaları ve mesleki gelişimleri ile kariyer basamaklarında ilerlemelerini düzenlemek olarak tanımlansa da ve ilk başta eğitim, çalışma, mesleki yükselme odaklı gibi görülse de zamanla bu girişimin öğretmenler arasında ayrımcılığa ve kast sistemli kapalı uygulamalara dönüşeceği öngörülüyor (TBMM, 2022).

6.2.3.Öğretmenlerin bölgelere göre görev sürelerinin eşitsizliği: Türkiye eğitim coğrafyasında öğretmenlerin atandıkları bölgelerdeki ortalama görev seneleri arasında fark bulunuyor. Güneydoğu ve Doğu Anadolu ile bölgelerde görev yapan öğretmenlerin görev yapma süreleri arasında farklar dikkati çekiyor.

	Türkiye Geneli	Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölge'leri
Ortalama görev süresi	3.9 yıl	3.2 yıl
Ortalama mesleki deneyimi	5.7 yıl	4.1 yıl

Türkiye genelinde öğretmenlerin atandıkları yerdeki ortalama görev süresi 3,9 yıl iken, Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölge'lerinde bu süreye 3,2 yıldır. Bu sayısal bulguya ek olarak da Güneydoğu ve Doğu Ana-

dolu öğretmenlerin ortalama mesleki deneyimi 4,1 yıl, Türkiye ortalaması ise 5,7 yıl bulunuyor (ERG, 2019).

Türkiye eğitim coğrafyasında farklılıklar ve sık öğretmen değişikliği öğrencilerin

eğitim, öğretim, ders ve örtük programlarda yer verilen eğitsel ve öğretimsel istendik kazanımlarını olumsuz olarak etkilediği yadsınamaz bir durumdur.

6.3.Eğitimde Her Türden Girişimin Kent Odaklı Yapılması Eşitsizliği Artırıyor

Eğitimde eğitim, öğretim, ders ve örtük programlar kent okulları bazında ele alınıp geliştirilirken, öğretmen eğitimleri de kentlerdeki okullara yönelik yapıldığı gözleniyor. Bu bulgu, köy okullarının eğitsel fizik-mekan, öğretimsel araç-gereç ihtiyaçlarına bakıldığında, taşıma yoluyla eğitim ve birleştirilmiş sınıflar uygulamasında somut olarak gözlenmektedir (Resmi Gazete, 2014).

Eğitim yönünden ulaşılması en güç coğrafyalarda eğitim-öğretim olanakları yüksek olan kent coğrafyalarıyla eş görmek eğitim ihtiyacı olan bireyleri tek tipleştirme politikası okul türlerinde de görülmektedir.

Mülteci ve göçmen çocuklarının eğitim-öğretim süreçleri de de toplumsal ve eğitsel eşitliğin sorun olduğu alanlar olarak dikkati çekmektedir.

6.4.Dramatik Bir Eğitsel Eşitsizlik: Okul Terki

Okul terki, okuldan yani eğitimden erken ayrılmayı içeriyor. Okul terki,

“zorunlu/örgün ortaöğretim çağında olmasına karşın, örgün bir ortaöğretim kurumuna devam etmeyen ve zorunlu eğitim yaşını doldurmasına karşın genel ya da mesleki lise öğrenimini tamamlamamış olan” bireylerin durumunu belirtir. Okul terk oranı bir eğitim kademesinden belli bir yılda okulu terk eden öğrencilerin toplam öğrenci sayısına oranıdır (Ermisch and Francesconi, 2001).

Yasal olarak zorunlu eğitimde görülen açık lise öğrencileri de çağ nüfusu içinde olduklarından eğitimi terk etmeleri nedeniyle okulu terk etmiş sayılırken, 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu kapsamında çıraklık eğitimine kayıtlı öğrenciler okul terk içinde görülmüyor (Resmi Gazete, 1986).

Bireylerin eğitim ve okul sürecini, bırakmasının temelinde sosyolojik ve ekonomik sorunlar yer alıyor. Sosyal ve ekonomik krizlerden dolayı okulu terk etme durumunda kalan bireylerin yaş çağındaki bireyler okula giderken küçük yaşta çalışmak zorunda kalmaları da dramatik bir eğitim eşitsizliğidir. Çünkü; eğitime erişimin bireyin kendi iradesi ya da kendisi dışında faktörler nedeniyle sağlanamadığı ya da sağlandıktan sonra kesildiği durumlar anlamına gelen okul terkleri öncelikle sosyo-ekonomik imkansızlıklardan kaynaklanıyor.

Türkiye ölçeğinde eğitim çağındaki nüfusun tamamının okullaşmasını açıklayan %100 okullaşma oranının sağlanması okulu terkler olduğu sürece gerçekleşmeyeceğinden, her okulu terk eden birey okullaşma hedefine varılmasında ulusal eğitimin başarısızlık hanesine yazılacak somut göstergedir.

7.Sosyolojik, Ekonomik ve Eğitsel Eşitsizliği Derinleştiren Değişkenler

Eğitime gelene kadar bireyin gelişimini ve değişimini etkileyen şu temel değişkenlerin her biri "eğitimde eşitsizliği derinleştirmektedir;

Ailelerin Düşük sosyoekonomik düzeyleri

Ailelerin göçmenlik durumları,

- Göçmenlik arka planı olan ailelerin yoksulluk çekmeleri,
- Dil engeli,
- Değişik nitelikli ayrımcılıklar,

- Toplumsal cinsiyet,
- Hanehalkı büyüklüğü,
- Engellilik,
- Mevsimlik işçilik,
- Tarım işçiliği,
- Coğrafi ve kırsal/kentsel bölgeler arasındaki farklılıklar çocuğun eğitime katılımını etkilemektedir (OECD (2020).

Yukarı satırlarda önceli sosyolojik ve ekonomik habitifle ilgili olan temel değişkenler aslında topyekün çocuk bireylerin eğitime ve öğretime erişim eşitsizliklerini artırmaktadır.

Çünkü; farklı sosyolojik ve ekonomik arka planlardan gelen öğrencilerin aynı okullarda eğitim-öğretim süreçlerine katılma olanakları yoktur. Okullar arasında somut gözlenen bu eşitsizlik; okul-aile birliklerinin işleyişini de doğrudan etkilemektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük öğrencilerin eğitim-öğretim gördüğü okullarda, veliler okul-aile birliklerini maddi olarak destekleyememektedir. Okul-aile birlikleri MEB'in okulun ihtiyaçlarını MEB'in okulun ihtiyaçlarını karşılayamadığı durumlarda katkı getirmekte, öğretim personeli dışındaki destek personelinin işe alımını sağlamaktadır.

8.Eşitsizliği Gidermede Sosyal Kapsayıcılık

Eşitsizliği gidermede sosyal kapsayıcılık önemli bir değişkendir. Sosyal kapsayıcılık sıralamasında 78 ülke arasında 59. Sırada yer alırken, bu sonucun; farklı sosyolojik ve ekonomik arka planlardan gelen öğrencilerin aynı okullarda eğitim alma olasılığının düşük olduğunun belirli ipuçlarını veriyor (PISA, 2021).

Sosyal kapsayıcılık, toplumdaki tüm kesimlerin inanç, etnik köken, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, siyasi görüş, mülkiyet, engellilik durumu fark etmeksizin yaşama aktif bir şekilde katılımıdır.

Sosyal kapsayıcılık, yaşam döngüsü içerisinde insanın önemine, payına ve rolüne vurgu yaparak; kimlikleri nedeniyle dezavantajlı olan bireylerin ve grupların sağlık, eğitim, güvenlik, ulaşım, barınma, istihdam gibi hizmetlere erişimini iyileştirmektedir.

Sosyal kapsayıcılığın temel amacı, bireylerin eğitim-öğretim potansiyellerini, sosyolojik ve ekonomik

koşullarını iyileştirmek, sosyo-kültürel yaşama uyumlarını sağlamaktır.

9.Eşitsizliği Azaltmada Yürütülen Mevcut Politikaların Pratik Etkileri Artırılmalı

Düşük sosyal ve ekonomik arka plandan gelen ve özel gereksinimli öğrencilerin okula erişimlerini sağlamak için, MEB farklı eğitim destek girişimleri yapıyor.

Konuyla ilgili bu girişimler;

- Çeşitli engellere sahip öğrenciler için Destek Eğitim Programları,
- PIKTES Projesi kapsamında Suriyeli öğrencilere yapılan yardımlar,
- İlkokullarda Yetiştirme Kursları,
- Uyum Sınıfları,
- Giyim ve kırtasiye yardımları ve
- İlk ve ortaöğretim seviyesindeki öğrenci aylık bursları olarak gözeniyor.

Türkiye Ulusal eğitim coğrafyasında, kamu yani resmi okullarda eğitim görenlerin 7 milyon 802 bin 825'i erkek, 7 milyon 391 bin 749'u kız öğrencilerden oluştuğu dikkate alınınca; eşitsizliği azaltmak amacıyla yürütülen mevcut politikaların tümel öğrenci eşitsizliğini gidermede daha sosyal ve dayanışmacı eğitim destek ve yetiştirme programlarına ihtiyaç bulunuyor.

Özel okullarda 723 bin 749 erkek, 586 bin 856 kız öğrencinin eğitim görmesi de kastedilen ve amaçlanan tümel eşitsizliğin kamu eğitimi-

ne ağırlık verilerek giderilmesini gerektiriyor (MEB, 2022).

10.Sonuçlar

Neo-Özneli Siyasaların Derinleştirdikleri Eşitsizlikler! konusuyla ilgililenen bu çalışmada elde edilen veriler ışığında varılan sonuçlar şunlardır;

1. Eşitsiz sosyallik, neo-özneli siyasadan beslenmektedir.
2. Eşitsiz sosyallik, bireyleri yalnızlaştırmaktadır.
3. Neo-özneli siyasal uygulamalar, devletin sosyal karakterini aşındırmaktadır.
4. Neo-özneli siyasalar ile siyaset ve iktidar özel şirket marifetinde hareket etmekle kamuyu minimal yapmaktadır.
5. Eşitsiz sosyallikte özgürlük oranı, kişinin kendi öznel koşulları içinde neyi yapabileceğini veya neyi yapamayacağını göstermektedir.
6. Eşitsiz sosyallikte yaşayan, insanların daha fazla depresyona girdiği, psikolojik engelleri olduğu, insanların başka insanlara daha az güven duyduğu bilinmektedir.
7. Neo-özneli siyasal yapılardan beslenen, küresel güçler birey-devlet ilişkilerini zayıflatmaktadır.
8. Dünya'da ve Türkiye'de eğitim ve öğretim eşitliğini temel alan yasal yazınlar insan onurunu ve eşitliğinin teoride güzellemesini yapıyor.

9. Dünya'da insanların eşitliği adına en temel yasal metinlerden olan: "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi" çocuk bireylerin eğitim ve gelişimlerinden aileyi sorumlu tutuyor.
10. Eşitlik kavramına dayalı ulusal yasal yazınların, teoriden pratiğe yansımaları istenen tümel etkiden uzak bulunmaktadır.
11. Neo-özneli siyasa genelde sosyal, ekonomik ve kültürel eşitsizliği özelde ise eğitimde; öğrenci, öğretmen, kent-köy okulu farklılığı ve okul terki sorunlarını artırmaktadır.
12. Ortaöğretimde okula devamsızlık ve sınıf tekrarı konularına ait uygulamalar ulusal eğitimin nitel ve nicel eşitsizliklerini artırıyor.
13. Kadrolu ve sözleşmeli öğretmen istihdam biçimi başta görev-ücret temelinde öğretmenler arasında eşitsizliği artırmakta, anılan uygulamalar ise öğretmenlerin eğitime ve okula aidiyetlerini olumsuz etkilemektedir.
14. Öğretmenlik Meslek Kanunu, öğretmenlerin atamaları ve mesleki gelişimleri ile kariyer basamaklarında ilerlemelerini düzenlemek olarak tanımlansa da uygulamada öğretmenler arasında ayrımcılığa ve kast sistemli kapalı uygulamalara dönüşüreceği gözleniyor.
15. Ulusal eğitimde sık öğretmen değişikliği öğrencilerin eğitimsel kazanımlarını olumsuz etkilemektedir.
16. Farklı sosyolojik ve ekonomik

arka planlardan gelen öğrencilerin aynı okullarda eğitim-öğretim süreçlerine katılma olanakları eğitsel ve sosyal eşitsizliği artırmaktadır.

17. Okulların sosyal ve ekonomik yetersizlikleri okul-aile birliklerine olan ihtiyaçları gündeme getirmektedir.
18. Eşitsizliği gidermede sosyal kapsayıcılık önemli bir sosyal ve bütünleşik yaklaşımdır.

11.Öneriler

Çalışmada varılan sonuçlar ışığında aşağıda sıralanan öneriler geliştirilmiştir:

1. Eşitsiz sosyalliği öncelikle azaltmak zamanla sıfır tolerans eşliğine getirmek için; kamusal destek birimleri ve fizik-mekânları birey yurttaşlara dayanışmacı anlayışla sunulmalıdır.
2. Kamusal fırsatlarda eşitsizlik, sonuçlarda da eşitsizliği getirdiğinden; kamu sosyal karakterini eşit üleşimden yana göstermelidir.
3. Kamunun ancak küçülmesiyle verimin artacağı (!) yüzeysel açıklamalı zayıf savı yerine eğitimden sağlığa, adaletten gelirden dağılıma, ekonomiden siyasete her alanda kamusal büyüme yollarına gidilmelidir.

4. Eşitlik kavramına dayalı ulusal yasal yazınların, teoriden pratiğe etkili yansımalarını sağlayacak özel düzenlemeler yapılmalıdır.
5. Dünya'da ve Türkiye'de eğitim ve öğretim eşitliğini temel alan yasal yazınlara dayalı insan onurunu ve eşitliğini koruyacak şekilde uygulamalara ve yeni özel düzenlemelere gidilmelidir.
6. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde çocuk bireylerin eğitim ve gelişimlerinden aileyi sorumlu tutması ilkesinden hareketle ailelere varolan uygulamalardan daha etkili ve işlevsel olan sosyal ve ekonomik destek programları açılmalıdır.
7. Ortaöğretimde okula devamsızlık ve sınıf tekrarı konularına ait farklı uygulamalardan vazgeçilerek, varolan Ortaöğretim Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği işlevsel olarak uygulanmalıdır.
8. Eğitimde, YKS özneli ulusal ölçekli sınavlara hazırlığın tüm öğrenciler için programın hedef, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme öğelerinde eşit koşullarda yapılması sağlanmalıdır. Bu konuda; örgün eğitim kurumları bireysel, sosyal, ekonomik, siyasal ve gizil işlevlerini göstermeli, destek ve yetiştirme çalışmaları yapılmalıdır.
9. Kadrolu ve sözleşmeli öğretmen ayrımı giderilmeli, eşit işe eşit ücret yaklaşımı uygulanmalıdır.
10. Öğretmenlik Meslek Kanunu öğretmenlerin kast sistemli unvan sal ilerlemelerini düzenlemek amacıyla değil; öğretmenlerin

sosyal ve ekonomik haklarını ve durumlarını iyileştirmek yönünde yeniden düzenlenmelidir.

11. Eğitsel düzenlemeler kent-köy okulu bütünlüğü içinde yapılmalıdır.
12. Sosyal, ekonomik ve kültürel eşitsiz kaynakları olan kent-köy okulu farklılığını giderecek düzenlemeler yapılmalıdır.
13. Okulların sosyal ve ekonomik yetersizliklerinden dolayı okul-aile birlikleri aracılığıyla yaptıkları kamusal kaynaklardan karşılanmalıdır.
14. Sosyal kapsayıcılık bağlamında dezavantajlı olan bireylerin ve grupların sağlık, eğitim, güvenlik, ulaşım, barınma, istihdam gibi hizmetlere erişimini iyileştirilmelidir.

12.Yargı ve Tartışma

Ulusal eğitim sistemi içinde eğitim, okullar, öğretmenler ve öğrenciler toplumsal yapıya en çok katkı sunması beklenen öğelerdendir. Ulusal eğitim sisteminde eğitim ve okullar, yaygın kabul gören "öğretim yapar ama, eğitim yapamaz!" garip çelişkiyle niteliksel düşüş yaşıyor.

Bu düşüşü giderecek sosyal eşitlikçi ve dayanışmacı doğru eğitim yaklaşımlarına, yöntemlerine ve tekniklerine gereksinim bulunuyor.

Eğitim eşitsizliğinden en çok etkilenen; öğrenci, öğretmen, okul terki, kent-köy okulu farklılığı konuları yaşayan bir konu olarak sürekli gündemde tutulmalı ve kamunun minalleşmesi yerine büyümesi öncellenmelidir. Bu yönde; eğitim ve okullar tam bir kamu malı ve süreci

olmalıdır. İlgili süreçte aksayan yönler ve öğeler kendi kapsam çerçevesi içinde sürekli olarak düzeltilmeli ve iyileştirilmelidir. Kamusal yaklaşımlı bu çözümde; neo-öznel yapılardan medet beklenmemelidir.

Kaynaklar

Bauman, Z. (2016). **Sosyolojik Düşünmek**. Çev: Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Birleşmiş Milletler. (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. "Universal Declaration Of Human Rights. *Birleşmiş Milletler. 10 Aralık 1948. Ss. 71-77.*

ERG (2019). Eğitim İzleme Raporu 2019: Öğretmenler. Kasım 2020, <https://www.egitimreformugirisi-mi.org>.

Ermisch, J. and Francesconi, M. (2001). **Family Matters: Impacts Of Family Background On Educational Attainments. *Economica*. Vol.68; No:270. Pp.137-156. JSTOR. Journal Article: John Ermisch and Marco Francesconi. Published By: Wiley.**

Harvey, D. (2015). **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**. Çev: Aylin Onacak. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Karaağaçlı, M. (2021-1). **Eğitimin Sosyolojisi**. İkinci Yazım Birinci Basım. Ankara: Kitapçı Basımevi Yayıncılık Dağıtım Tasarım San Tic. Ltd. Şti. ISBN No:978-605-62357-9-5. Bandrol Seri Aralıkları: THG-PRH 637078-637207.

Karaağaçlı, M. (2021-2).Uzaktan Eğitimin Yumuşak Karınları. **Eleştirel Pedagoji**. Sayı; 67, Ocak 2021. ss.78-80.

Karaağaçlı, M. (2021-3) Salgında Ulusal Eğitimin Fırsat ve İmkan Eşitsizliğinde Tiranlaştırılıp Tanrılaştırılan Bilişim. **Eleştirel Pedagoji**. Sayı: 68, Nisan 2021.

Karaağaçlı, M. (2021-4). Ulusal Eğitimin Sloganlarda Eşitçi Butikte Eşitsiz Çürümüş Tahtaları. Ankara: **Mektepli Gazete. Tebeşir**. Sayı:17. Eylül 2021. <http://www.mektepligazete.tebesir.ss> 25-27.

Karaağaçlı, M. (2021-5). Gezegenin Yeni Tanrısı Dijital Habitifin Eğitsel Eşitsizlikleri. Ankara: **Mektepli Gazete. Tebeşir**. Sayı:20. Aralık 2021. <http://www.mektepligazete.tebesir.ss> 10-11

Karaağaçlı, M. (2023-1). 2023 Seçimine Giderken, Türkiye Sosyolojisiyle ve Ekonomisiyle Eğitimde İşler Zor! **Mektepli Gazete**. <http://www.mektepligazete.tebesir>. 11 Mayıs 2023.

Karaağaçlı, M. (2023-2). Neoliberalizmin Eğitimde Eşitsiz Yarışı: YKS. **Mektepli Gazete**. <http://www.mektepligazete.com>. 23 Haziran 2023.

Karaağaçlı, M. (2023-3) Eğitimin Temel İşlevleri Açık Öğretimi Değil; Açık Okulları Gerektiriyor. **Mektepli Gazete**. 15 Şubat 2023. <http://www.mektepligazete.com>.

Karaağaçlı, M. (2021-2). Eğitim biliminin Temelleri. Bizim Büro Basımevi Yayın Ve Dağıtım Hizmetleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti. Matbaa Sertifika No:42488. ISBN -978-605-80-173-1-3. Bandrol Seri No Aralıkları:THG-TIH 651636-651835.

Kalkınma Bakanlığı (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023): Çocuk Ve Gençlik Özel İhtisas Ko-

misyonu Çocuk Çalışma Grubu. Aralık 2020, <https://sbb.gov.tr>

Manza, J. (2020). **Eşitsizlik**. Çev: Çağrı Mutaf. Ed: Bryan S. Turner. ss.288-293. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

MEB. (1973). **Milli Eğitim Temel Kanunu**. Ankara: TBMM. Kanun No: 1739.

MEB. (2016). **Ortaöğretim Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği**. Ankara: MEB.

MEB. (2022). **Milli Eğitim İstatistikleri 2020-2021**. Ankara: www.meb.gov.tr.

Mirowski, P. (2013). The Thirteen Commandments of Neoliberalism. The Utopian.

OECD (2020). **Education Policy Outlook: Turkey**. Kasım 2020, <https://www.oecd.org/education/policy-outlook/country-profile-Turkey-2020.pdf>

PISA (2021). **OECD Skill Surveys**. Aralık 2020, <https://pisadataexplorer.oecd.org/ide/idepisa/>

Resmi Gazete. (2014). Millî Eğitim Bakanlığı taşıma yoluyla eğitime erişim yönetmeliği. Aralık 2020, https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar.

Resmi Gazete. (1986). **Mesleki Eğitim Kanunu**. Kanun Numarası : 3308, Kabul Tarihi: 5/6/1986. Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih : 19/6/1986, Sayı: 19139. Tertip: 5, Cilt: 26.

Stiglitz, J. E. (2014). **Eşitsizliğin Bedeli**. Çev: Ozan İşler. İstanbul: İletişim Yayınları.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). **11. Kalkınma Planı (2019-2023)**. <https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11>.

Turner, Bryan S. (2020). **Eşitlik**. Çev: Çağrı Mutaf. Ed: Bryan S. Turner. ss.286-288. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

T.C. Anayasası (1982) **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**. Ankara: TBMM. 2709 Sayılı Kanun, 7.11.1982.

TİEK (2016). **Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu**. Kanun No:6701, Resmi Gazete No: 29690.

TBMM. (2022). **Öğretmenlik Meslek Kanunu (Kanun No: 7354)**. **Resmi Gazete**. 14 Şubat 2022. Sayı No: 31750.

<https://www.haberturk.com/milli-egitim-bakani-mahmut-ozzer-acikladi-12-sinif-ogrencileri-icin-81-ili-kapsayan-devamsizlik-karari-3588207>. 02 Mayıs 2023.

<https://www.tgrthaber.com.tr/egitim/son-dakika-milli-egitim-bakani-tekin-acikladi-sinifta-kalma-geri-geliyor-2901616>. 16.08.2023.

Munzur Üniversitesi'nin Akademik Yönergesi : Biat Et İhbar Et Rahat Et!

Dr.Mehtap Tosun

Uzunca bir zamandır Türkiye'de Üniversitelerin sahip olduğu misyonu tamamen yitirdiği üzerine konuşuyor, tartışıyoruz. Bu tartışmalar genel itibariyle AKP'nin 16 yıllık "her ile bir üniversite" politikası sonucunda üniversitelere ve akademiye nüfuz etme amacıyla kurduğu ve "Taşra Üniversiteleri"/ "Tabela Üniversiteleri" tabiriyle özdeşleşen bu kurumlar üzerine yoğunlaşıyor. Bu "taşra üniversiteleri", ideolojik¹ bir

bilinçle inşa edilen, akademik teamülün esamesinin bile okunmadığı ve buldukları kentlerde birer AKP il teşkilatı gibi vazife yüklenen kurumlar şeklinde okunabilir.

Taşra üniversiteleri arasında AKP rejimi nezdinde belki de en stratejik öneme sahip olanı Munzur Üniversitesi'dir. Stratejik önemde olması şüphesiz ki hem etno-dinsel hem de sosyo-politik yapısından ve

bölgede AKP rejiminin hakimiyet tesis edememesinden kaynaklanıyor. Dolayısıyla 2009 yılında Dersim'de kurulan Tunceli Üniversitesi ile rejim Üniversite eliyle Dersim'i dizayn etme çabası içerisine girmiştir. Bu çabanın örneklerinden biri de 2016 yılında üniversitenin adının Munzur Üniversitesi olarak değiştirilmesidir. İsim değişikliğinin nedeni o dönemin rektörü tarafından "Tunceli ilinin kültürel ve inançsal geçmi-

1 Munzur Üniversitesi'nin önceki rektörü Durmuş Boztuğ (2015 seçimlerinde AKP İzmir MV adayı olmuş, bu seçimde de Tunceli BBP MV adayı), 2015-2023 yılları arasında görev yapan atanmış-kayyum rektör Ubeyde İpek'in ise 2 dönem yani 8 yıl boyunca imza attığı bütün uygulamalar görevi hakkında gayet net fikirler veriyor.

şine dönük bir duyarlılığı² şeklinde ifade edilmişti Dersimliler tarafından kutsal sayılan Munzur suyunun adının üniversiteye verilmesi kente bu yolla "yaranma" ve kutsal olanı bir şekilde hiçleştirme motivasyonunun ürünüdür. Daha sonraları Alevilik bizim istediğimiz şekilde çalışılacak şekilde buyuran ve yakın zamanda kampüsün orta yerine devasa büyüklükte kentin her yerinden görünebilen cami inşa eden yine bu üniversitenin niyetini tahmin etmek çok da zor değil. Kaba haliyle kurumsal motivasyonunu tasvir etmeye çalıştığım Munzur Üniversitesi'nin idari ve akademik kadrosunun ezici çoğunluğu da bu üniversiteye atanan rektörlerin yakın aile fertlerinden, çevresinden, akraba ve hemşerilerinden oluşuyor. 2015 yılında Munzur Üniversitesi'ne atanan rektör Ubeyde İpek ile beraber Elazığlı hemşerilerinin Üniversitenin idari- akademik kadrolarının çoğunluğunu işgal etmesidir³. Çoğunluğun dışında kalan kadro ise "makbul" yani biat eden Dersimliler ve iş-güvence-statü kaybına uğramamak için kendilerini sessizlikle terbiye edenlerden oluşuyor. Pekki kaba haliyle kurumsal yapısını ve motivasyonunu tasvir etmeye çalıştığım Munzur Üniversitesi'nde Dersimli (Alevi-Kürt-Zaza), kadın, barış bildirisine imza atan bir akademisyen ve muhalif kimliğe sahip biri olarak var olabilmenin, orada kalabilmenin, itaatsizliğin bedeli ve cezası nedir? Bir iktidar/rejim makinası olan bu Üniversitede hangi araçlar, gayretler ve sopalar kullanıldı?

ODTÜ'de öğrencilik hayatıyla başlayan ve Sosyoloji bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yaptığım dönemi içerisine alan uzun bir sürenin ardından, doktora eğitimimi tamamladım ve zorunlu hizmet-senet sözleşmem gereği (35. maddeye bağlı) Munzur Üniversitesi'ne dönmek zorunda kaldım (2019 Ocak). Zorunda yani zorda olmak tabii orada yaşayabileceklerimi kestirebilmem ile ilgiliydi, çünkü Munzur Üniversitesi benim gibi 2016 yılında barış bildirisini imzalayan ilk listedeki akademisyenlerin işlerine KHK ile son vermişti. Ben de Barış Bildirisi metninin ilk listedeki imzacılarından biriydim. ODTÜ içerisinde o dönemin rektörü tarafımıza bu durum ile herhangi bir soruşturma açmadı, tıpkı ODTÜ gibi birkaç üniversitede daha açılmadığı gibi. Ama diğer imzacılarda olduğu gibi hakkımda Ankara ve İstanbul ACM'de dava açıldı. İstanbul ACM'de yargılandım ve çoğu yargılanan imzacı akademisyen gibi beraat ettim. ODTÜ'den Munzur Üniversitesi'ne geçerken (bu okulun daimi kadrosunda olduğum için sanırım) herhangi bir "güvenlik soruşturmasından" geçmedim, eğer güvenlik soruşturmasından geçmiş olsaydım şüphesiz ki Munzur Üniversitesi beni ODTÜ'den geri çağırılmadan diğer akademisyenlere yaptığı gibi KHK yoluyla yada başka şekilde atacağına emindim. Bundan ötürü 2019 yılının Ocak ayında Munzur Üniversitesi'ne göreve başladığıktan sonra açıkçası her an atılma haberi gelir diye bekledim ama meğerse daha sonraları benim ile ilgili "atmayalım daha beter süründür-

lim" şeklinde bir plan içerisinde olduklarını fark etmem uzun sürmedi.

ODTÜ'den Munzur Üniversitesi'ne döndüğüm günden beri yani yaklaşık 3,5 yıl boyunca sistematik ve ağır mobbinge maruz kaldım. Barış İmzacısı, Dersimli, Kadın ve muhalif kimliklerin hepsine birden sahip olmam, yazdığım yazılar, yapmış olduğum araştırmalar yani varlığım 2016-2023 yılları arasında görev yapan atanmış-kayyum rektör Ubeyde İpek'i tahminimin de ötesinde bir şekilde çileden çıkarmış olduğuna eminim. O nedenle 3,5 yıl boyunca bağlı bulunduğum Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde bana Dr. Öğr. Üyeliği kadrosu verilmemesi için her kadro talep etme girişimime karşılık Ubeyde İpek bölüm dışından 5, Çevre Mühendisliği'nden de 3 kişiye Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi'nde çeşitli kadrolar tahsis etmişti (şu anda 2 çevre mühendisi doçent ve bölüm dışından 2 kişi Dr.Öğr. Üyesi ve başka üniversiteden 1 kişi Dr.Öğr.üyesi hala görevine devam ediyor). 3,5 yıl boyunca bölüm dışından benim bağlı bulunduğum bölümde kadro tahsis edilen tam 8 kişiye karşılık, ben 3,5 yıl boyunca Araş. Gör. statüsünde bekletilip Dr. Öğretim üyesiymiş gibi yasal mevzuatın dışında ders vermeye mecbur bırakıldım. Ders vermeyi reddettiğim takdirde fakülte idarecileri ve bölüm başkanı tarafından rektörlüğü "bilgilendirmekle" tehdit edildim. Artık benimle statü ve görev tanımı dışında angarya biçiminde bir iş ilişkisi kurulduğu ortaya çıkmış oldu.

2 <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2016/08/20/tunceli-universitesinin-adi-munzur-olarak-degistirildi>

3 Bu durum çeşitli haber kanallarından neredeyse her yıl düzenli olarak çok defa duyuruldu, bu haberlerin sadece birkaç tanesi. <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/09/23/munzur-universitesi-rektoru-hakkındaki-usulsuzluk-iddialari-meclis-gundeminde>

<https://artigercek.com/guncel/13-bolumu-kapatilan-universitenin-yuzde-80-i-rektorun-hemsehrisi-114258h>

<https://t24.com.tr/haber/15-stk-ve-alevi-orgutu-munzur-universitesi-rektoru-ubeyde-ipek-soforune-balikcisina-kadro-tahsis-ediyor-ce-maatleri-koruyor-dersimlilere-ayrimcilik-yapiyor,907856>

Bu Üniversitede eziyet çektirenin taşıyıcıları olan muhbirlere değinmeden geçemem, bunlar Ubeyde İpek'te benim ile ilgili eksik olan "bilgi"lerin tamamlamasına yardımcı oldular. Bölüm başkanımın, dekan, üniversitenin başka bir sosyal bilim bölümünde şimdilerde namılı doçentlik kadrosunu boynunda madalya gibi taşıyanına kadar ihbarcılarım oldu. Ne korkunçtur ki ve belki de tesadüftür ki bunların çoğu da Dersimliydi. Peki bu ihbarcılık mevzusunun bu eylemi gerçekleştiren kişiye ne gibi faydası oluyor? Tabii olmaya istekli oldukları için gönüllerinden geçen akademik kadroya, mevkiye, statüye anında kavuşuyorlar, bir nevi ödül gibi düşünün. Üniversite adıyla anılan bu kurumdaki muhbir ağı siyasal rejimin nasıl işlediğine dair de ipuçları verir. Çünkü ihbar ve muhbirlik kendisine sadık/biat eden kesimler yaratarak hükümranın sürekliliğini ve zulmünü mümkün

kılan, safları belirleyen bir yapıdır. Sertleşen tarihlerde muhbirliğin siyasi rejimin faaliyetlerini etkinleştirmek için başvurduğu ve teşvik ettiği toplumsal kontrol yöntemi olduğunu söylemek mümkün.

Munzur Üniversitesi'nde görev yaptığım süre zarfında yapayalnızdım, bile isteye yalnızlaştırıldım, çoğu zaman kampüs içerisinde bana selam vermeye bile çekinenler oldu, yapabileceğim tek şey bu sistemin çarkları içerisinde ezilmeden başım dik ayakta kalabilmektir. Başım dik derken, dekan namılı birisinin bana soruşturma açmadan önce gözdağı vermek için "Dik başlısın, seni böyle anlatıyorlar" dediğini hatırlayıverdim. Bu niteleme size tanıdık gelmiştir eminim. İtaat etmeye istekli olmayışın, şiddet yoluyla ıslah etme isteğinin dışı vurumu. Yine aynı dekanın başka bir bölüm toplantısında sağlık sorunum nedeniyle rapor almamı sorgulaması ve benim bu sor-

gulamaya itiraz edişime "oturuşunu beğenmedim, düzelt" diye yanıt vermesini de unutmam mümkün değil. Onun bu psikolojik şiddet girişimine karşılık vermem ve "hayrola askeri talimde miyiz, neredeyiz" şeklinde cevaplamamla başlayan gürültülü tartışmamızı nasıl unutabilirim? Hele ki o toplantıda daimi ihbarcılarımdan biri de varken? Bu gibi sözlü mobbinglerin haddi hesabı yoktu, 13 yıl boyunca Eğitim-Sen üyesi olan bir akademisyendim ve sendika aidatını ödüyordum olmam sendikam için kafiydi.

Bir yandan muhbirlerle diğer yandan üniversite yönetimi ile karşı karşıya kalırken kendimi erkek-iktidar makinesinin dişleri arasında bulmuştum. Bir yanımda neredeyse 4 yıldır ağır mobbing uygulayan "Üniversite", diğer tarafta bu kurumda muhbirlik yapan Dersimli akademisyenler, diğer yanda ortamı "solcu" ama kurum içerisinde

sessizliğini, suç ortaklığını, faillliğini ve faillere açık ya da örtülü desteğini gördüğüm Eğitim-sen üyesi de olan devlet memuru akademisyenler (çoğunluğu erkek) ve bütün bu oyuncular çatısı altında birleştiren Eğitim-sen Dersim şubesi (!). Ben ise bu sistem ve onun işleyişi için yatırım yapanlar karşısında bu yatırıma sadece varlığımla taş koymaya çalışan, yalnızlaştırılmış birisiydim. Bütün bunları yaşarken önce kenarda güzelce seyir eyleyen 13 yıldır üyesi olduğum Eğitim-Sen'den istifa ettim. Çünkü böylesi bir kurumda tek kişinin bile haksızlığa, ayrımcılığa, şiddete maruz kalması bu kurum içerisinde bulunan ve hayatı normal akışıyla devam eden herkesin de suça çeşitli şekillerde ortak olduğunu açığa çıkarır.

Nefes aldırılmayan bu ortamdan biraz olsun ayrılabilmek ve engel olmaya çalıştıkları akademik üretime dönme adına 2022 Haziran ayında araştırma proejmi yurtdışında yürütmek için 1 yıllık ücretsiz izin talep ettim. Dekanlığa verdiğim bu dilekçe sonrasında, Dekan beni telefonla aramış ve Ubeyde İpek'i bizzat az önce aradığını ve kendisinin ücretsiz izin talebime anında hayır dediğini ilettili. Telefonda adımlı duyar duymaz hayır diyen bir Rektör (!) düşünün. Daha sonrasında da vermiş olduğum bu dilekçeye Ubeyde İpek anında geri döndü ve tek cümle ile yanıtladı : " Talebiniz Rektörlük Makamı tarafından uygun görülmemiştir". Bu tek cümlelik cevaba karşılık bir dilekçe ile gerekçe bildirilmesini istedim ve dilekçeme verilen cevap : "Öğretim elemanına duyulan ihtiyaç nedeniyle talebiniz uygun görülmemiştir". 3,5 yıl boyunca kadro da dahil olmak üzere bütün özlük haklarımı gasp eden ve bölüm dışından 8 kişiyi bölüme atayan Rektör'ün, Ubeyde İpek'in ba-

na ihtiyaç duyması (!). Ubeyde İpek yurtdışı araştırma izni/ücretsiz izin vermemesinin nedenini daha sonra birilerine (içlerinde milletvekili de var-Polat Şaroğlu) sözlü olarak "terörist" olmam ve "yurtdışına gitme izin verirse "terör örgütleriyle bağlantıya geçeceğim" fantezisiyle açıklamıştır.

Hukuki yolları denemeye karar verdim ve yürütmenin durdurulması talebiyle ile Munzur Üniversitesi'ne dava açtım. Erzincan İdare Mahkemesi yürütmeyi durdurma kararını zamana yaydı ve 2022 Ekim ayında istifa etmek zorunda kaldım. İstifamın hemen ardından idare mahkeme kararını hızlandırdı "davanın konusuz kaldığını belirterek esas hakkında karar verilmesine yer olmadığına" karar verdi. İstinaf yoluna gittik ve 5 Nisan tarihinde istinaf başvurumuz kabul edildi ve dosya Erzincan İdare Mahkemesi'ne geri gönderildi. Erzincan İdare Mahkemesi Haziran ayında görevden alınan kayyum-atanmış rektör Ubeyde İpek'in yetki gaspı yaptığına, Munzur Üniversitesi'nin hukuka aykırı hareket ettiğine karar verdi. Yargı süreci hala devam ediyor, kararın kesinleşmesini bekliyoruz.

Zorunlu hizmet ve senet sözleşmesi nedeniyle istifa edemediğimi, edersem borcu ödemek zorunda olduğumu bilen Rektörlük beni 3,5 yıl boyunca çeşitli baskılarla, yıldırma ile istifaya zorladı. Bir tür "rehin tutulma" durumu diyebiliriz. "Bütün özlük haklarının gaspı, kadro verilmemesi, yurtdışı akademik araştırma izni için ücretsiz izin dahi verilmemesi" nin başka bir açıklaması sanırım yok. Ubeyde İpek'in aklınca planı şuydu : "Atmayalım, sürüdürelim" yada " Sivil ölümü yaşatalım, istifa etsin ve zorunlu hizmet senedini ödesin". Türkiye'de taşra-

da olsun olmasın Ubeyde İpek gibi bütün atanmış/kayyum rektörlerin temel derdinin kadrolaşmak olduğunu düşünüyorum, asıl amaçları akademik kurumları bazılarına mahsus işgal etmektir. Akademik/İdari kadro belirlemedeki tek kriterleri de kişilerin kendilerine tabi olmaya, biat etmeye istekli olmalarıdır. Bu kriter çay paketi atar gibi kadro dağıtarak üniversiteleri üniversite olmaktan çıkarmaları için yeterli oldu. Çünkü kayyum rektörler bağlı oldukları üniversitenin mülk sahibi gibiler ve üniversitenin kapısını tutan orada kimin ikamet edebileceğine, kimin meşru olarak çalışabileceğine karar vermekle yükümlüler. Bu korku rejimi içerisinde meşru olarak Üniversite içerisinde çalışmasına izin verilenler yani biat etmeyi, taraf olmayı seçenler güç ilişkilerinin akademik alandaki failerin hareket sınırlarını nasıl çizdiğini görmemizi sağladılar.

Taşradaki üniversitelerde biat sistemi yerleşirken gerek sendikalar dan gerekse büyük köklü üniversitelerden yeteri kadar yükselmeyen itiraz sesleri, terk edilmeyen konfor alanları bugün ODTÜ ve Boğaziçi gibi hakimiyette ve biat ettirmekte zorlanacakları mekanların "taşralaşma" kulvarına sokulmasına yol açtı. O nedenle korku rejimi altında cadı avlarıyla, muhbir ağlarıyla ve zulüm politikalarıyla üniversiteleri birer karanlığı idrak ettirme kurumlarına dönüştüren bu siyasal rejim karşısında kendi savaşını veren bireysel mücadele hikayeleri oldukça önemli. Bu hikayelerin, deneyimlerin paylaşılması her ne kadar yıpratıcıysa da bir o kadar da dillendirilmesi duyulması gerektir. Çünkü bize Üniversitelerin geçmiş dönemde ve bu dönemde rejimlerin ruhunu ne şekilde taşıdığına dair önemli kavrayışlar sunar ve sorular sordurur.

Eğitimde Zarf Mı Mazruf Mu?

Cemil COŞKUN

Eğitim Müfettişi

Yine bir eğitim öğretim yılının başındayız. Ülkemizde maalesef öğretmenler, sendikalar, öğrenciler ve veliler eğitim üzerine çok kafa yormuyor ve çözüm üretmiyor. Eğitimle ilgili konuşması gerekenler konuşmuyor, eğitimle ilgisi olmayanlar ise hiç susmuyor. Konuşmalar da eğitimin asıl sorunlarından uzak. Rivayet odur ki Bizans'ın başkenti Konstantinapolis II. Mehmet tarafından ele geçirilirken hatta Sultan, kale kapılarından içeri beyaz atıyla arz-ı endam ederken, din adamları kilisede meleklerin cinsiyeti üzerine hararetli bir tartışmaya girmiş. Günümüzdeki eğitimle ilgili konuşmalar ve tartışmalar tam da bu rivayeti hatırlatıyor. Eskilerin deyimile; zarf

mı, mazruf mu?

Ülkemizde bir çok ülkenin nüfusundan daha fazla öğrenci var. 2023 yılı rakamlarına göre resmî ve özel yaklaşık 74 bin okulda 20 milyon öğrenci ve 1 milyon 210 bin öğretmen var. Öğrencilerimizin almış olduğu eğitimlerle ilgili uluslararası Ölçme değerlendirme sistemi olan Pisa sınavlarında 70 ülke arasında kırk ile elli arasında gidip geliyor. Dünyanın en güvenilir ölçme sistemlerinde ülkemizin durumu hiç de iyi değil. Pisa sınavlarında öğrencilere altı basamakta soru soruluyor. Özellikle beşinci ve altıncı basamak problem çözme ve yenilik yaratıcılık becerilerini ölçüyor. Ülkemizin beşinci ve al-

tıncı basamaktaki yüzdeleri dilimleri %1-2 arasında olup OECD ülkelerine göre çok ama çok geride. Bu sonuçlar bize eğitim sistemimizin ezberci olduğunu ve dünyanın gelişmiş eğitim sistemleriyle, bir başka deyişle problem çözme, yenilik, yaratıcılık ve okuduğunu anlama becerilerinin gelişmediğini göstermektedir.

Uluslararası sistemde durum böyle iken ülkemizdeki sınav sisteminde de durum farklı değil. Ülkemizde bu yıl yapılan üniversite giriş sınavlarında Tedmem'in hazırladığı raporda bütün eğitimcilere ev ödevi niteliğinde sonuçlar mevcut.

Sınava başvurup girmeyen aday sa-

yısı 531.805 kişi oldu. 2022 yılında sınava giren adayların %96'sı TYT'den 140 ve üzeri puan almıştı. 2023 yılında ise TYT sınav puanı 140 ve üzeri olan aday sayısı 2.858.305 olmuş, adayların %95,42'si TYT'den 140 ve üzeri puan almıştır. Buna göre, 2023 yılında TYT baraj puanı 140 olsaydı sınava giren adayların 137.333'ü barajı geçemeyecekti.

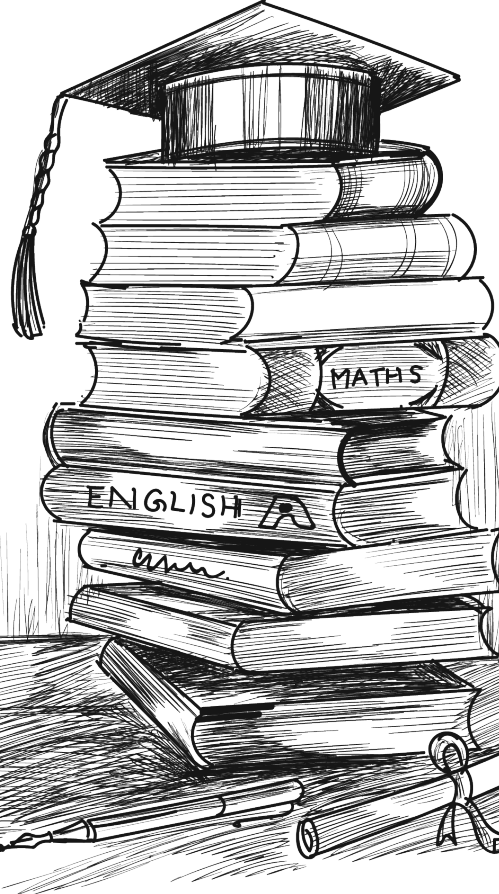
2022 yılında sınava giren adayların %89'u TYT'den 160 ve üzeri puan almıştı. 2023 yılında ise TYT sınav puanı 160 ve üzeri olan adayların oranı %86,77 olmuştur. Buna göre, 2023 yılında TYT baraj puanı 160 olsaydı sınava giren adayların 396.174'ü barajı geçememiş olacaktı.

2023'te AYT ve YDT'de 180 baraj puanı uygulaması devam etseydi geçen yıla kıyasla Sayısal ve Dil alanlarından daha fazla kişi barajı geçecekti. Ancak 2023 yılında da barajı geçemeyecek olan aday sayısı azımsanamayacak düzeyde olacaktır. Buna göre, 1.090.066 kişi Sayısal alandan; 51.261 kişi ise Dil alanından barajı geçemeyecekti. Sözel ve Eşit Ağırlık alanlarından ise geçen yıla kıyasla daha az kişi barajı geçecekti. Buna göre, 2023 yılında Sözelden 838.395 kişi; Eşit ağırlıktan ise 710.193 kişi barajı geçeme olanağı bulamayacaktı.

2023 yılında TYT'de en düşük puan olan 100 ve üzeri puan alan adayların sayısı 2.895.128 olmuştur. Buna göre, sınava giren 2.995.638 adaydan 100.510'u 1 neti dâhi olmayan adaylar oluşturmuştur. Bu sayı, sınava giren adayların %3,4'üne karşılık gelmektedir. 2022 yılında TYT'de 1 neti dâhi olmayan aday sayısı ise

96.776 olmuştur (sınava giren adayların %3'ü). 2023 yılında AYT'de her üç alanda da 1 neti dâhi olmayan aday sayısı geçen yıla kıyasla artış göstermiştir. 2023 yılında YDT oturumundan sınava giren adaylar arasında 100 puanın altında kalan aday sayısı geçen yıla kıyasla iki kattan fazla artış göstermiştir.

Lise giriş sınavlarında (LFS) durum çok da farklı değil. Başvuran toplam 1 milyon 246 bin 465 öğrencinin 1 milyon 30 bin 195'i sınava katıldı, sınava katılım oranı geçen yıla yakın seyrederek yüzde 82,65 oldu. LGS'de de sınava katılmayan iki yüz binin üzerinde öğrenci olması uykularımızı kaçırmamız gerekir. Öğrencilerin sınav performanslarına baktığımızda soru sayısı 20 olan alt testler arasında en yüksek ortalama 9,99 ile Türkçe alt testinde, Fen bilimleri alt testine ait ortalama 9,01 ve matematik alt testine ait ortalama ise 5,95 olarak görülmektedir. Bu istatistiklere göre kendi dillerin-

de bile öğrencilerimiz soruların yarısını doğru yanıtlamakta olup, matematikte ise bu oran dörtte bire düşmektedir. Hem LGS'de hem de üniversite sınavlarında özellikle sayısal derslerdeki başarısızlık her yıl karşımıza çıkmaktadır. Ancak her yıl bu sonuçları okuduğumuz halde bir türlü çözüm üretilmemesi asıl düşündürücü olan durumdur. Soru sayısı 10 olan alt testler arasında ise ortalama doğru cevap sayısının en yüksek olduğu alt test 6,29 net ile din kültürü ve ahlak bilgisi, bunu sırasıyla TC inkılap tarihi ve Atatürkçülük (6,06) ve yabancı dil (4,91) alt testleri takip etmektedir.

Acı olan durum şu ki; soruların niteliği yükselirken, buna koşut olarak, öğretmen, yönetici, müfredat, öğrenci ve veli niteliği yükselmiyor.

Çözüm için hiç zaman kaybetmeden, köy okullarının açılması, sınıf mevcutlarının azami otuz ile sınırlandırılması, her yıl nitelikli öğretmen eğitimlerinin yapılması, öğrencilere ücretsiz bir öğün yemek verilmesi, denetim sisteminin rehberlik ağırlıklı bir yapıya kavuşturulması, her ilde veli ve öğretmen akademileri kurulması ve işlevselleştirilmesi, her okula en az içinde beş bin kitap olan kütüphane kurulması, her ilçeye bilim ve sanat merkezleri yapılması, her ilçede sürekli öğrenme merkezlerinin açılması, TRT eğitim kanalı açılması, ilkokullarda 3. Sınıflardan itibaren bütün derslere branş öğretmeni atanması.

Sözün özü, horozlar ötüyor, gaflet uykusundan uyanma vakti, eğitimde zarfı bırakıp mazrufu okuma ve anlama zamanı...

Dünyada ve Türkiyede Üniversitelerin Durumu

Prof. Dr. Kenan ÖZCAN

Giriş

Bu çalışmada üniversitelerin doğuşu ve tarihsel süreçteki dönüşümleri ile Türkiye'deki üniversitelerin mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerileri ele alınmıştır.

Üniversitelerin doğuşu ve gelişimi

Üniversiteler, 11. yüzyıl ve 12. yüzyıl Orta Çağ Avrupa'sında nüfusun artmasının da etkisiyle gündeme gelmiştir. Bu sürecin ortaya çıkışında etkileyen faktörden ilki Orta Çağ Avrupa'sının antik dönemden devraldığı tarihi mirastır. İkincisi ise özgür bir insanın öğrenmesi zorunlu olarak düşünülen yedi edebi ve beşeri bilimden (Gramer, Hitabet, Mantık, Geometri, Aritmetik, Astronomi, Müzik) bahseden Greco-Romen fikrinin köklerinin antik çağlara dayanmasıdır (Antalyalı, 2007). İlk dönemlerde üniversiteler daha çok bilgi birikimi ve mesleki bilgilerin aktarıldığı kurumlar şeklinde yapılandırılmıştır. Kıta Avrupa'sında Bologna, Paris ve Oxford Üniversiteleri Orta Çağın öncü kurumlardır. Orta Çağ Avrupa'sında üniversiteler zamanla kendi kendilerini yöneten ve mevcut hukuk sisteminin dışında

kurumlar olarak yapılandırılmıştır. Toplumunun politik bölünmüşlüğü'nün aksine üniversiteler, kozmopolit ve ulus üstü kurumlar olarak gelişmeye başlamıştır. 17. Yüzyıldan sonra üniversiteler, ruhban sınıfının hâkimiyetinden çıkmasına karşın, soylu ve zengin ailelerin çocuklarının daha çok faydalandığı kurumlara dönüşmüştür. Üniversitenin tarihi açısından bu dönem *Birinci Kuşak veya Orta Çağ Üniversiteleri* olarak isimlendirilir (Wissemma, 2009).

İkinci Kuşak Üniversiteler ise 19. yüzyılda, bu kurumların topluma açılmasının yanında üniversitenin araştırmaya dayalı akademik bilgi üretiminin başladığı "modern üniversite" anlayışının gelişmiştir (Öztunalı, 2001). Bu dönemde akademik araştırmalar üniversitenin temel faaliyetleri arasında görülmüş, üretilen bilimsel bilgi öğrencilere ve topluma sunulmaya başlanmıştır. Modern üniversitenin yükselişini sağlayan Wilhelm von Humbolt'tur. Üniversite Almanya modeli olarak kabul edilir. Bu yaklaşım, Amerika ve Japonya'da modern üniversitelerin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır (Reed, 2004). Humbolt Üniversitesinde, üretilen bilginin başlı başına eğitimsel bir

değerinin olması, eğitim ve araştırma için özgürlük, bilimin teklifi ve araştırma gerekliliğine bağlılığın yanında bilginin korunması ve iletilmesi kadar, üretilmesi de üniversitenin yükümlülüğündedir (Hartwig, 2006). Üniversite ile araştırma arasında güçlü bir ilişki olduğu düşüncesi, Humboldt'un üniversite reformunun en temel karakteristiği olmuştur. Humboldt Üniversite modelinde araştırmacının ve akademik özgürlüğün de önü açılmıştır. Üniversitenin sahibi devlet, değil millettir. Devletin görevi öğretim üyelerinin özgürlüğünü teminat altına almaktır (Öztunalı, 2001). Bu üniversite modelinde yeni bilginin keşfedilmesi sürecine öğrencilerin de katılımı sağlanmaktadır.

Kuruluş dönemlerinde İngiliz, 19. yüzyılda Alman Üniversite modellerinden etkilenmesine karşın, Amerikan Üniversiteleri 20. Yüzyılda, üniversite eğitimine getirdiği yeniliklerle bütün dünyayı etkilemiştir. Amerikan Üniversiteleri, Avrupa Üniversitelerinin aksine bir takım baskı ve tutuculuk uzak olmasının avantajıyla, yüzü topluma ve piyasaya açık ve üniversiteye gelen talepler doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Özellikle 1876 yılında

kurulan Johns Hopkins Üniversitesi, Hıristiyan tarikatlarını baskısına rağmen, Kuzey Amerika üniversite modelinin oluşumuna önemli katkı sağlamıştır. Amerikan Üniversiteleri Başkan Jefferson'ın girişimi ile ayrıcalıklı kesimlerin faydalandıkları kurum olmaktan, yeteneği olan herkesin faydalanabileceği bir yapıya dönüştürülmüştür. Üniversitenin yetiştireceği entelektüel elitler, Amerika'yı ulusal ve uluslararası düzeyde 20. yüzyıla hazırlayacak kesim olarak görülmüştür. Bunun için geliştirilen burs ve kredi sistemleriyle nitelikli öğrencilere destek sağlanmıştır (Wassong, 2004: 77). Amerikan üniversiteleri eğitim, araştırma ve kamu hizmeti ideallerini birleştirmiştir. Üniversiteler kurum olarak, dışa dönük aktiviteler ile ileri düzeyde bilgiyi halka aktarma çabası göstermiştir (Scott, 2006). II. Dünya Savaşından sonra ise üniversiteler devlete ve endüstriye doğrudan hizmet etmeye başlamıştır (Antalyalı, 2007). Bu dönemden sonra araştırma üniversitelerine devlet desteği artmış, üniversiteler daha büyük, daha kompleks ve sayıca daha çok açılarak ülke sathına yayılmıştır. Soğuk savaş dönemi olarak nitelendirilen bu dönemde üniversiteler özellikle savunma, sağlık, enerji geliştirme, uzay programları ve ekonomik büyüme gibi ulus için temel konularda araştırmalara ağırlık vermiştir. Bu üniversite ise modeli *Girişimci Üniversite veya Üçüncü Kuşak Üniversite*'ler olarak isimlendirilmiştir (Wissema, 2009). Neo-liberalizm de etkisiyle dünyada ve özellikle gelişmiş batı ülkelerinde üniversiteler, giderek girişimci üniversite modeline dönüşmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerde üniversiteleri aynı zamanda tehdit etmektedir.

Üniversitelerin giderek azalan ka-

mu desteği karşısında kendi kaynaklarını oluşturma zorunluluğu, onların "girişimci" olmaları sonucunu doğurmuştur (Gedikoğlu, 2013). Üçüncü kuşak üniversitelerin ortaya çıkmasını sağlayan etkenler, üniversitenin araştırma için finansman gereksinimi, üniversite sanayi işbirliği, en başarılı öğrenci ve akademisyen hareketliliğinde küreselleşme süreci, disiplinler arası ve çok disiplinli araştırmalarla "know how up" sahibi olmaktır (Wissema, 2009). Girişimci üniversiteler yenilik üreten, fırsatları değerlendirebilen, takım çalışmasına yatkın, başarılı olabilmek için örgütsel yapısını değiştirebilen, bilgi üretmede öncü rolde, devletten aktarılan finansman dışında kaynaklar yaratabilen, devlet sanayi arasında ilişki kuran ve ekonomik katkı sağlayabilen niteliktedir (Odabaşı, 2008: 371). Robertson (2008), girişimci üniversitenin kilit özelliklerini şu şekilde özetlenmiştir:

- Kampüste bulunan tüm üniversite aktörlerinin girişimci kapasitelerini geliştiren güçlü liderlik,
- Katma değer yaratmak ve dış paydaşlarla güçlü bağlar kurarak, üniversite-sanayi işbirliğini güçlendirmek,
- Bireyler ve kurumlar üzerinde etki yapan girişimci sonuçlar doğurmak,
- Girişimci eyleme yol açan yenilikçi öğrenme teknikleri uygulamak,
- Kurumlar arası etkin bilgi akışını destekleyecek şekilde sınırların kaldırılması,
- Kompleks dünya sorunlarını çözüm odaklı ve gerçek dünya deneyimini yansıtan multidisipliner eğitim yaklaşımları,

- Girişimci düşünme ve liderlik uygulamalarını teşvik edici olmak.

Girişimcilik, bir kişinin fikirlerini eyleme dönüştürme becerisini ifade eder. Girişimci üniversitelerin birincil amacı ise girişimci yetenekleri ve düşünce yapısını geliştirmektir. Bu üniversite olgusuna ilk dikkati çeken Clark (1998), "girişimci" nosyonun üniversitelerin karakteristik özelliklerini etkilemeyeceğini, onları ticarileştirmeyeceğini ileri sürmesine karşın, bu yaklaşımın üniversiteleri metalaştırarak, ticarileştireceğini ve akademik dokuyu gelir odaklı kılıcağını ileri süren görüşler de vardır (Act: Sarkınç ve Bursalıoğlu, 2012). Üçüncü Kuşak Üniversiteleri ürettiği patenti şirket kurarak üretime dönüştüren yani akademik kapitalizmi yarattığı için özellikle kamucu ve özgür eğitimi savunan sendikalar, meslek ve demokratik kitle örgütleri ile sol ve sosyalist entelektüeller, siyasal partilerce eleştirilmektedir. Girişimci üniversiteler bilgiye dayalı ekonominin ya da hayal ekonomisinin yaratılması sürecine üretilen bilgi ve "know how up" üreterek katkı sağlayacaktır. Ancak bu bilgilerin ve patentin kimin halkın mı, yoksa kapitalistlerin mi yarına kullanılacağı ülkelerin ideolojileri ve yönetim anlayışları belirlemektedir.

Türk üniversitelerinin mevcut durumu sorunlar ve çözüm önerileri

Osmanlı döneminde, dinsel öğretim yapan medrese sistemi yanında, 1773'den başlayarak batı öğretim kurumlarına benzer kurumlar da açılmaya başlanmıştır. 1846 yılında kurulan ve 1863 yılında eğitime başlayan Darülfünun-ı Şahane veya İstanbul Darülfünunu, Cumhuriyetin kurulmasından 1933 yılına kadar geçen 10 yıllık süreçte med-

rese özelliğini devam ettirmiştir. Atatürk'ün görüşleri ve cumhuriyet fikrine ayak uydurmadığı (Irmak, 2001) için 1933 yılında yapılan bir reform ve 2252 sayılı yasa ile İstanbul Darülfünunu kapatılmıştır (Korkut, 2003). Yerine kurulan İstanbul Üniversitesi ile modern bir yükseköğretim yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır (Namal ve Karakök, 2011). 1933 üniversite reformu ile "Fakülte", "Dekan", "Rektör" gibi günümüzde kullanılan temel kavramlar yerleşmiş, bilimsel faaliyet ve araştırmalar karışıklık ve rastlantılardan kurtarılarak etkin bir denetim altına alınmıştır. Tıp, hukuk, edebiyat ve fen fakültelerinden oluşan üniversite, araştırma yapmak, millî kültür ve yüksek bilgiyi genişletmek, yaymaya çalışmak, devlet ve ülke hizmeti ve işleri için ergin ve olgun elementler yetişmesine yardımcı olmak görevi ile yükümlü kılınmıştır (Korkut, 2003). Ülkemizde geçen 100 yıllık süreçte her şehirde en az bir adet olmak üzere 208 üniversite kurulmuş ve yaklaşık 8 milyon öğrenci bu kurumlarda öğrenim görmesine karşın, daha 2.5 milyon öğrenci üniversiteye girmek için kapıda beklemektedir. Her lise mezununun mutlaka örgün eğitimle üniversite okuyup okumaması ayrı bir yazının konusudur.

Türkiye'deki üniversiteler ağırlıklı olarak bilgiyi aktaran, yani eğitim-öğretim yapan ve yeni bilgi üreten araştırma ya da ikinci kuşak yani araştırma üniversitelerdir. Buna karşın, Yükseköğretim Kurumu tarafından ayrıca Araştırma Üniversitesi Statüsünde 20 üniversite belirlenmiştir. Aslında bu üniversitelerin Girişimci Üniversiteler olarak yapılandırılması ve isimlendirilmesi gerekir. Yükseköğretim Kurumunun yayınlarında da "Girişimci Üniversite" kavramı yerine "Araştırma

Üniversitesi" kavramının tercih edildiği görülmektedir (YÖK Projele-ri, 2020). Üniversitelerimizde son 20 yılda 97 "Bilim Parkı veya Teknopark" kurularak Girişimci Üniversite olma yolunda altyapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kendi finansmanını yaratamayan üniversitelerin akademik, mali ve idari özerklik ile öğretim üyelerinin bilimsel bilgi üretmesi ve bunu kamucu politikalarla halkın hizmetine sunması pek mümkün değildir. Dolayısıyla üniversitelerimizin hem özerkliğinin sağlanması hem de bilgiye dayalı ekonominin yaratılması sürecine katkı sağlayabilmesi için Üçüncü Kuşak üniversite modelinin geliştirilmesi gerekir.

Türkiye'deki üniversitelerin kuruluş amaçları, finansman sorunu, yönetici seçimi ve yönetim anlayışı, akademik yükseltme ölçütleri, bilimsellik, liyakat sorunu ve beyin göçü ile üniversitelerin üzerindeki baskı grupları ve güç odaklarının dayatmaları ile politik baskılar üniversitelerimizin gelişiminin önündeki en büyük engeldir. Anadolu kentlerinde yeni atanan bazı rektörlerin koltuğuna oturur oturmaz, bilinen siyasal partinin kasaba politikacıları ve bütün teşkilat üyeleri koşarak resim çektirmeye gitmekte ve yeni rektörlerin bu seçkin konukların resimlerini üniversitenin web sayfasında yayımlamak durumunda kaldıkları, üniversitelere rektör atamasının ilk günlerinde izlenebilir. Yukarıda belirtildiği gibi üniversiteler Orta Çağ'da bile "*kendi kendilerini yöneten ve mevcut hukuk sisteminin dışındaki tutulan kurumlar*" olarak yapılandırılmıştır. Üniversitelerimizde bir asistan alımı, profesörlük kadrosu ilanı, öğrenci kontenjanlarının belirlenmesi YÖK'ten izin alınmaktadır. Ülkemizde atanmayan yaklaşık 600.000 öğretmen adayı bulun-

maktadır. Üniversite bir program için 40 öğrenci kontenjanı istemesine karşın YÖK nasıl bir planlama yapıyorsa talep edilen kontenjanı iki katına çıkarabilmektedir.

Üniversitelerimizin özerklik ve akademik özgürlük, öğretim üyesi yetiştirme, bilimsellik, yönetim, finansman, kapasite kullanımı, eğitim-öğretim ve teknik altyapı, teknoloji ve bilgiye erişim, öğrencilerin barınma, sosyalleşme ve sağlıklı beslenme ile idari personel ve öğretim üyelerinin ekonomik sıkıntıları başta olmak üzere pek çok sorunu bulunmaktadır. Bunun başlıca nedeni iktidarların üniversitelere bakış açısı ve üniversitelerde görev yapan kadroların liyakat ve vizyon sorunu ile bunun neden olduğu yönetsel sorunlardır. Ülkemizde, rektör atamalarında ne yazık ki halen bilimsel bir kriter seti bulunmamaktadır. Üniversiteye atanan yöneticiler kapsayıcı bir yönetim anlayışı, demokratik ve katılımcı kurullar oluşturma ve demokratik karar süreçlerini uygulamak yerine kendi ekiplerini, sanki iktidarı ele geçirmiş bir siyasal parti, teşkilat, grup, yapı şeklinde davranarak yönetim kadrosunu oluşturulması, çalışanlar arasında zaman zaman verim düşüklüğüne, dışlanmaya, ötekileştirilmeye, en azından örgütsel sessizliğe neden olabilmektedir. Üniversite yöneticilerinin, bazı öğretim üyelerine yönelik tutum ve tavırlarından dolayı projeler geliştirme ve bilimsel çalışmaların yapılmasına ilişkin süreçler aksayabilmektedir. Hatta bazı öğretim üyeleri, mevcut yöneticilerin görev süresi bitinceye kadar akademik çalışmalarını yayımlamayı erteleyebilmektedirler. Ülkemizde profesör unvanı alan akademisyenlerin neden bilimsel çalışmalarını yavaşlattığı önemli bir araştırma konusudur. Anadolu

kentlerindeki üniversitelere, sürekli aynı şehirli rektörlerin atanması kent milliyetçiliğine neden olabilmektedir. Madem şehrimizde üniversite açıldı, mutlaka bizim çocuklarımız ne yapıp edip buralara kapak atmalı anlayışı ile çocuklarının üniversite kadrosuna alınması konusunda şehrin güçlü ve köklü aileleri arasında zaman zaman bir yarışa da dönüşebilmektedir.

Günümüzde üniversitelerin yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzlemde rekabet etmeleri aynı zamanda bir varlık sorunu haline gelmiştir. Her üniversite yakın ve uzak çevredeki en başarılı öğrencileri ve akademisyenleri kadrosuna katmak için çaba göstermektedir. Ülkemizde son dönemlerde 12.000 akademisyenin başta ekonomik zorluklar ve mobbing nedeniyle ülkemizi terk ettiği ulusal basında yer almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ağustos 2023). Küresel dünyada öğrenci ve akademisyen hareketliliği sürekli artmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki köklü üniversiteler; gelişmekte olan veya hukukun üstünlüğünün sağlanamadığı, demokratik işleyişin sorunlu olduğu, kendi çocuklarına sahip çıkamayan ülkelere gelen lisans ve özellikle lisansüstü öğrenim görmek isteyen başarılı öğrencilerce tercih edilmektedir. Beyin göçünün fazla olduğu ülkelerin gelişme şansı sürekli zayıflamaktadır. Yakın bir gelecekte dillerin birbirlerine dönüşmelerini sağlayan *yapay zekâ* yazılımları sayesinde, dünyanın herhangi bir yerindeki lise mezunu, farklı ülkelerdeki üniversitelerde öğrenim görebilecektir. Bu durum bize kurumsallaşamayan, çağa ayak uyduramayan, akademik, mali ve idari özerkliğini sağlayamayan ve eğitim-öğretim ve araştırma maliyetini karşılamayan üniversitelerin ayakta kalmalarının gittikçe

zorlaşacağını göstermektedir.

Mevcut durumdaki akademik yükseltme kriterleri ve özellikle Doçentlik Kriterleri düşürülmesi ve sözlü sınavın kaldırılmasının sonucunda oluşan liyakatsizlik Anadolu kentlerine yayılmış üniversitelerde nitelik sorununun kaynağını oluşturmaktadır. Kriterlerin düşürülmesi, yeni kurulan üniversitelerde kadrolaşmak ve kurumları belli görüş ve yaşam tarzına sahip toplumsal kesimin ele geçirilmesi amacıyla yapılan bir tercihtir. Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı 13.08.2023 tarihli doçentlik başvuru şartlarını değiştirerek, öğretim elemanlarının "diğer uluslararası ve ulusal kitap veya kitap bölümü yayımlamak için YÖKSİS veri tabanına kayıtlı ve üniversiteden izin alınmış profesör unvanlı öğretim üyelerinin editörlük yaptığı, kitaplarda yayın yapma koşulu getirilmiştir". Diğer bir ifade ile "diğer uluslararası kitaplarda üniversiteden izin alınmış profesör unvanlı öğretim üyelerinin editörlük yapabileceği belirtilmiştir". Burada ilginç olan kitap editörlüğünde Profesörlük şartı getirilmesi ve bunun da üniversitenin izne bağlanmasıdır.

Üniversiteler kendi kriterlerini belirleyerek sadece akademik ve idari personelini değil aynı zamanda öğrencilerini de özgürce seçebilecek yetkinliğe kavuşturulmalıdır. Merkezi sınav yerine her üniversitelerin kendi sınavlarını yaparak öğrencilerini alabilmelerinin yolu açılabilir. Yine buradaki en önemli soru, ülkemizde yapılan her sınavda olduğu gibi sınav güvenliğinin nasıl sağlanacağı konusudur.

Ülkemizde hemen hemen bütün üniversitelerin enstitü, fakülte, yüksekokullarında aynı programlar açılmaktadır. Türkiye'nin 61 şehrin

96'ında eğitim fakültesi bulunmakta ve nerdeyse tamamında aynı bölüm ve program vardır. Bunu yerine temel eğitimin, örneğin 20 üniversitede, fen ve matematik eğitiminin 15 üniversite, Türkçe ve sosyal bilimlerin 18 üniversite olması akademik kadro ve laboratuvarın daha güçlü olmasını sağlayabilir. Bu diğer bilim alanları için de geçerlidir. Üniversitelerimizde akademik kadro ve alt yapı sorunları olmasına karşın, her fakülte ve bölümün, her üniversitede açılması öğretimde nitelik sorunlarına neden olmaktadır. Anadolu kentlerindeki üniversitelerde sınırlı sayıda fakülte açılmalı, buna karşın meslek lisesi ile program bütünlüğü sağlanarak tekniker yetiştiren meslek yüksekokulları türlerine ağılık verilmelidir. Her üniversitede aynı programların olması, üniversitelerin yerelleşmesine neden olmaktadır. Özellikle Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu Bölgelerindeki üniversitelerin öğrenci kaynağının en az %70-80'i aynı şehirden gelmektedir. Dolayısıyla 2002 yılından sonra plansız bir biçimde hızla çoğalan üniversitelerde köklü bir reforma acilen gereksinim vardır.

Belirtildiği gibi rekabet sadece üniversiteler arasında değil şehirler arasında olduğundan, politikacılar illa ki kendi üniversitedeki fakülte sayısını artırmak istemektedir. Yani ülkemizde ihtiyaç analizlerine göre bir üniversite açma politikası yerine, üniversitelere bacasız ve dumanlı fabrika olarak bakılmaktadır. Sokakta yürüyen her bir üniversite öğrencisine, şehrin ekonomisine katkı sağlayan müşteri gözüyle bakılmaktadır. Akademik yılı açılışındaki konuşmasında bir rektörümüz, "üniversitemizde öğrenim gören öğrenci sayısı 20.000 ulaştığında, her öğrenci yılda 3-5 kg fıstık, üzüm veya

incir vs ailesine hediye olarak götürürse bunun şehrimizin ekonomisine yılda şu kadar milyon gelir sağlayacağı" belirtmiştir. Üniversitelerin şehirlerde esnaf ve ticaret erbaplarının zenginleşmesi için değil, ülkemizin nitelikli insan kaynağını yetiştirerek ulusal kalkınmaya katkı sağlaması amaçlanmalıdır.

Sonuç

Üniversitelerimiz akademik, mali ve idari özerklik ile bilimsel özgürlüğü sağlama durumuna, eğitim ve araştırma maliyetinin karşılanması için finansmanını elde etme oranı ve yetkinliğine göre küresel rekabette varlığını sürdürebilecektir. Ülkemizde bu koşulları sağlayabilecek az da olsa üniversitelerimiz mevcuttur. Bu üniversitelerimizin girişimci üniversite olarak yapılandırılması diğer üniversitelerin gelişimine katkı sağlayabilir. Bunun için aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir;

- Üniversiteler yerel ve ulusal baskı grupları ile hükümetlerin siyasal baskılarından arındırılmalıdır.
- Rektörlerin belirlenmesinde bilimsel ölçütler getirmeli ve üniversite çalışanlarının seçimiyle işbaşına gelmeleri sağlanmalıdır.
- Üniversitelerde demokratik, şeffaf, hesap verilebilir bir yönetim anlayışı geliştirilmelidir.
- Akademik ve idari personelin sendikalaşmanı engelleyen (kadro verememe, projeleri onaylamama, mobbing vs) unsurlar ortadan kaldırılmalıdır.
- Üniversitelerin yerelleşmesinin önlenmesi ve nitelikli üniversitelerin yaratılması amacıyla her üniversitede her programın açılması yerine, belli programların belli üni-

versitelerde olmasını sağlayacak üniversite reformu yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Antalyalı, Ö.L. (2007). Tarihsel süreç içerisinde üniversite misyonlarının oluşumu, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(6),26-40.

Clark, B. (2001). The Entrepreneurial University: New Foundations for Collegiality, Autonomy, and Achievement, Higher Education Management, Journal of the Programme on Institutional Management in Higher Education, 13(2), 9 - 24.

Cumhuriyet Gazetesi (2023, 13 Ağustos). İşte Türkiye Yüzyılı: Doktorlardan sonra akademisyenler de gidiyor, <https://www.cumhuriyet.com.tr/egitim/iste-turkiye-yuzyili-doktorlardan-sonra-akademisyenler-de-gidiyor-2108099>

Gedikoğlu, T(2013). Yükseköğretimde Akademik Özgürlük, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 3(3). 179-183.

Hartwig, L. (2004) The integration of teaching and research in contemporary German Universities, Bavarian State Institute for Higher Education Research and Planning, Germany.

Irmak, S. (2001). Atatürk Devrimleri Tarihi, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları.

Korkut, H. (2003). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Üniversite Reformları, MEB Dergisi Sayı:160.

Namal,Y ve Karakök, T.(2011). Atatürk ve Üniversite Reformu (1933), Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 1(1), 27-35.

Odabaşı, Yavuz (2008), Meslektaş Girişimci Üniversite ve Yönetimi, Türk Üniversiteleri İçin Bir Model Önerisi, 2. Girişimcilik Kongresi, 370-378.

Öztunalı, Ö.,(2001). Üniversiteler Tarihi ve Vakıf Üniversiteleri, Rapor, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.

Reed, D.(2004). Universities and the Promotion of Corporate Responsibility: Reinterpreting the Liberal Arts Tradition, Journal of Academic Ethics, 2(1), s. 3-41.

Sakınç, S. ve Bursalıoğlu,A.S.(2012). Yükseköğretimde Küresel Bir Değişim: Girişimci Üniversite Modeli, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,2(2), 92-99.

Scott, J. C.(2006). The Mission of University: Medieval to Postmodern Transformations, The Journal of Higher Education, 77(1) 1-39.

Wissema, Johan Gooitzen, (2009) Üçüncü Kuşak Üniversitelere Doğru, Çev.:Özyeğin Üniversitesi, Özyeğin Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2009.

Wassong, S.(2004). Pierre de Coubertin's American Studies and Their Importance For The Analysis of His Early Educational Campaign, Los Angeles, USA.

YÖK (2020). Yükseköğretimde yeni YÖK Projeleri Yükseköğretimde İhtisaslaşma Ve Misyon Farklılaşması Araştırma Üniversiteleri, <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/misyon-faklilasmasi-ve-ih-tisaslasma-arastirma-universiteleri.pdf> (Erişim: 11.08.2023).

Toplumsal Kabul ve Uyum Süreçleri Bağlamında Suriyeli Çocukların Eğitim ve Okullaşma Durumları

Prof. Dr. Özkan YILDIZ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Giriş

Edward Said, günümüzü, sığınmacı, yerinden edilmişler ve kitlesel göç çağı olarak nitelendirmektedir. Kontrolsüz iç ve dış göçler, bilhassa kaçak ve düzensiz göçler, dünyada ve Türkiye’de en sıcak tartışma konuları arasında yer almaktadır.

Suriye’de olanlara kısa tarihsel bakış

17 Aralık 2010 yılında, Tunuslu genç Muhammed Bouazizi’nin, kendini yakması sonucu ülkede başlayan olaylar, sadece Tunus’ta değil, Ortadoğu ve Kuzey Afrika’nın birkaç ülkesinde, otoriter rejimlerin yıkıla-

cağının habercisi oldu. ‘Arap Baharı’ olarak da literatüre giren değişim dalgası, Tunus’un ardından Mısır, Libya ve Yemen’de devam etti. Bu ülkelerde, uzun süredir iktidarda olan otokrat liderlerin devrilmesi ve rejim değişimleri elbette kanlı oldu. Söz konusu ülkelerde, iç savaşlarda, binlerce insan öldü ve milyonlarcası yerinden edildi. Dış güçlerin emperyalist müdahalesiyle, iç karışıklıklar yıllarca sürdü.

Arap Bahar’ında, rejim karşıtı gösterilerin ve kanlı iç savaşın en son durağı, Suriye oldu. Suriye, 1946 yılında siyasi bağımsızlığına kavuştu. İç ve dış politikada karşılaştığı sorunları her zaman dengeli diploma-

siyle çözdü. ‘Baas Rejiminin’ sabık önderi Hafız Esat’ın 1970’de iktidara gelmesi Suriye siyasi tarihinde önemli bir kırılma noktasıdır. (bk-nz. Mercan, 2012: 75). Esat, içerde rejimin güvenliği ve istikrarını esas alırken, dış politikada diplomasi ve denge siyaseti güttü. 2000 yılında ölümünün ardından yerine geçen oğlu Beşar Esat, rejimin devamlılığının yanı sıra, toplumsal ve siyasal yapıda birtakım reform girişimlerini başlattı. Ancak bu girişimler, ülkede derinleşmiş iktisadi ve toplumsal eşitsizliği gideremedi. Ülkenin kırsal bölgelerinde yaşanan yoksulluğa, kalıcı çözümler getirmede. Rejim, Milli İstihbarat Örgütü ‘El Muhaberat’ eliyle içerde katı bir baskı ve

kontrol, dışarda ise Arap Dünyası ve emperyalist güçler arasında stratejik ve taktiksel diplomasiyle ayakta kalmayı başardı.

Başarılı Bir Model “Çadır ve Konteyner Kent” Deneyimi

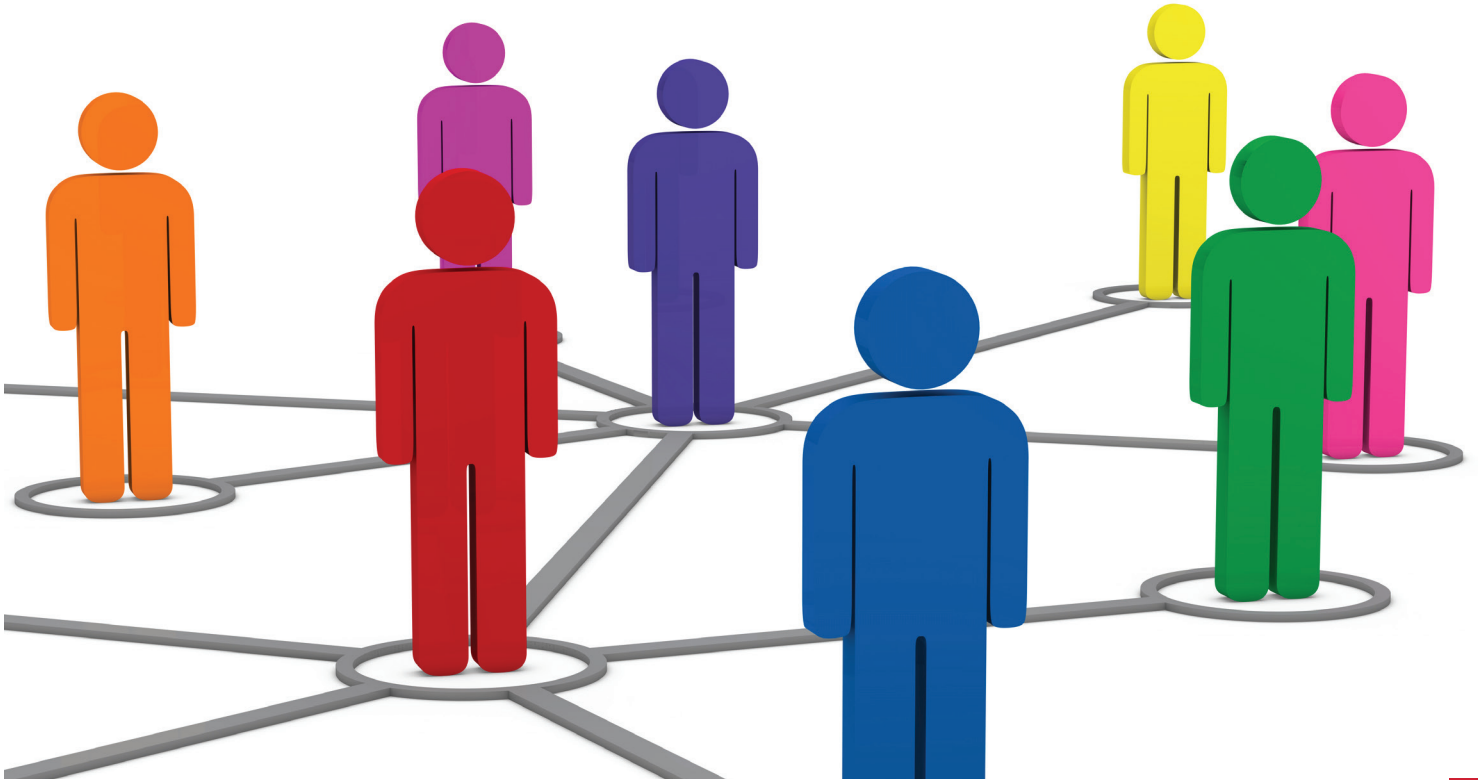
2011 Mart ayında, Suriye’de ilk rejim karşıtı eylem Dera kentinde başladı. Rejim karşıtı eylemler kısa süre içinde tüm ülkeye yayıldı. Rejim güçleri, bu eylemlere çok sert karşılık verdi. Eylemlerde çok sayıda insan öldü. IŞİD vb. radikal-selefi dinci örgütlerin dâhil olmasıyla iç savaş çok aktörlü ve çok boyutlu yapıya dönüştü. İnsanlığın daha önce hiç tanık olmadığı vahşi katliamlar sosyal medyanın en çok izlenen görüntüleri oldu. Savaşın başlamasıyla, ilk 252 kişilik Suriyeli sığınmacı kafesi, Yayladağı sınır kapısından geçerek Türkiye’ye sığındı. AFAD ve KIZILAY öncülüğünde önce ‘Çadır Kamplar’ sonra da ‘Konteyner Kamplar’ kuruldu. Dönemin başbakanı, kısa süre içinde, Suriye’de, rejimin devrileceğini, yeni bir dönemin başla-

yacağını ve ülkemize sığınan Suriyelilerin döneceğini ileri sürdü. Ancak bu olmadı. Rusya, İran ve Hizbullah’ın, Suriye yönetimine destek vermesi, Türkiye’nin Suriye’deki rejim değişikliğine dair öngörülerini boşa çıkardı. 2011’den bu yana, çok boyutlu, çok aktörlü, bölgesel ve küresel bir denkleme dönüşen Suriye iç savaşı sona ermedi ve çözüm bulunamadı.

2011’de, 22,5 milyon nüfusu olan Suriye’den ülke dışına kaçanların sayısını BMMYK 6,7 milyon, ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalanların sayısını ise 6,1 milyon olarak vermektedir. Suriyelilerin büyük çoğunluğu Türkiye’de yaşamakla birlikte, Lübnan, Ürdün ve Irak’ta da Suriyelilerin yaşadığı bilinmektedir. Almanya, İsveç, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa ülkelerine sığınan Suriyelilerin sayısı görece düşüktür. Türkiye’de yaşayan Suriyeli sığınmacıların, hem Suriye’deki durumun belirsizliği ve istikrarsızlığı hem de ülkemizde kurdukları yaşamın kökleşmesi nedeniyle ülkelerine dön-

me isteği azalmaktadır. Türkiye’de Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı illerin sosyal, ekonomik, siyasal ve demografik yapılarında gerilimli dönüşümler yaşanmaktadır.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığının resmi verilerine göre (<https://www.goc.gov.tr/geci-ci-koruma5638>) ‘Geçici Koruma Statüsü’ altında yaşayan Suriyelilerin sayısı 16.06.2022 tarihi itibarıyla, 3.724.240; 30.07.2023 tarihi itibarıyla de 3.335.014 olarak açıklanmıştır. ‘Geçici Koruma Statüsü’ kapsamında bulunmayan kayıt dışı, kaçak, düzensiz vb. kategorisinde yer alan göçmenlerin sayısı, tam olarak bilinmemekle birlikte, sayının 10 milyonun çok üstünde olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, bu belirsiz nüfusun yanında, vatandaşlık almak suretiyle Türk vatandaşlığı alanların sayısı/oranı da bilinmemektedir. Türkiye’deki Suriyelilerin oranı ülke nüfusunun yüzde %5’ni oluşturmaktadır. Son yıllarda geri dönüşlere rağmen, Suriyeli nüfusun artış hızı devam etmektedir. Türki-

ye'de kayıtlı ve kayıtsız olanlar sığınmacılar, Suriye'ye geri dönenler ve vatandaşlığa alınanların sayısı hakkında verilen çelişik rakamlar ve belirsizlik kamuoyunda endişe ve gerilim yaratmaktadır.

Türkiye, dünyada en fazla 'mülteci' barındıran ülke konumundadır. Büyük hacimli mülteci nüfusunun sebep olacağı sorunların yaratacağı sosyal, ekonomik ve kültürel tahribatı ön görmek güç değildir. Özellikle yerel yönetimler, sığınmacılar nedeniyle sosyal, ekonomik, demografik, güvenlik, uyum ve yerleştirme sorunlarıyla mücadele etmede büyük zorluklar yaşamaktadır.

Tarafımdan Gaziantep'te, 2013 yılında yapılan araştırmada (2013) Suriye'den Türkiye'ye sığınanların göç kararında dönemin başbakanının beyanatları önemli rol oynamıştır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'yi; birinci sırada "*Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a duyulan güvenden ötürü*" tercih etmiştir. Sığınma kararında, "*Türkiye'nin sınıra yakın olması*" ve "*Türkleri kendilerine yakın görmesi*" etki eden diğer faktörlerdir. Suriye'den kaçan her iki mülteciden birisi Türkiye'ye sığınmıştır. Savaş nedeniyle Suriye dışına çıkmak zorunda kalan 6 milyon 650 bin Suriyelinin 3 milyon 700 binini, yani yurtdışına kaçmak zorunda kalanların toplamının %54,1'i Türkiye'de yaşamaktadır. Türkiye'yi %15,8 ile Lübnan (919.578), %10,4 ile Ürdün (654.266), %3,8 ile (Kuzey) Irak (246.592), %1,9 ile Mısır (126.027) takip etmektedir. Suriyeli sığınmacıların yaklaşık %15'i

Avrupa Birliği, diğer Avrupa ülkeleri, Kanada, ABD, gibi ülkelerde yaşamaktadır. Avrupa'da Almanya 532,100; İsveç 109,300; Avusturya 49,200; Hollanda 32,100; Yunanistan 23,900; Danimarka 19,700; Bulgaristan 17,200; İsviçre 16,600; Fransa 15,800; Ermenistan 14,700; Norveç 13,900; İspanya ise 13,800 Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır" (Erdoğan 2020:2 2019).

Zengin Arap ülkelerinin bu süreçte yük ve sorumluluk paylaşımına girmemesi özellikle dikkat çekmektedir. Oysa başta Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri olmak üzere Suudi Arabistan'ın savaş sürecinde 'mezhebi' bakış açısıyla radikal unsurlara çok yönlü destek vermiştir. İç savaşın uzayarak insani krize dönüşmesi vesayet savaşlarına alan açmasının temel nedenlerinden birisi de söz konusu Arap ülkelerinin tarafgir ve müdahaleci tutumu olmuştur.

Türkiye'nin 81 iline yayılan mültecilerin ne yaptıkları, nerede çalıştıkları, çocuklarının okullaşma durumları, barınma şartları, sağlık durumları ve sosyalleşme süreçleri hakkında çok az bilgi vardır. Bu duruma çok yönlü bakıldığı zaman Türkiye'de 'kent mültecileri' kavramı olarak tanımlanan yeni bir topluluk ortaya çıkmaktadır. Yani kentin çeperlerinde, kırsalında yaşayan ama kentle, toplumla entegre olamayan, uyum sağlamayamayan bir topluluk demektir kent mültecileri. Dil öğrenmeyen, çocukları okul sisteminin dışında kalan, gençleri çalışma hayatında olmayan sosyalleşme süreçlerine katılamayan kentin yeni

mültecileri 'gettolar' halinde kendi dünyalarını, sosyolojilerini ve ekonomilerini oluşturarak toplumdan izole bir şekilde, gün geçtikçe, sayıları artarak kentlerin çeperlerinde ve/veya merkezinde yaşamaya devam etmektedir.

Suriyelilerin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Profili Alarm Veriyor

Türkiye'de, Suriyeliler, yeni bir 'sosyolojik katman' ve/veya Habitus¹ oluşturmuş durumdadır. Suriyeliler üzerinde tarafımdan yapılan araştırmalarda (Yıldız, 2013 & Yıldız, 2022) Suriyeli sığınmacıların eğitim düzeyinin çok düşük olduğu görülüyor. Araştırmaya katılanların yüzde 48'i ilkökul ve altı düzeyde eğitime sahiptir. Okuryazar olmayanların oranı çok yüksektir. Her iki Suriyeliden birisi çocuk ve gençtir. Hane başına düşen kişi sayısı, Türkiye ortalamasının üstündedir. Kır ve kasabalarda mevsimlik iş durumuna göre "Çadır yaşamı" tercih edilmektedir. Erken yaş evliliği kız çocuklarında yüksektir. "Çok eşli evliliklerin" oranı azımsanmayacak orandadır. Ankete katılanların yüzde 9'u iki eşli; yüzde 2,7'siyse 3 eşlidir.

Suriye'de 4 milyona yakın kayıtlı Suriyeli var. Suriyelilerin doğum hızı Türkiye ortalamasının 3-4 katı üzerindedir. Bu rakamlar dikkate alındığında 20 yıl sonra çok çarpıcı bir demografik gerçeklikle karşı karşıyayız. Demografik planlama yapılmadan bu süreç doğru yönetilmezse çok ciddi sorunların ortaya çıkacağı bir gerçektir. Saha çalışmaları esnasında karşılaştığım Suriye-

1 Bourdieu sosyolojisinin temel kavramlarından birisidir. Habitus, bireydeki toplumsallığı, şimdilemiş tarihi ve öznelleşmiş nesnellığı ifade eder. Her bireyin kendi toplumsallaşma süreci boyunca kendi bedeninde içselleştirdiği nesnel varoluş koşulları, o birey için kalıcı ve aktarılabilir habitusu oluşturur. Bireyin toplumsal dünyayla karşılaşma ve toplumsal dünya içinde toplumsallaşmasının kurucu yapısı olarak habitus, kendisini üreten nesnel koşullarla uyum içindeyse bireye mümkün eylemler bütünü sunar. Bireyin toplumsal hayattaki eylemleri, tenis oyuncusunun rakibinden gelen topun nasıl geldiğine dair hangi vuruşu yapacağını kestirebilmesi gibidir, birey, habitusuna uygun nesnel koşullarda evinde gibidir. Habitus bu anlamda bireyin eyleme dönük yatkınlıklar setidir (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Habitus>)

li tekstil işçisi Cemal 35 yaşında, 14 çocuğa sahipti. 10 yıl sonra Cemal'in çocuk sayısının kaç olacağı ön görmek mümkün olmadığı gibi bir yeni gerçekliğin somut örneği olarak önümüzde durmaktadır.

Suriyelilerin Geri Dönüş Eğilimi

Tarafımdan yapılan (Yıldız, 2013 & Yıldız, 2022) araştırmalarda, Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacıların geri dönüş eğilimleri sorgulanmıştır. Suriye iç savaşı başladığında, ilk gelen sığınmacı grubun Suriye'de savaşın kısa sürede sonuçlanacağı öngörülmüştü. 2013 araştırmasında, ankete katılan her iki Suriyeli sığınmacıdan birisi (yüzde 58) "Türkiye'ye gelirken en fazla 1 ay kalacağını, savaşın biteceği ve geri döneceğini" tahmin etmişti. 9 yıl sonra, 2022 araştırması anketindeyse her iki Suriyeli sığınmacıdan birisi (yüzde 55) yakın zamanda "Suriye'de savaşın bitmeyeceğini" düşünüyor. Ankete katılanların yüzde 40'ı "Suriye'nin yakın zamanda kendisi, çocukları ve ailesi için refah ve huzur ortamına kavuşmayacağını" düşünüyor. "Savaş sona erse dahi Türkiye'de kalırım" diyenler yüzde 43, Suriye'ye dönerim diyenler yüzde 48. Araştırma verileri, Suriyeli nüfusa verilecek kapsamlı ve çok yönlü hizmetlerin planlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Son dönemde kamuoyunu meşgul eden bir konu da, Suriyeli sığınmacıların, Kuzey Suriye'de, 'Türkiye'nin kontrolünde olan güvenli bölgelerde inşa edilecek toplu konut alanlarına' gidip gitmeyeceğidir. Ankete katılanlar içinde, 'güvenli bölgelere gitmem' diyenlerin oranı yüzde 49, "kararsız" olanların oranı yüzde 22'dir. Dolayısıyla merkezi hükümetin gönüllü güvenli bölgelere dönüş projesi toplumsal bir karşılık bulma-

maktadır. "Vatandaşlık verilmesi halinde" Suriyeli sığınmacıların yüzde 82'si Türkiye'de kalacağını ifade etmektedir. BM mevzuatı 'geri dönüş' gönüllük esasına dayandırmaktadır. 'Zorunlu geri dönüş' mümkün değildir. Hükümetin bu gerçekliği dikkate alarak politikalarını şekillendirmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Sosyolojik Gettolaşma

Araştırmamızda, Suriyeli sığınmacıların yüzde 56'sı, "Türk komşularından hiç yardım görmediğini", yüzde 45'i "ilişkileri olan Türk komşularının olmadığını", yüzde 40'ı "Türk komşularıyla bazen sorunlar yaşadığını", yüzde 37'si "sorunlarının çözümünde Türk komşularının yardımcı olmadığını", yüzde 39'u ise "nadiren" yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Suriyeli sığınmacıların boş zaman aktivitelerine bakıldığında, yüzde 35'i boş zamanında "Suriyeli arkadaşlarıyla zaman geçirdiğini", yüzde 29'u "hiçbir şey yapmadığını" ve 17'si ise "alışveriş merkezinde" zaman geçirdiğini ifade etmektedir.

Araştırma bulguları, Suriyelilerin savaş bitse de büyük kısmının Türkiye'de kalıcılığını göstermektedir. Bir kısmının ise Suriye'de koşullar olunlaştığında dönme eğilimindedir. İktidarın, siyasal ve toplumsal muhalefetin önerilerini ve kaygılarını dikkate alarak samimi ve sürdürülebilir göçmen politikasını inşa etmesi gerekiyor.

Suriyeli Sığınmacı Çocukların Eğitim Durumları

Suriyeli mülteci çocukların okul sistemi içinde kalmaları için bir dizi çalışmanın yapılması zorunludur. Bu çalışmaların başında okul sosyal ve psikolojik uyum çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Okula gitme-

yen, devamsızlık eden veya okulu terk eden çocukların izlenmesi ve okula dönüşlerinin sağlanması için ilgili bakanlığın kapsamlı ve etkili eğitim programlarını hayata geçirmesi gerekmektedir.

Okul içinde ve dışında sosyal dışlanmaya maruz kalmadan çok kültürlü yaşamın öngördüğü hoşgörü ortamının sağlanması için çeşitli atılımlar sağlanmalıdır. Olumlu okul atmosferinin çocukların okul uyumlarını ve başarılarını destekleyeceği unutulmamalıdır. Kaldı ki sığınmacı veya mülteci çocukların vatanlarından kopmaları, zorlu ve zorunlu göç sürecine katılmaları, yaşadıkları travmalar yeni bir ülke ve kültüre adaptasyonları oldukça zorlu yaşam deneyimleridir. "Suriyeli Mülteci Çocuklara Yönelik Okul Hizmeti" isimli makalesinde Duman (2019: 124) mülteci çocukların göç sürecinde yaşadıkları zorlu yaşam olaylarını şu şekilde özetlemektedir;

- Suriye'de yaşadıkları savaş ortamı,
- Savaşta anne baba veya diğer aile üyelerini kaybetmeleri,
- Savaşta maruz kaldıkları ve tanık oldukları şiddet,
- Bunun ardından yaşadıkları zorlu göç süreci,
- Dili ve kültürü farklı yeni bir ülkede yaşamının beraberinde getirdiği
- Zorluklar,
- Dili, kültürü ve eğitim sistemi farklı yeni bir ülkede yaşamının beraberinde getirdiği zorluklar,
- Özellikle refakatsiz çocukların erken yaşta evlendirilmeleri (çocuk gelinler),

- Özellikle refakatsiz çocukların yasa dışı örgütlerin eline geçmesi ve organ ticareti, seks işçiliği, çocuk pornografisi ve çocuk ticareti gibi riskli durumlarla karşılaşmaları,

- Özellikle refakatsiz çocukların yanında kaldıkları yakınları ya da tanımadıkları kişilerin fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik ihmal ve istismarın maruz kalmaları vb. Suriyeli çocuklar, sosyo-kültürel nedenlerden dolayı erken yaşta okuldan kopmaktadır. Geleneksel değerler sistemi, toplumsal cinsiyet algısı, dini inançların etkisi, karma eğitime karşı olma, kızların eğitiminden beklentinin düşük olması gibi nedenler bu bapta öne çıkan etmenlerdir. Ayrıca, ailelerin yoksulluk ve kalabalık olmasından ötürü çocukları çalıştırmak ve emeğinden yararlanmak istemesi çocukların okullaşmasını engelleyen bir diğer faktördür.

Eğitim, 'toplumsal kabul ve uyum' için en etkili faktördür. Eğitim, dil ve meslek engelinden ötürü 'kayıp Suriyeli kuşak' olgusuna özellikle dikkat edilmelidir. Türkiye'de ne çalışan, ne eğitime devam eden

ne de bir mesleki kursa giden Suriyeli gençlerin varlığı kırmızı alarm vermektedir. Bu reel durumun sadece iktisadi maliyeti değil ekonomik (üretim) ve sosyal maliyeti de hesaplanmak zorundadır. Anketimize cevap verenlerin büyük kısmının 'okur-yazar olmaması' üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bu durumun bir nedeni ülkemize gelen Suriyelilerin az gelişmiş, yoksul Kuzey Suriye illerinden gelmelerine bağlanabilir. Avrupa'ya göç edenlerin çok büyük kısmının eğitim seviyesi yüksek kişiler olduğu bu alanda yapılan farklı araştırmaların bulguları içindedir.

Türkiye'deki Suriyelilerin yıllar geçtikçe kalıcılık eğilimleri artmasına rağmen, okul derslik ve öğretmen yetersizliği, okulların ailelere uzak olması, taşınmalı eğitimin yetersiz olması, okul ortamında Suriyeli çocuklara yönelik olumsuz tutumlar, okul devamsızlığını, okul terklerini ve okuldan kopmayı etkileyen faktörler olarak görülmektedir. Türkiye'de 1 milyonun üstünde Suriyeli çağ nüfusunun olduğu düşünülürse çağ nüfusunun okul sistemi içine

alınması yönünde yoğun çalışmalar yapılması önem taşımaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), bugüne dek 655 bin 454 Suriyeli çocuğu (yaklaşık %62,5'lik bir oran) okul sistemi içine alabilmiştir. 2014 yılında kurulan kamplarda uygulamaya geçen 'Geçici Eğitim Merkezleri'nde (GEM) Suriyeli öğrencilerin sadece %15'i; MEB'e bağlı kamu okullarında ise %85'i eğitim görmektedir. Ortaöğretim ve yükseköğretim çağı okullaşma oranlarında bariz düşüşler gözlenmektedir.

Sonuç

Türkiye başlangıçta sınır illerinde kurulan kamplarda daha sonra da 'Geçici Eğitim Merkezlerinde' Suriyeli çocuklara eğitim hizmeti vermiştir. Üniversitelerde de Suriyeli öğrencilere belirli kontenjan ayrılmıştır. Ancak 11 yılı geçen zaman zarfında Suriyeli çocukların okullaşmasında önemli engeller mevcuttur.

Sağlıklı, dengeli çok kültürlü demokratik yaşamın inşasında Suri-

yeli çocuk ve gençlerin okul sistemi içine alınması ve geleceğe hazırlanması ayrıcalıklı önem taşımaktadır. Suriyeli çocukların okula devamlarının sağlanmasında engel oluşturulan sorunların ortadan kaldırılması (geçicilik durumu, erkek çocukların mevsimlik işlerde çalışması, kız çocuklarının erken okuldan alınması ve evlendirilmesi, ana dilin Arapça olması nedeniyle okulda sorun yaşama, uygun müfredatın olmaması, okullarda ayrımcılık ve dışlanma, akran zorbalığı vb.) gerekmektedir.

Örgün eğitimin yanında Suriyeli yetişkin eğitiminin de güçlendirilerek tedarik edilmesi zorunluluk taşımaktadır. Ülkemizde bulunan Suriyeli grup, eğitim seviyesi çok düşük olan kuzey Suriye'nin köy ve kasabalarından gelmektedir. Bu grubun genel eğitim ortalaması Türkiye ortalamasının çok altındadır. Bu durum hiç kuşku yok ki, yerel halkın içinde ama ondan izole şekilde gettolaşan ve kendi içine kapanan topluluk olma riskini arttırmaktadır. Bu nedenle planlamaların bu riskleri minimize edecek şekilde yapılması elzemdir.

Farklı yaşam deneyimlerine sahip Suriyeli sığınmacıların ülkemizde huzur içinde yaşaması yerel halkla bir arada yaşaması için 'toplumsal uyum' şarttır. Toplumsal uyumun gerçekleşmesinde de 'eğitim' birincil öneme sahip bir etmendir. Eğitimin desteklenmesi, güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılmasıyla sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sorun ve çatışmaların en az maliyetle atlatılacağı mümkündür.

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve eğitim odaklı faaliyetler gerçekleştiren sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve sendikaların eşgüdüm içinde eği-

time/okula erişim sağlamayan; okul terk-devamsızlık eğilimden olan ve maddi imkânı yeterli olmayan çocukların tespit edilmesi suretiyle okul sistemi içine alınmasına öncülük etmesi zorunluluk taşımaktadır.

Meslek kursları bu bapta önem kazanmaktadır. Hükümet ve yerel yönetimler muhtelif meslek edindirme kursları düzenlemektedir. Verilen meslek edindirme kurslarının niteliği ve alınan diplomaların etkinliği tartışma konusudur. İşgücü piyasasının talep etmediği kurslar zaman ve verim kaybına yol açmaktadır. Bu nedenle, meslek kurslarının günün ekonomik taleplerine uygun olarak düzenlenmesi ve amacına uygun olarak esnaf, ticaret ve sanayi odalarıyla işbirliği içinde düzenlenmelidir.

Türkiye'deki mültecilerin sosyal hayata uyumu konusundaki eksikliğin temel unsuru olan dil sorununun çözülmesi üzerinde önemle durulması gereken noktadır. Bu sorunun çözülmesi ile mültecilerin; ülke vatandaşlarıyla kaynaşması, iş ve sosyal hayata katılımlarının desteklenmesi ve haklarına erişimlerinin kolaylaşması mümkündür. Aynı zamanda iş piyasasında kadın istihdamının artırılması ve desteklenmesi noktasında büyük önem taşıyan Türkçe Dil Kursları, temel seviye Türkçe öğrenen kişilerinin kendi yeterliliklerini sağlayarak çalışma hayatında başarılı olmalarına olanak sağlamaktadır. Temel problemlerden olan dil bariyerinin aşılması, beraberinde sosyal uyum arttırılmasını ve kaynaşmayı kolaylaştırılmaktadır (Esen ve Duman, 2019: 322). Tüm bu süreçlerin orta ve uzun vadede çözümünü için stratejik planlamaya ihtiyaç duyulmaktadır. Türk toplumunun tepkisini almadan dengeli biçimde bilhassa yurt-

dışı fonlarla daha fazla okul, derslik, öğretmen, araç ve gereç gereksinimi karşılanmalıdır. Eğitim altyapısı ve kapasitenin geliştirilmesiyle 'kayıp nesil' olgusunun önüne geçilmiş olacak ve sosyal uyum daha kolay gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA

Erdoğan, M. (2020). Suriyeliler Barometresi SB 2019, Ankara: Orion Kitapevi.

Mercan, H. (2012). Suriye - Rejim ve Dış Politika, Ankara: Açılım Kitap.

Esen, A ve Duman, M. (2019). Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler, *Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı* (WALD)

Yıldız, Ö. & vd. (2013). *Türkiye kamplarında Suriyeli sığınmacılar*, Yayınlanmamış rapor. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi & İpekyolu Kalkınma Ajansı & GASAM.

Yıldız, Ö. (2013). Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2013/1,

Yıldız, Ö. (2022), İzmir'deki Suriyeli sığınmacılar: sorunlar, beklentiler ve çözüm önerileri. Ankara: Anı Yayıncılık.

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Yıllara göre yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler". (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 30/07/2023)

Habitüs Nedir? Wikipedia, (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Habitus>. Erişim Tarihi: 30/07/2023)

Sorumlu Gezegen Yurttaşlığı İçin Önemli bir Gereksinim: Coğrafya Bilgisi ve Coğrafi Farkındalık

Vedat Çalışkan

Coğrafya Profesörü, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

*Ol mâhiler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler
(Hayâlî, 16. Yüzyıl)*

Giriş

Eski Dünya'nın merkezini temsil eden Anadolu ve komşu topraklar, aynı zamanda coğrafya biliminin temellerini atan ilk bilginlerin yurduydular. Örneğin, Miletli Thales'in öğrencisi olan M.Ö. 610 doğumlu Anaksimandros depremi fizik yönünden ilk açıklayan, gök ve dünya haritalarını hazırlayan bilgin idi. Thales ve Anaksimandros gibi yine Milet'li olan M.Ö. 550 doğumlu Hekataios, Periegesis (Yeryüzünün Tasviri) adlı eseriyle coğrafya biliminin doğum hazırlıklarını yapıyordu. Coğrafyanın isim babası olan Eratosthenes (M.Ö. 276-194) ise eğitimini Atina'da almıştı. Amasyalı Strabon (MÖ 64 - MS 24) ise günümüze değin ulaşan eserine "Geog-

raphika" (Coğrafya) adını vermişti. Coğrafya kelimesi, Yunanca (geōgraphía-γεωγραφία) geo (Dünya, yeryüzü) ve grafi (çizmek, tasvir etmek, Dünya hakkında yazmak) kelimelerinin birleşmesiyle güçlü bir anlam kazanmıştır. Osmanlı'da ise Coğrafya ifadesinin ilk kullanımına Katip Çelebi'nin "Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfârî'l-Bihâr" (1648) eserinde rastlıyoruz. Nitekim, Katip Çelebi'nin en önemli eserlerinden olan "Cihan-nüma" da "Dünyayı gösteren harita veya coğrafya atlası" anlamındadır. Bugün üzerinde yaşadığımız topraklar, neredeyse 2500 yıl önce Coğrafya biliminin temellerinin atıldığı topraklardır. Kuşkusuz yakın bir tarihe kadar, dünyada gelişmelere paralel olarak coğrafya bilimi büyük gelişmeler gösterdi. Disiplinler arasında doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında kavşaklarında yer alan coğrafya, bu özel konumuyla adeta insanlar için dünyayı anlama ve tanı-

ma kılavuzu olmaktadır. Her fırsatta coğrafyanın önemini vurgulayan jeoloji profesörü Celal Şengör'ün yakıştırmasıyla Coğrafya bilimi çok katmanlı analiz gücü nedeniyle bir "süper-bilim" ya da "bilimlerin Nirvanası" dır.

Cumhuriyet döneminin başlangıcından itibaren ülkemizde coğrafya bilimine ve öğretimine büyük önem verilmiştir. Ancak içinde bulunduğumuz dönem, yaşadığımız coğrafya ile uyumsuz tercihleri artık gizleme gereği bile duymayan politikalarla temsil edilen bir dönem. Bu dönem, Coğrafya biliminden yararlanmak bir tarafa; onun uyarılarına ve önerilerine karşı adeta kapanmış bir dönem olarak tarihe kaydediliyor. Coğrafya bilimi uzun yıllardır Türkiye'de görünürlük elde edememiştir. Bu ayrı bir yazının konusu olmayı hak ediyor. İkinci öğretim programlarıyla birlikte yükseköğ-

retimde 60 kadar coğrafya programı olmasına karşın Türkiye’de coğrafya, genellikle sadece “öğretimi” ile dikkat çekmektedir. Coğrafyanın elde kalan “öğretim” boyutu da son yıllarda tırpanlanan müfredatı ve azaltılan haftalık ders saatleriyle, zorunludan seçmeliye dönüştürülen coğrafya dersleriyle, üniversiteye giriş sınavlarında azaltılan soru sayısı ile geçtiğimiz yıl gündem olmuştur. Yaşanan bu sürecin aksine, kalkınma sürecindeki ülkeler ve toplumlar, gelişmekte olan dünya kulvarında rekabet için coğrafya bilimine ve öğretimine yoğunlaşmalı, topluma coğrafi bilinç ve farkındalık kazandırmanın yollarını aramalıdır.

Coğrafya Nedir? Coğrafya Bilgisi Ne İşe Yarar?

Kökleri insanoğlunun yaşadığı yerden başlayarak, dünyayı tanıma ve anlama merakına dayanan coğrafya bilgisi, zaman içinde yeryüzü ile insanoğlu arasındaki karmaşık ilişki ve etkileşimleri coğrafi yöntemlerle analiz etmeye ve açıklamaya çalışan bir bilime dönüşmüştür. Coğrafya bilimi bir bakıma, doğal ve beşeri çevreler arasında uyumlu, dengeli, rasyonel düzen arayışlarına ve modellere kılavuzluk yapar. Son tahlilde coğrafya bilimi, dünyanın fiziki-ekolojik dinamiklerini ve işleyişini anlamamıza katkıda bulunurken; insanlığın da uygarlık yolunda yürüyüşünü beşeri-kültürel zenginlikleriyle sürdürebilmesine hizmet eder.

Coğrafya bilgisi, dünyayı tanımanın ve anlamının anahtarlarını bize vermektedir. Bu anahtarlar, toplumların yaşam kalitesini ve refahını artıracak bir dünyaya kapı aralar. Coğrafi bilgiden yoksunluk ise toplumları sonu gelmek bilmeyen krizlere, sefalet ve trajedilere sürükler. Bilimden ve coğrafya bilgi-

sinden uzaklaşma, fiziksel ve beşeri çevreler arasındaki uyum üzerinde bozucu etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle coğrafyacılar, insan ile çevreyi birbirine bağlayan karmaşık ağlar içinde bir düzen ve uyum arayışı içinde olmuştur. İnsanlık, yararlandığı ve faaliyetleriyle derinden etkilediği dünyanın işleyiş mekanizmalarına sıkı sıkıya bağlıdır. Bu ilişkide doğa için bozulmadan yıkıma uzanan geniş bir yelpaze söz konusudur. Doğal olarak taşküne, havaküne ve su kürenin keşişimindeki biyosferde konumlanan insan yaşamı için, doğal ve beşeri çevrenin uyumuna özel bir dikkat harcanması gerekmektedir. İşte bu etkileşimin ve dengenin değerlendirilmesi, planlanması, izlenmesi, kontrol edilmesi coğrafya biliminin başlıca katkı alanlarını oluşturmaktadır. Coğrafya bilmediğimizde dünyayı tanımamız ve anlamlandırmanın eksik kalmakta; tıpkı 16. Yüzyıl şairi Hayâlî’nin dizelerindeki gibi adeta “denizde yaşayıp denizin ne olduğunu bilmeyen balıklar” a dönüşmekteyiz.

Günümüzde Dünyanın geleceğini tehdit eden birçok kritik sorunun varlığı, coğrafya bilgisinin toplumlarda yaygınlaşmasını ve ondan daha etkin yararlanmayı da gerekli kılmaktadır. İster yerel ister küresel

ölçekte olsun, güncel sorunların birçoğunu anlamak için coğrafya bilgisine ihtiyacımız vardır. Küresel ısınma, gıda ve enerji güvenliği, aşırı ve hatalı kullanımlar nedeniyle arazi ve toprağın bozulması, bulaşıcı hastalıkların yayılması, göçlerin nedenleri ve sonuçları, ekonomik değişimin yerler ve topluluklar üzerindeki etkileri vb. Bunlar, coğrafyacıların çözmeye yardımcı olması gereken, gelecek nesillerin karşı karşıya olduğu zorluklardan sadece birkaçıdır.

Son 250 yıllık büyük sanayileşme süreci insanlık tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Sanayi Devrimi ile iki milyon yıldır süren yaşam biçimimiz kökten değişmiştir. Bu süreç, fiziki çevre üzerinde yoğun bir baskı oluştururken, geri döndürülemez ve benzeri görülmemiş çevresel hasarları da beraberinde getirmiştir. Tarım da halen dünya nüfusunun gereksinimlerini karşılayacak kadar besin üretebilme sorununu çözememiştir. Dünyamız 1980’lerden itibaren her yıl yaklaşık 90 milyon kişi daha beslemek zorundadır. Oysa bu yıllık artış, 2500 yıl önceki toplam dünya nüfusuna eşittir. Sayıları sürekli artan insanların sadece beslenme sorunu çözmek için yeni teknolojilerin, daha karmaşık üretim işlemlerinin ve daha fazla kaynağın kullanılması ekolojik hasarla-

rı da her geçen gün büyümektedir. Dünyanın sınırlı ve kıt kaynakları onları daha verimli kullanmamızı gerektirirken, bu süreçte coğrafya bilgisinin önemi de artmaktadır.

Bir ülkenin ve toplumun uygarlıkla ilişkisi en iyi şekilde doğal çevre ile ilişkisine yansır. Doğaya karşı hükümetlerin ve toplumların tavrı, o ülkelerin uygarlık yürüyüşündeki yönünü ve sapma derecesini ele veren bir turnusol gibidir. Örneğin, gelişmiş ülkelerde doğal kaynaklardan yararlanmada koruma-kullanma dengesini gözeterek sürdürülebilir perspektifler giderek önem kazanmıştır. Gelişmiş ülkelerde eğitim sistemi içinde coğrafya öğretimine de özel bir önem verilmekte; toplumda coğrafi farkındalığın geliştirilmesi için büyük çabalar harcanmaktadır. Fakat içinde bulunduğumuz neo-liberal dönemde insan ve çevre özne olmaktan çıkarıldı; sadece ticari kazanç ve kara odaklanan, rasyonel olmayan yeni dünya düzeninin inşası ile karşı karşıya bulunuyoruz. Küreselleşmenin hız kazandığı bu dönemde kökleri gelişmiş ülkelerde bulunan küresel şirketler, geliştirmekte olan ülkelerde doğal çevreler üzerinde büyük hasarlar oluşturan ekonomik faaliyetleri yoğunlaştırmıştır. Hepimizin bildiği bir şeyi burada hatırlatmak tuhaf görünebilir ama gereklidir: Dünya diğer canlılarla birlikte yuvamız olan bir gezegendir. Diğer bir deyişle, "ekosfer" olarak adlandırılan dünyamız, nihayetinde kapalı ve en büyük ekosistemi temsil etmektedir. Dolayısıyla insanın olumsuz sonuçlar ortaya koyan her tür faaliyeti, küresel hava ve su döngüleri nedeniyle dünyanın her yerinde herkesi eninde sonunda etkilemektedir. Yakın çevrenizde yıkıcı endüstri faaliyetlerinin olmaması hava, su ve toprak kalitenizin

iyi olacağını garanti edemez. Belki de gelişmekte olan ülkenizin denetimsiz şirketleri İngiltere'den çöp ithal ederek, zararları burnunuzun ucuna kadar getirmektedir. Tarımda kullanılan ilaçlar 3000 km mesafeye kadar taşınabilmektedir. Endüstri faaliyetleri olmayan çevrelerde de asit yağışları görülebilmektedir. Grönland'da yaklaşık 1450 yılından kalma ve iyi korunmuş bir İnuit (Kanada kuzeyi ve Grönland'da yaşayan bir halk) mezarından çıkarılan cesetlerin karşılaştırılması sonunda, günümüzde yaşayan inuitlerin vücudunda ki ağır metal düzeyi 500 yıl öncekinden çok fazla bulunmuştu (civa 4 kat, bakır 4,5 kat ve kurşun kirliliği 8 kat yüksek düzeyde)¹. Oysa İnuitler günümüzde 1400'lerdeki atalarından farklı bir yaşam biçimine sahip değildir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin kendi ülkelerinde hassasiyetle korudukları doğal çevreler ve özel ekosistemlere karşın, dünyanın diğer büyük kısmında şirketler ve yozlaşmış hükümet çevrelerinin kazançları uğruna görmezden gelinen çevresel yıkımlar 21. Yüzyılın en büyük ve tuhaf çelişkilerinden biridir. Küreselleşen dünyada artık krizler de artık küresel

ölçektir: küresel ekonomik kriz, küresel iklim krizi, küresel gıda krizi vb.. Bu nedenle dünya gezegenini insanlığın ortak yuvası olarak benimseyip hareket etmeye, dünyanın kapisına dayanan coğrafya temelli risklere karşı akıl ve bilime dayalı, verimli yönetim tasarımlarına ihtiyacımız vardır.

Gelişmekte olan ülkelerin maruz kaldığı neoliberalizmin tahribatına karşı yaşam hakkını, sağlıklı bir geleceği, sürdürülebilirliği, kuşaklararası adaleti savunmak her zamankinden daha önemli bir hal almıştır. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma ihtiyaçları ve zayıf ekonomileri, bu ülkelerin sorunlarıyla baş edebilmelerini güçleştirdiği gibi, küresel şirketlerin yağmacı isteklerine boyun eğmelerine yol açmaktadır. Bu süreç, ulusal politika yapıcılarının perspektif, donanım ve becerileriyle hafflemekte ya da ağırlaşmaktadır. Dolayısıyla yerelden başlayarak gezegenin geleceğine sahip çıkma mücadelesi, özellikle geliştirmekte olan ülkelerde küresel şirketlerle iş birliği içindeki hükümetler tarafından baskılanmaktadır. Coğrafi bilgi ile birlikte gelişen "coğrafi bilinç",

toplumlara yerelden küresele uzanan bir ölçekte "gezegen yurttaşlığı" sorumluluğu kazandırmaktadır. Coğrafya bilgisi, müesses nizama karşı başka bir dünyanın mümkün olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Coğrafi Farkındalık ve Coğrafya Okur Yazarlığının Önemi

Coğrafi bilgi, doğal ve beşeri çevrelerdeki işleyişi anlama ve farkındalık oluşturmada önemli bir avantaj sağlar. En yalın haliyle "bir durumun muhtemel sonuçları hakkında bilgi sahibi olmak" anlama; "bir durumun gelecek muhtemel paternine dair tahminde bulunacak kadar bilgi sahibi olmak" farkındalık olarak tanımlanabilir. Bu çerçeveden bakıldığında coğrafi bilginin bireysel ve toplumsal yaşamımızı destekleyici olduğunu görürüz. Aksi durumda ise yaşamlarımızın çeşitli tehdit ve tehlikelere maruz kalma olasılığı artmaktadır. Yıllardır öğrencilerime, "neden coğrafya öğrenmeli ve öğretmeliyiz?" sorusunu yöneltir ve konuyu şu iki temel soruya bağlamayı tercih ederim: "nasıl yaşamak istersiniz?" ve "nasıl ölmek istersiniz?". Genellikle yanıtlar "huzurlu ve mutlu bir şekilde" olmaktadır. Soruyu genişleterek açıklamak mümkündür: insana yaraşan, akıl ve bilimle planlanan sağlıklı bir çevrede refah içinde mi yaşamak istersiniz? ya da planlamaya küsmüş, bilimden kopmuş yönetimlerimizin beceriksizliğinin yol açtığı türlü sorunlar içinde mi? Örneğin, plansız ve

kontROLSÜZ olması nedeniyle istilaya dönüşmüş göçlerin orta yerinde hayatta kalmaya çalışarak mı? Önlenbilir her afete ve kazaya "kader" diyenlerin sizin için hazırlayacağı sürprizlerin sırasını bekleyerek mi? Her geçen gün yoksullaşarak mı? Orman yangınlarına başka ülkelere ait söndürme uçaklarının müdahalesini bekleyerek mi? Arazi kullanımını, tarımsal üretimi, eğitim ve istihdam ilişkisini planlayamayanların ortaya saçtığı türlü sorunla baş etmeye çalışarak mı? İşte toplumların bu tercihleri ülkelere uygarlık yolculuğunda yön kazandırmaktadır

Gündelik hayatın içinde coğrafya bilgisi eşliğinde bulutları, rüzgarın yönünü, ağaç türlerini, kuşları, ormanı, bir fay yüzeyini, bir göl manzarasını, bir yerleşmenin kültürel peyzajını, geleneksel mimariye sahip bir yapıyı izlerken, zihnimiz keyifli çıkarımlar için oldukça hareketlidir. Nitekim coğrafyacıların yolculuklarında hep pencere kenarı koltukları tercih etmesi pek tesadüf değildir! Yuvamız olan bir gezegende yaşadığımızı unuttuğumuzda ise Dünyayı ve geleceğimizi ilgilendiren sorunlara karşı kayıtsız kalabilir

me yanlısına düşebiliyoruz. Oysa yaşadığımız mekandan başlayarak dünyaya sahip çıkma isteğimizi ve merakımızı geliştiren şey kuşkusuz coğrafya bilgisi ve coğrafi bilinçtir.

Coğrafi farkındalık bazen hayatımızı kolaylaştırmanın yanı sıra kıymetli uyarılar ve öneriler de sunar. Harita okuma, yön bulma, yüksek irtifada oksijen yetersizliği (hipoksi, anoksi vb), ekstrem hava koşullarındaki tehlikeler (sıcak/soğuk hava dalgaları vb), çeşitli afet riskleri, yüzmenin tehlikeli olacağı yerler (rip akıntıları vb) vb.. Bazen coğrafi bilgi geleneksel yollarla da nesilden nesile aktarılabilmektedir. Örneğin, Bursa'da uzun yıllardır yaşayanlar lodoslu havalarda soba yakılmaması gerektiğini çok iyi bilirler. Nitekim lodos kaynaklı soba zehirlenmelerinde zarar görenler genellikle o çevreye dışarıdan gelenler, yani o basit coğrafi bilgiye sahip olmayanlar olmaktadır. Benzer olarak İstanbul'da sonbahar mevsiminde mantar zehirlenmesi vakalarındaki yurttaşlar da genellikle Karadeniz'den göç edenlerdir. Köken çevrelerinde her zaman topladıkları mantarlara benzeyen zehirli mantarları, göç ettikleri çevrelerde de görüp tüketmeleri bu sonuca yol açmaktadır.

Coğrafya bilgisi ve coğrafi farkındalık bizlere dünyayı bütüncül olarak görebilme becerisi de kazandırır. Böylece dünyanın kapısına dayanan iklim, gıda, su ve enerji krizleri için sürdürülebilirlik, kar-

bon ayak izi, geri dönüşüm vb. bilgileri içselleştirmeyi de başarabiliriz. Esasen hayatımıza ilk defa 1987 yılı Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun yayınladığı "Ortak Geleceğimiz" isimli raporla giren "Sürdürülebilirlik" (sustainability) kavramının da yine neoliberalizmin kurnaz araçlarıyla içi boşaltılmaktadır. Raporda yer alan sürdürülebilirlik tanımı: "İnsanlık; doğanın gelecek nesillerin gereksinimlerine yanıt verme yeteneğini tehlikeye atmadan, günlük ihtiyaçları temin ederek, kalkınmayı sürdürülebilir kılma yeteneğine sahiptir" şeklindedir. Bu tanım, çevrenin sadece bir nesile ait olmadığını; gelecek kuşakların da bu dünyayı ve kaynaklarını kullanacağını bir kez daha vurgular. Coğrafya biliminin de nihai amaçları ile örtüşen bu kavramın tanımında özne olarak "insanlık ve doğal çevre uyumu" yer almaktadır. Fakat bu kavram günümüzde herkesin anlamak istediği şekilde esnetilmektedir. Örneğin, şirket temsilcilerinin yaptığı açıklamalarda karlılığın sürdürülebilirliği tarif edilmektedir. Özellikle bazı küresel şirketler her ne kadar insan ürünü kuruluşlar gibi görünse de onlar başka bir şeydir. Yatırım yaptığı her cent için daha fazla kar hedefleyen bu şirketler, politikaların ve denetimlerin -çeşitli nedenlerle- gevşediği yerlerde çevre ile iyi ilişkileriyle anılmazlar. Şirketler kazançlarını hissedarları ile paylaşırken onların çevreye verdiği zararlar için, arkalarını toplamak için kamusal kaynaklar ve vergiler harcanır. Servet hırsı içinde aklını yitirmişlerin tutum ve davranışları, yok oluşa giden bu yoldan şimdilik dönüş işaretleri de vermiyor. Son günlerde gündem oluşturan Muğla Akbelen ormanında yaşananlar oldukça açıklayıcı bir örnektir. Akbelen'de kolluk güçlerinin koruması altında LIMAK adlı şirket,

kömür madeni için nitelikli ve devasa bir ormanda kıyım yapmayı sürdürmektedir. Yerel toplum ise buna karşı durmakta ve itirazlarını çok güçlü şekilde dile getirmektedir. Esasen normal şartlar altında (NŞA) coğrafi bilinçleri ve tutumları nedeniyle takdir edilmesi gereken yurttaşlara kolluk kuvvetleri zor kullanarak müdahale etmekte; hükümet yetkilileri de köylüleri her zaman ki alışkanlığıyla ağır ifadelerle suçlamaktadır. Sineye çekilmesi imkansız bu tablo, siyasi ve ekonomik olarak NŞA bir dönemde olunmadığını kayda geçiren bir garabet örneğidir. Giderek artan protestolar sürecinde, bu orman kıyımından sorumlu holdingin patronu Ebru Özdemir'in aynı zamanda WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) mütevelli heyeti üyesi olduğu, İsviçre'nin Davos kasabasında düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu (WEF)'nda "Çeşitliliğin Coğrafyası" ve "Sürdürülebilirlik" konularında konuşma yaptığı da anlaşıldı. Bu örnekte açıkça anlaşılan, coğrafya biliminin doğadan ve insanlıktan yana kavramlarının bile şirketler tarafından manipülasyon aracı olarak kullanılmasıdır. Doğrusu, coğrafi çeşitliliğin ne olduğunu anlamış ve içselleştirmiş bir holding yöneticisinin kömüre dayalı termik santraller ve orman kıyımı ile değil anılması, öncü bir çevre aktivisti olması beklenir. Ama bu düzen şimdilik böyle. Karşı çıkılmadığında çevre yıkımlarının faileri bile dünyaya çevre dersi verme cüretini gösterebilmektedir. Normal bir dünyada (!) birçok şirketin çalışma şekli alenen suç olarak kabul edilebilecek iken, günümüzde gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen yağmalama hareketleri ekonomiyi ve kalkınmayı destekleyici faaliyetler olarak sunulmaktadır. Kuşkusuz bu düzene yol veren ya da geçit vermeyecek olan, o ülkelerin politikala-

rıdır, hükümetleridir.

Türkiye, coğrafyası tarafından çok zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları ile ödüllendirilmiş bir ülkedir. Buna karşılık bilimden kopuş ve coğrafya bilgisinin hayatımızdan adeta silinmesi oldukça tuhaf örnekler ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, son yıllarda tarım ve turizme kaynak oluşturan, su ve orman kaynakları bakımından önem taşıyan çevrelerde, sürdürülebilir nitelik taşımayan madencilik vb faaliyetler, ekolojik önem sahip çevrelerin ve yenilenemeyen kaynakların tüketimi pahasına yapılmaktadır. Yüksek önem derecesine rağmen su ve orman kaynaklarının tahrip edilmesi rasyonel bir tutum değildir. Coğrafi bilinç bizlere madencilik faaliyetlerini yasaklamaz. Fakat madencilikte kamusal yararlar ve geleceği gözeten «sürdürülebilir, insan ve yaşam odaklı madencilik» yaklaşımlarının politika olarak benimsenmesi gerekir. Çevre konusu, çok uluslu şirketlerin merhamet ve vicdanına, bilimden kopmuş politikalara terk edilemeyecek önemde bir konudur. Burada odaklanmamız gereken önemli bir kavram, coğrafya biliminin amaçları ile yan yana konumlanan "sürdürülebilirlik"tir. Sürdürülebilir ekonomi ise ekonomi ile ekosistemler arasındaki dengenin gözetilmesi; ekolojik açıdan sürdürülebilir özellikte olan ekonomik faaliyetlerdir. Bu nedenle ülkemizin göz bebeği gibi korunması gereken ekosistemlerine zarar verecek her tür politika ve savunucularının karşısında durabilmek önemlidir. Toplumların, doğal kaynakların kullanımında toplumun refahını gözeten, medeniyetin bir gereği olarak "kuşaklararası adaleti" önemseyen politika talebi oldukça önemlidir.

Bilinen Evren'in sınırları içinde ya-

şam barındıran tek ve benzersiz bir gezegende yaşıyor olsak da bazen bu gerçeğin unutulması yıkıcı davranışlara ya da bu yıkıcılığa karşı kayıtsızlığa yol açmaktadır. Anlamakta zorlansak da bu durum, yaşadığı ekosistemleri tahrip etme dahası yok etme gücüne sahip tek canlı türünün yine insan olmasıyla ilgilidir. Kazançları ve konforları uğruna aklını ve merhamet duygusunu yitirmiş, serbest piyasanın denetimsiz ve kural dışı döneminde birer sosyopata dönüşmüş şirketlere ve yöneticilerine geçit verilmemesi için toplumlarda coğrafya farkındalığının artırılması önem taşıyan bir konudur. Çevre cinayetlerine bile "sürdürülebilirlik" postu giydirilmesi, aldatmayı alışkanlığa dönüştüren şirketlerin politikalarıdır. Çünkü coğrafi çeşitlilik ve sürdürülebilirlik bilimden, yaşamdan ve akıldan yanadır.

Bilimdeki tüm gelişmelere rağmen dünyanın fiziksel işleyişi ve limitleri hakkındaki bilgilerimiz halen büyük ölçüde eksiktir. Bu durumda doğal çevre ile uyumlu olmayan eylem ve müdahalelerde çok dikkatli olunması gereklidir. Esasen insanın çevre ile ilişkisinde "kültür" önemli bir olgudur. Kültür, insanın doğa karşısında, doğayla birlikte ürettiği her şeydir. Bir toplumda kültürün şekillenmesinde inançlar, fikirler, bilgi, gelenekler, tutum ve davranış şekilleri ve yaşam tarzları oldukça etkili unsurlardır. İşte coğrafya bilgisi ve coğrafya okuryazarlığı toplumlarda kültürün bilimsel yön kazanmasına, evrensel uygarlık değerlerine yakınlaşmasına yardımcı olmaktadır. Toplamlar yerleştikleri çevrelerle ilişkilerinde kültürleri yoluyla içselleştirdikleri bilgilerle etkileşim oluştururlar. Örneğin bir sulak alan ya da taşkın alanları geri kalmış toplumlarda sivrisinek kaynağı olarak yararsız görülebilir ve kurutulabilir. Oysa ge-

lişmiş toplamlar coğrafya bilgisi ve kültürlerinin yardımıyla bu tür özel ekolojik çevreleri korunması gerektiğini bilirler; coğrafi koşullara uygun faaliyet türlerini tercih ederler. 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in 2 Şubat 1998'de Dünya Sulak Alanlar Günü nedeniyle Ankara'da yapılan toplantıdaki şu açıklaması oldukça açıklayıcı bir örnek olacaktır. Demirel, DSİ Genel Müdürü olduğu dönemde Türkiye'nin sulak alanlarının önemli bir kısmının kurutulmasıyla ilgili eleştirileri şöyle yanıtlamıştı: "O günlerde birinci mesele siltmayı ortadan kaldırmaktı, ne yapacağız bunun için? Nerede bataklık bulursak kurutacağız. Amik Gölü'nü de ben kuruttum o zamanlar; Gavur Gölü'nü de. Gayet tabii ki bu faydayı sağlarken, başka taraftan doğal hayata zarar vermişiz" şeklinde ifade etmişti. Bu özeleştiri, Türkiye'de sulak alanlarla ilgili süreçleri ve tutumları da oldukça iyi açıklayan bir örnek olarak kayda geçmiştir. Doğanın işleyiş mekanizmalarını yeterince tanımadan doğa tamirciliğine soyunmanın trajedi potansiyeli her zaman yüksek olmaktadır. Nitekim kurutulan Amik Gölü'nden kazanılan topraklar üzerinde inşa edilen konutlar 6 Şubat 2023'te yöreyi etkileyen büyük depremlerde yıkıldılar. Bu risk ve tehlikeye dikkat çeken pek çok bilim insanı oldu. 2001 yılında Amik Ovası'nın Coğrafyası adlı doktora tezinde, ovaya doğru yönelen yerleşmelerin kontrol altına alınması gerektiğinin altını çizmiştim. Konuyla ilgili sorumluluk duyarak bu konuyu ulusal basında da paylaşmış; o günlerde inşaatı başlamak üzere Hatay havaalanı projesinin, pistlerin fay hattı üzerinde ve kuş göç yolları üzerinde olması nedeniyle iptal edilmesi gerektiğini de duyurmuşum. (Havaalanları İçin Tehlikeli Yer Seçimleri, Cumhuriyet, 22.03.2003). Bu

tür dikkate alınmayan uyarılarımız ve üzücü sonuçlar ne yazık ki bu örneklerle sınırlı değildir. Örneklerin ortak özelliği başta siyasetçiler ve karar vericiler olmak üzere toplumumuzda coğrafya bilgisine ihtiyacının çok yüksek olduğunu; coğrafya okur yazarlığının çok düşük seviyede olduğunu ortaya koymaktadır. Zaten imar afları gibi, başka dillere çevirmenin olanaksız olduğu kararları uygulamaya koyan hükümetlerin ve siyasetçilerin deprem, sel, taşkın vb. doğal afetleri anlayarak bir değerlendirme yapmasını beklemek abes kaçacaktır.

Coğrafya bilgisi eşliğindeki perspektif, bireylere konu ve sorunları bütüncül olarak görme, anlama ve kavrama yeteneği de kazandırır. Örneğin yeni bir gelişme olarak, yakın zamanda 2 bin hektarlık alanı Milli Park sınırlarından çıkarılan Uludağ'ı ele alalım. Bu sahadan kaynaklanan ve Marmara Denizine ulaşan sular, buzul gölleri, endemik bitkileri ve hayvanları ve özel dağ ekosistemi özellikleri ile karmaşık bir süreç ve döngünün bir parçasıdır. Dolayısıyla özel ekolojik üniteler jeomorfolojik, hidrolojik, klimatolojik, biyolojik vb bağlantılarıyla bir bütün olarak değerlendirmek gerekir. Bu bilgi ve bilinçten yoksun olduğunuzda kaybedilen ormanlarda kesilen ağaçların yerine daha çok ağaç dikildiğini söylersiniz. Fakat bu tür değerlendirmeler, bilgisizce yapılan ya da gerçeği gizlemeye çalışan değerlendirmelerdir.

Ne Yapmalı? Nasıl Yapmalı?

Gelişmiş ülkelerde yönetimler ve politikacılar bilimin önerilerini duymaya her zaman isteklidir. Coğrafya bilimi de gelişmiş ülkelerde hizmetleriyle oldukça görünür halindedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerde her-

kes için ve yaşam boyu öğrenme amaçları doğrultusunda coğrafi farkındalık için her fırsat değerlendirilmektedir. Örneğin, ABD’de Amerikan Ulusal Coğrafya Eğitimi Kurulu (NCGE-National Council of Geography Education) ilk olarak 1994’te “Yaşam için coğrafya: Ulusal Coğrafya Standartları” adlı bir rapor hazırlamış ve uygulamaya konulmuştur. 2012 yılında Coğrafya Eğitimi Ulusal Uygulama Projesi kapsamında güncellenen projenin üyeleri arasında American Geographical Society, Association of American Geographers, National Council for Geographic Education ve National Geographic Society yer almaktadır². Bu tür girişimlerin oldukça geniş katılımı kurumsal temsiliyetlerle hazırlanmış da dikkati çekmektedir. ABD’de üniversitelerin coğrafya bölümleri de halka açık coğrafya farkındalık haftaları düzenleyerek bu eğitsel sürece destek vermektedir. Gelişmiş ülkelerdeki üniversitelerde coğrafya okumak için artan bir talep olması şaşırtıcı değildir ve coğrafya mezunlarının işsizlik oranı oldukça düşüktür. Türkiye’de ise ikinci öğretim programları ile birlikte yaklaşık 60 coğrafya programı vardır. Ancak coğrafya bilimi genellikle sadece “öğretim” boyutuyla görünür haldedir. Bununla birlikte coğrafya öğretim programlarının kapsamının giderek daraltılması, haftalık ders saatlerinin azaltılması, zorunlu coğrafya derslerinin seçmeli dersler olarak sunulması, ülkemizde coğrafya öğretiminden etkin ve verimli yararlanmanın önünde büyük bir bariyer oluşturmuştur. Coğrafya öğretimi bakımından eğitim sistemimiz bazı temel dönüşümlere muhtaçtır. Yurttaşlar gündelik hayatta veya gelecekle ilgili kararlar verirken; karar vericiler, bürokratlar ve siyasetçiler ortak geleceğimizi ilgi-

lendiren kararlar alırken coğrafya bilgisi yol gösterici olmalıdır.

Küresel iklim krizi, gıda krizi, su krizi dünyanın ve ülkemizin kapısına dayanmış durumdadır. Bu sorunlar tüm dünyada ülkelerin yönetimleri tarafından dikkatle izlenmekte, stratejiler ve politikalar geliştirilmektedir. Örneğin su, tüm dünyada artan nüfusun ve küresel ısınmanın etkisiyle kritik öneme sahip kıt kaynak olma yolundadır. Veriler, Türkiye’nin yıllık ortalama yağış miktarı ise yaklaşık 574 mm olduğunu, ülkenin büyük bölümünde etkili olan yarı kurak iklim şartları nedeniyle

tarımsal sulamaya ihtiyacın her geçen gün arttığını ortaya koymaktadır. Türkiye’de kişi başına düşen kullanılabilir yıllık su miktarı 2000 yılında 1 652 m³, 2009 yılında 1 544 m³, 2020 yılında ise 1 346 m³ olmuştur. Türkiye’de güncel olarak kullanılabilir toplam su miktarı 112 milyar m³’tür. Bunu 2022 yılı nüfusuna böldüğümüzde kişi başına kullanılabilir tatlı su miktarının 1 323 m³ olduğu ve Türkiye’nin su zengini bir ülke olmadığı anlaşılır. Su kaynaklarımızı koruduğumuz ve koşulların sabit kaldığı varsayılsa bile 2030 yılında 100 milyonluk nüfusla kişi başına 1120 m³ ile Türkiye “su fakiri ülke”

olma sınırına çok yaklaşacaktır. Küresel ısınma ve iklim değişikliği etkileri bu projeksiyon eşiklerini hızla aşağıya çekebilir. Böyle bir süreçte su ve orman kaynaklarının tahrip ediliyor ve bunun politika olarak savunuluyor olması akıl ve mantıkla açıklanabilecek bir şey değildir.

Günümüzün sorunları oldukça karmaşık bir yapıdadır. Dolayısıyla toplumsal-ekonomik-ekolojik yaşamın yürütülmesinden sorumlu politikacı ve bürokratların da coğrafya bilgisi ve coğrafi bilinci önem taşıyan bir konudur. Türkiye’de ise bu konuda işlerin nasıl yürüdüğünü eski Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli’ye kulak vererek anlamaya çalışalım:

“Pazar günü Cumhurbaşkanlığı Külliyesi’nden çağırılırsanız, bunu (bakan olacağınızı) düşünürsünüz ama hangi bakanlık olduğunu bilemezsiniz. Bende pilotluk var, ‘Acaba Ulaştırma mı?’ diye düşündüm. Tayyip Bey tarımla ilgili olduğunu söyleyince ‘Emriniz olur’ dedim”. Ailesinin bir çiftliği bulunduğunu anlatan Pakdemirli, ufak bir zeytinyağı tesisi ve iki tavuk kümesi bulunduğunu, bu sebeple işin biraz matematiğinden anladığını dile getirdi. Bu dönemin nitelik ve liyakat anlayışını hafif bir ürperti eşliğinde okuduğumuz bu açıklama halen Tarım Bakanlığı web sayfasında yer almaktadır³. Bu bilgiden sonra, Kanadalı altın şirketi Alamos’un yerli işbirlikçileri vasıtasıyla Türkiye’nin nadir ekolojik çevrelerinden Kazdağları’nda 395 bin ağaç kesmesi, 2.212 hektar alanda verimli orman örtüsü toprağı sıyırması çelişkili görünmüyor. Ya da yine aynı bakanın “saman ithal ettiniz, buğday ithal ettiniz diyenlere karşı şunu söylüyorum, Türkiye’de para var ki ithalat yapabiliyor” söz-

leri de son hükümetler döneminde rastlanan söylem ve anlayışla tutarlıdır. Bizde olaylar bu minval üzere ilerlerken, ABD Tarım Bakanlığı (USDA), iklim değişikliğiyle mücadele eden tarım projelerine 1 milyar dolar hibe sağlamanın yanı sıra “İklim-Akıllı Emtialar için Ortaklıklar Programı” ile çiftçilik gelirlerini desteklemek için ABD Hazinesinden yıllık 30 milyar dolara kadar finansman desteği sağlayacağını açıklıyor. Birleşmiş Milletler Dünya Su konseyi (UNCWW) de 2050 yılında dünya nüfusunun üçte ikisinin yaşayacağı 66 ülkede şiddetli su sıkıntısının görüleceğini belirterek, adeta küresel su krizini ciddiye almanız iyi olacak uyarısı yapıyor. Ülkemizde karar vericilerin, bürokratların ve politikacıların zaman zaman coğrafya biliminin uyarılarına da kulak vermele ri herkes için yararlı sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Planlı ve sürdürülebilir kalkınma yolunda Türkiye’nin destek alması gereken coğrafya, bu dönemde adeta sürgüne gönderilmiş gibidir. Coğrafya, son dönemde Türkiye’de önemini kaybetmiş görünebilir. Ancak bu durum, coğrafyacılar tarafından yapılan çalışmaların küresel öneme sahip olduğu gerçeğini değiştirmiyor. İçinde bulunduğumuz dönemde coğrafyacılar, insanoğlunun şimdiye dek karşı karşıya olduğu en kritik sorunlar karşısında riskleri azaltacak bilgiler üretmeye ve öneriler sunmayı sürdürmektedir.

Türkiye’de coğrafya biliminin gelişmesi için, coğrafi bilinç ve coğrafi farkındalığın yaygınlaşması için bir reforma ihtiyaç vardır. Afetlerle, çevre sorunları ve krizlerle karşılaştığında yeniden ilgi odağı olan “Coğrafya”nın her düzeyde eğitimi ni yeniden ele alarak gözden geçir-

meli ve yeni öğretim programları tasarlamalıyız. Bu çalışma çok geniş katımlı olacak şekilde, şimdiye kadar olduğu gibi aceleye ve oldu bit-tiye getirilmeden gerçekleştirilmelidir.

Günümüzde gelişmiş ülkelerde işlevsel okuryazarlığa önem verilmesiyle her düzeydeki öğretim programları da yeniden tasarlanmıştır. Bu süreçte coğrafi okur yazarlık da yeniden belirlenen içerik, kapsam, amaçlar ve uygulama örnekleriyle modern ders programlarında yerini almıştır.

Coğrafyanın kaybolan prestijini yeniden kazandığını görmeye başladığımızda akıl ve bilime yaslanan kalkınma sürecine yeniden döndüğünü anlayabileceğiz. Aksi halde “depremden ders çıkarmamız lazım” vb sözlerin papağan gibi tekrarlandığını; “ırmağının akışına ölürüm Türkiyem” türküsü eşliğinde çevre suçlarının araştırılması önergelerinin reddedildiğini izlemeye devam edeceğiz. Acımasız kalkınma modelini tercih eden, insanı ve çevreyi gözden çıkaran politikaları durdurmanın çok fazla alternatifi yoktur. Bunun için güçlü bir demokrasiye; evrensel ve medeni çevre- kültür politikalarına, nitelikli karar vericilere, politikacılara ve elbette güçlü bir çevre hukukuna ihtiyacımız var. Bu gelişmeyi göstere-meyen toplumların bir geleceği ve refahı da olmayacaktır. Bu nedenle herkese iş sağlayan sağlıklı çevre, planlı bir ekonomi, ortak mutlu geleceğimiz için daha fazla bilim, daha fazla coğrafya bilgisi talebimizi yükseltmeliyiz. Çünkü coğrafya, dünyaya ve yaşama sahip çıkma bilinci; hayatı yaşanabilir kılmak demektir. Coğrafya senin hayatındır! Hayatını yaşa!

Hacer Foggo ile Söyleşi

Tebeşir Bülten: Suça sürüklenen çocuklar” deyince ne anlamamız gerekiyor?

HacerFoggo:Çocuk Koruma Kanunu’na göre **Suça sürüklenen çocuk;** Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiil işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu tanımlar. Aslında, suça sürüklenen çocuk tanımı hem kamu kurumları hem de sivil toplum örgütleri tarafından, çocuğun üstün yararı ve **masumiyet karinesini**-diğer bir deyişle **”suçsuzluk karinesi”**- göz önüne alarak, tanımın değiştirilmesi için tartışmaya açılmıştır

Ülkemizde suça sürüklenen çocuk sayısında yükselen bir artış var. Sizce bunun ana sebepleri nelerdir? :

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Ağustos ayında , 2022 yılında güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuklara ilişkin istatistikleri yayımladı. Buna göre, geçen yıl güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısı, 2021’e kıyasla yüzde 20,5 artarak 601 bin 754’e çıktı. 2010 yılında 100 binin altında olan suça sürüklenen çocuk sayısı 2022 yılında ikiye katlanarak 206,853’e yükseldi. Yani 2010-2022 arasındaki 12 senede suça sürüklenen çocuk sayısı yüzde 148 arttı. İsnat edilen öncelikli üç suç **yaralama, hırsızlık** ve uyuşturucu oldu. **Suça sürüklenme** nedeni ile güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocukların, yüzde 37,8’ine yaralama, yüzde 25,2’sine hırsızlık, yüzde 4,5’ine uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak. En önemli neden, yoksulluk derinleştikçe, suça sürüklenen çocuk sayısı da artıyor. Yoksulluğun çocukların eğitim ve

geleceklerine etkisi büyük bir risk oluşturuyor. CHP Yoksulluk Dayanışma Ofisi olarak yaptığımız saha çalışmaları ve akademik taramalar, çocuk yoksulluğunun suça ilişkisini gözler önüne serdi. Yoksulluğun derinleşmesiyle birlikte çocukların suça sürüklenme olasılığının arttığını görüyoruz. Yoksullukla mücadelede atılacak adımlar, çocukların geleceğini şekillendirecek ve suça sürüklenme riskini azaltacak. OECD verilerine göre Türkiye’nin çocuk yoksulluğu oranı yüzde 22,4, çocuk yoksulluğunun en yüksek olduğu ikinci ülke Türkiye. Bu durum bu alandaki sorunun acil olarak çözülmesi gerektiğini gösteriyor. Özellikle yoksulluğun çocukları okuldan uzaklaştırması, suça sürüklenme riskini artırıyor. Eğitim sistemindeki sıkıntılar, düşük okul başarı-

Hacer
Foggo

sı ve okul terkleri, çocukların suçta karışma olasılığını artırıyor. Bu nedenle, çocukların suçta sürüklenme riskini azaltmak için okul devamsızlığı ve okul terkini engelleyen önleyici çalışmalar yapılmalı. Ayrıca, sosyal hizmet uzmanlarının çocukları süreçlerde desteklemesi ve çocukların eğitimlerine yönelik sosyal yardımlar sağlanmalı. Çocuk mahkemeleri ve izlem merkezlerinin sayısı artırılmalı ve çocukların psiko sosyal destek almasına olanak sağlanmalı. Kısaca, yoksulluğun derinleştiği bir ortamda çocukların geleceği tehlikededir. Bu nedenle çocukların temel ihtiyaçlarının karşılandığı, eğitimlerine yönelik desteklerin sağlandığı, aile içi şiddetin önüne geçilmiş bir toplum oluşturmak, çocukların suçta sürüklenme riskini azaltmak adına atılması gereken adımlardır.

Tebesir Bülten: İller bazında bakıldığında hangi illerimizde yaşayan çocuklarımız suçta daha kolay sürükleneniliyor ve sizce bunun sebepleri nelerdir?

Hacer Foggo: Suça Sürüklenen Çocuklar ve Çocuk Suçlarının Kriminal Açısından İncelenmesi (Altınsoy, E. ve Kara, A. (2022).) makalesinde Türkiye de çocuk suçluluğunun en yüksek olduğu 32 il kendi içerisinde sıralanmış ve Türkiye'de 32 il içerisinde çocuk suçluluğunun en yüksek olduğu il 9,02 ile Edirne olmuştur. Türkiye ortalamasının neredeyse üç katıdır. Daha sonra 8,69 ile Eskişehir, 7,44 ile İzmir, 6,8 ile Uşak, 6,57 Aydın, 6,2 Tekirdağ, 6,07 Balıkesir illeri takip etmiştir. Araştırmalar çocukların suçta sürüklenmesinin kentlerde yoğunlaşmakta olduğunu gösteriyor. Çünkü ekonomik krizle birlikte özellikle kent merkezlerinde işsizli ve okul terkine önemli bir artış var. Ayrıca kentlerde önlem alın-

madığın çocuğun suçu tekrar etme riski de yüksek. Yine uzmanlar suçun tekrar edilmesinin en önemli nedeninin okul başarısızlığı, devamsızlığı, okul terki, madde bağımlılığı, ev de suçla ilişkili bireylerin olması gibi nedenleri sıralıyor. Bu nedenle çocuklar tahliye sonrası ilgili kamu kurumları tarafından takip edilmez, ailesinden gerekli ilgiyi görmez, okula devam etmez veya gerekli psikolojik desteği almaz ise yine aynı sorunlar yumağı ile boğuşacak ve yeniden suç işleme olasılığı yüksek olacaktır. Çünkü bu çocuklar, genellikle, aile, okul ve sosyal çevredeki sorunlar nedeniyle suçta sürüklenirler. Bu sorunlar arasında, aile içi şiddet, madde bağımlılığı, yoksulluk, işsizlik, okul devamsızlığı, terki ve sosyal dışlanma yer alır. Suça sürüklenen mağdur çocuklar, genellikle, duygusal açıdan incinmiş ve güvensizdirler. Bu nedenle, çocuklar suçu, bir problem çözme yöntemi olarak görürler.

Tebesir Bülten: Çocuklarımızın suçta sürüklenmemesi için ne gibi önlemler alınabilir?

Hacer Foggo: Özellikle yoksulluk içinde büyüyen çocukların, yoksulluk içinde yaşamayan çocuklarla aynı fırsatlara sahip olduklarını söylenir. Oysa yoksul çocuklar, ailelerinin temel ihtiyaçlara erişememeden dolayı etkilenir, kira ödenmediğinde ailelerinin peşinde bilinmeyen bir yere doğru sürüklenirler, okullarından olabilirler, çalışmaya başlayabilirler, suçta sürüklenme gibi sürekli risk altında yaşarlar. Bu nedenle risk altındaki çocuğun hem suçta sürüklenmeden hem de sonrasında sürecinin sıkı bir biçimde takip edilmesi, güvenli bir alanda yaşamalarının sağlanması, gerektiğinde yeni bir yaşam alanı oluşturmayı sağlayacak sosyal politikaların geliştirilmesi ge-

rekir. Acil olarak önümüzdeki öğretim yılında okul terkini önleyici çalışmalar yapılmalı ve Okul Sosyal Hizmeti Programı acil olarak özellikle devlet okullarında uygulanmalıdır.

Hacer Foggo, ağırlıklı olarak insan hakları konularına odaklanan çeşitli gazete ve dergilerde 15 yıl boyunca muhabir olarak çalıştı. 2003 yılından bu yana kent yoksulluğu üzerine çalışmalar yaptı, sosyo ekonomik nedenlerle okula devam etmeyen, okul terk eden çocuklara yönelik bir çok şehirde çocuklara yönelik merkezler kurulmasına öncülük etti. Son olarak 2016 yılında Çimenev Bilim ve Sanat Merkezi'ni kurdu. Pandemi döneminde 18 Mart 2020 tarihinde arkadaşlarıyla birlikte Derin Yoksulluk Ağı'nı kurarak temel ihtiyaçlara ulaşamayan 3 binden fazla aileye gıda, tablet vb. gönderilmesini sağladı. Yerel yönetim, siyasi partiler ve kamu ile derin yoksulluk konusunda toplantılar yaptı öneriler sundu. 2022 yılı Mart ayında CHP Yoksulluk Dayanışma Ofisi'nin kurucusu ve Koordinatörü olarak ülke çapında yoksullukla ilgili çalışmalarına devam ediyor. Ayrıca 2022 yılında SES Eşitlik ve Dayanışma Derneği'nin "SES Yılın Kadınları 2021" ödülünü aldı. 2022 yılında Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD) Eskişehir Şubesi 29. ÇGD Uğur Mumcu Dayanışma Ödülü'nü aldı. Askıda Hayatlar- Yoksulluk Günlükleri adında yayınlanmış kitabı var.

Eğitimde Sermayeye Teslim Olmayan Emekçilerin Örgütlü Hareketi

Özel Sektör Öğretmenleri Sendikası

Sendikamız, tam adı "Özel Sektör Öğretmenleri Sendikası" ve kısa adı "Öğretmen Sendikası" adlarıyla Ağustos 2021'de merkezi İstanbul olmak üzere resmi olarak kuruldu. Sendikamız 10 no.lu iş kolunda etkinlik gösteren e-devlette işçi sendikaları arasında 575 kodu (Öğretmen Sendikası) seçilerek resmî üye olunabilen bir sendikadır.

Kuruluş tarihimiz Ağustos 2021 olmasına karşın Sendikamızın altyapısını biz çok uzun bir süre önce oluşturmaya başladık. Sendika kurulmadan önce "sendika girişimi bir dayanışma" olarak yaklaşık yedi ay

etkinliğimizi sürdürdük.

Kuruluş altyapısını özenle temellendirdiğimiz Sendikamız, Eylül 2021'den başlayarak Türkiye'nin genelinde, ayakları yere sağlam basarak kendi içinde yaptığı stratejik tartışmaların bir sonucu olarak hem "sokak"ta hem basında hem de sosyal medyada ciddi bir görünürlüğe ulaştı.

Sendikanın isminin belirlenmesinden tutalım, 10 Nolu iş kolunda diğer emek bileşenlerini örgütlenme hedefinin dışında tutup bir eğitim emekçileri hareketini örgütlemeyi

önüne koymaya kadar birçok konu söz konusu stratejik yaklaşımın başlıkları arasındaydı. Özel sektörün kabuğunu parçalayarak birleşik eğitim emekçileri hareketinin dinamik unsurları arasında yer almakta hedeflerimizin arasındaydı.

Bu süreçte, kendi emek alanımızın yakıcı sorunlarına karşı pratik bir hat yarattık. Oldukça özgün bir tarzı fiili mücadele anlayışımızın odak noktasına oturttuk. Resmî tatillerde (29 Ekim, ara tatil, idari izin) tatil izinleri kesintiye uğrayan öğretmenlerimizin Sendikamıza ihbarları sonrası, ilgili kurumları MEB'e şikayet

edip kurumların kendilerini de arayarak uyararak mağdur öğretmenlerimizin %90'ından fazlasının hakkını yani hak ettikleri tatilleri aldık. Yaptığımız kurum baskınları sonucunda özel öğretim kurumlarındaki keyfi ve yasa dışı çalışma ortamlarını açığa çıkardık. Bu öğretmenler arasında sendikamızın güven kazanmasını sağladı. Binlerce öğretmenin yüzü kısa zamanda sendikaya döndü.

Ülkede özel sektörde çalışan (kolaj, kurs, dersane, rehabilitasyon merkezi, sürücü kursu ve vakıf üniversitesi ayırt etmeden) tüm eğitim emekçilerimiz için bir hukuk birimi kurduk. Gönüllü avukat dostlarımız dayanışmasıyla Sendikamıza üye birçok insanın hakları için hukuksal süreçlere doğrudan müdahil olduk ve önemli kazanımlar elde ettik.

5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası'nda var olan ancak 2014 yılında kaldırılan hatta elimizden (ç) alınan 9. madde 2. fıkra şunu ifade eder: **"Okullarda yöneticilik ve eğitim - öğretim hizmeti yapanlara, kıdemlerine göre (emekliler hariç) dengi resmî okullarda ödenen aylık ile sosyal yardım kapsamındaki eködeme tutarlarından az ücret verilemez."** Elimizden alınan bu hükmü biz "eşit işe eşit ücret" ilkesiyle eş tuttuk ve 5 Ekim 2021 Dünya Öğretmenler Günü'nü kendi adımıza bir milat kabul ederek tüm özel sektör öğretmenleri için uzun bir sürece yayılacak olan **"Taban Maaş Kampanyası"**nı başlattık. Kampanyanın faaliyet yöntemlerini ve araçlarını sendika tabanının etkin katılımına açtık. Sokak çalışmaları, salon etkinlikleri ve hakların geri alınması için verilen dişe diş mücadele, açık sokak eylemlilikleri özel sektörde öğretmenlerin kötü çalışma koşullarını tartışır hale geldi. Sendikaya mücadeleci öğret-

menler katıldı.

Bu kampanya sürecinde her gün yeni girişimlerde bulunuyor, yeni adımlar atıyoruz.

Bu aşamada ulusal ve yerel olmak üzere çok sayıda basın kuruluşu, YouTube kanalı ya da farklı alanlardaki sosyal medya hesapları ile çok sayıda temas kurduk ve bu temaslarımız büyüyerek ilerliyor. Her gün türlü basın-yayın organından röportaj, söyleşi istekleri alıyoruz.

Yine çok önemli bir nokta da Sendikamızın bu görünürlüğü ve duyurulduğu sayesinde yargıdaki türlü işçi davalarında bilirkişi olarak mahkemelerin Sendikamızdan resmi yazılar ile bilgi almasıdır. Bu durum da Sendikamızın özel öğretim kurumları alanında başat rolde olduğunun bir göstergesidir.

18-19 Aralık 2021 tarihlerinde KESK'in öncülüğünde dört büyük ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır) yapılan **"#geçinemiyoruz"** mitinglerinde güçlü bir şekilde yerimizi aldık, sözümüzü söyledik.

10 Ocak 2022 tarihinde **Öğretmenlik Meslek Kanunu Teklifi** komisyon görüşmelerinde yine Sendika olarak yerimizi alıp bu kez de doğrudan **Türkiye Büyük Millet Meclisinde** sözümüzü söyledik, taleplerimizi duyurduk.

Kuruluşumuzun üstünden geçen 2 yıllık kısa süre içinde Türkiye'nin dört bir yanında Sendikamızın sesini büyütüyoruz. 2 yıl içinde 10 bin üye sınırına dayandık ve Türkiye işçi sendikaları tarihinde bir yıl içinde %808 büyüyen ilk sendika olduk.

İlk genel kurulumuzu 2022 Şubat'ta yaptık. Geçici yürütme kurulumuz, Merkez Yürütme Kuruluna evrildi ve ayrıca her ilden temsilcilerle oluşturduğumuz bir "Temsilciler Meclisi"imiz var. Temsilciler Meclisi örgütlenmemizi bölge komiteleri ile destekleyerek ülke geneline yaydık. Örgütlülüğümüzü 81 ilin tamamına ulaştırmak üzere.

23 Nisan 2022'de İstanbul Kadıköy'de Genel Merkezimizi, 18 Aralık 2022'de Ankara İl Temsilciliğimizi ve 22 Mart 2023 tarihinde ise

Siirt İl Temsilciliğimizi açtık. Gelirimizi dengelememiz halinde Bursa, İzmir, Antalya gibi illerimiz başta olmak üzere temsilcilik sayılarımızı artırmayı hedefliyoruz.

Asgari ücret altında çalıştırma, resmî tatilde zorla çalıştırma, mobbing, kıdem tazminatı gasbı, yaz maaşı gasbı vs. gibi ihbar birimimize ve sosyal medya mesaj kutularımıza her gün gelen onlarca ihbarı değerlendirerek bunlar hakkında il ve ilçe millî eğitim müdürlüklerini harekete geçiriyor ve başlatılan her hukuksal sürecin birincil takipçisi oluyoruz.

Asgari ücrete mahkum edilmiş olmamız, taban maaşımızın gasp edilmesinin yanı sıra iki temel sorununuz daha var. Bunlardan birisi bizi mevsimlik işçi gibi gösteren ve güvencesizliğimizi her gün daha da derinleştiren **"belirli süreli iş sözleşmeleri"**dir. Belirli süreli iş sözleşmeleri, 1 yıl süreyle sınırlı olan ve bir yılın sonunda kurumun öğretmeni dilediği gibi işten çıkarmasına / sözleşme yenilememesine aracı olan, eğitim emekçisi için emek düşmanı bir sözleşme türüdür. Mevsimlik işçilerin emeğine saygımız sonsuz ancak **"Öğretmenler, mevsimlik işçi değildir."** diyoruz. Buna karşı söylemlerimiz, eylemlerimiz, görüşmelerimiz sürüyor.

Bir diğer engelimiz ise aslında hem taban maaş hakkımızı güvence altına alacak hem de belirli süreli iş sözleşmesi gibi bir ucube sözleşme türünden bizi kurtaracak olan **"toplular iş sözleşmesi"** konusundadır. Toplu iş sözleşmesi yapmamız önündeki en büyük engel, bulunduğumuz iş kolu olan 10 no.lu iş kolunun bir torba iş kolu olmasından kaynaklıdır. Bu iş kolu; eğitim, ticaret, büro ve güzel sanatlar içinde olmak üzere 4 ayrı iş kolunda 4 milyon üzerin-

de emekçiyi içine hapsedmiştir. Bir sendikanın toplu iş sözleşmesi hak etmesi için, bulunduğu kolda çalışan toplam çalışanın %1'i kadar çalışanı üye yapması gerekir. Bu kolda kalırsak bizim için bu kolun %1'i 40 bin üye demektir. Oysaki Sendikamız, yalnızca eğitim emekçilerini kapsayan bir sendikadır ve bu alanda ortalama 400 bin emekçi vardır. 400 bin emekçinin %1'i 4 bin emekçidir ki Sendikamız bu üye sayısını çoktan ikiye katlamış durumdadır. Dolayısıyla verdiğimiz bu kadar çabaya karşılık büyük bir hak gasbı da buradan doğmaktadır. Bu konuda birkaç aydır çalışmalarımızı hızlandırdık. İlerleyen günlerde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında görüşme talep edip kendileriyle görüşmeyi hedefliyoruz. Bu koldan çıkmak, kendi bağımsız iş kolumuza geçmek için de var gücümüzle çalışacağız.

Özel Sektör Öğretmenleri Sendikası, fiilî mücadeleye çok büyük önem veren bir sivil toplum kuruluşudur. Hak gasbına giden her kurumu, o kurumdaki öğretmenlerin isteği ve onayı doğrultusunda ifşa ediyoruz ve eğer kurum bu gaspta ısrarcı olursa kurumdaki öğretmenlerle dayanışma ve örgütlülüğümüzü büyütüp doğrudan kurumların önlerinde eylemler düzenliyoruz.

Sendika olarak önceliğimiz emeğin evrensel/mücadeleci ilkeleri. Bu ilkeler doğrultusunda bürokrasi ile görüşüyoruz. Bu doğrultuda kuruluşumuzdan bugüne dek birçok kademesi ile görüştüğümüz Millî Eğitim Bakanlığı da bizim taleplerimiz için tek bir adım atmamış ancak patronların her görüşme talebinde onlarla türlü statülerde bir araya gelip dileklerini gerçekleştirmek için harekete geçmiştir.

Sözünü ettiğimiz fiilî mücadelenin karşılık ve muhatap bulacağı temel kurum, Millî Eğitim Bakanlığının ta kendisidir. Çeşitli illerdeki il millî eğitim müdürlükleri önünde eylemlerimizi yaptık, yapmayı sürdürüyoruz. 30 Ağustos 2022'de özel sektörde çalışan eğitim emekçilerinin örgütlü tepkisini gösterdiğimiz eylemin yoldan ilerleyerek Bakanlığın önünde büyük bir tepkiyi daha ifade etmek için toplanmayı konuşuyoruz. Çünkü koşulları değiştirmenin biricik yolu bu. Bu yoldan dostluğu ve dayanışmayı yükselterek yürüyeceğiz.

Özel sektörde çalışan eğitim emekçilerinin tamamının fiilî mücadele ile tanışıp Sendikasına gelerek bu mücadele türünü yaşamına uyarlamasının; kendi geleceği, çocuklarının geleceği, insanca yaşanabilir bir gelecek için fiilî - örgütlü mücadeleye katılmasının mutlak zorunluluk olduğunu dile getiriyoruz.

#MücadeleDersiniÖğretmenlerVerecek

#EskisiGibiOlmayacak çünkü artık #SendikanVar

Azərbaycan Dövlət Pedagoji Universiteti'nin rektörü Prof. Dr. Cafer Caferov ile Söyleşi

Tebeşir Bülten: Öğretmen olmak için Pedagoji Üniversitesine girerken ön koşullar nedir?

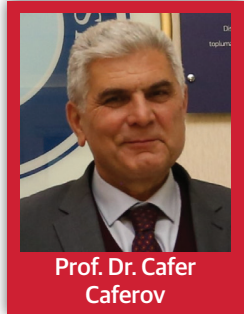
Prof. Dr. Cafer Caferov: Öğretmen olmak için, Azərbaycan Devlet Pedagoji Universiteti'ne (ADPU) kabul sürecinde her hangi bir özel bir koşul aranmamaktadır. Devlet İmtahan Merkezi'nin (DİM) gerçekleştirdiği üniversite genel kabul sınavlarında gerekli puanı almak ve tercih döneminde Pedagoji Universiteti'ni seçmek yeterlidir. Son yıllarda Pedagoji Universiteti'nin öğretmenlik lisans programını tercih edenlerin puanları sürekli artmaktadır. Örneğin, geçen sene Pedagoji Universiteti'ni tercih eden öğrencilerin %71 oranında kısmi puan ortalaması, maksimum 700 puanlık sistemde, 400+ olmuştur. Geçen eğitim-öğretim yılında Pedagoji Universiteti'ni kazanan öğrencilerin %74'ünün devlet burs desteği kazanması da

öğretmen olmak isteyen gençlerin daha iyi puanla geldiğini esas göstergelerden biridir. Dolayısıyla öğretmen olmak için DİM sınavlarında gereken puanı toplamayı başaran her aday ADPU'yu tercih edebilmektedir. Bununla birlikte, yüksek lisansın bazı programlarında bu yıldan itibaren DİM sınav sonuçlarından sonra mülakat sınavının başarılması da zorunlu hale gelmiştir.

Tebeşir Bülten: Öğretmen adaylarını seçme süreci nasıl belirlenmektedir? Bu konuda izlenen genel stratejiler nelerdir?

Prof. Dr. Cafer Caferov: Azerbaycan'da öğretmen adaylarını seçme sürecini Bilim ve Eğitim Bakanlığı'nın İnsan Kaynakları Şubesi yürütmektedir. Türkiyedeki sisteme benzer bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Adayların lisans öğretmenlik diplomasına sahip olma-

ları gerekmektedir. Adaylar elektronik ortamda sınava kayıt yaptırdıktan sonra, Bakanlığın adaylar için sınavı test usulü ile yapmaktadır. Sınavda adaylarda alan ve pedagojik formasyon bilgisi aranmaktadır. 100 puanlık test sınav sisteminin ilk aşamasını başarı ile (40+ puan toplayanlar online vakansiya-iş yeri tercihi- seçebilirler) geçen adaylar mülakata davet edilmektedir. Her yıl devlet okullarında ortalama 10 binden fazla vakant yere 50-60 bin aday başvurmaktadır. Sınav ve mülakat sonucuna göre adaylara mevcut iş yerlerinden biri önerilir. Azerbaycan'da öğretmen seçimi ve atamaları 2013 yılından itibaren merkezi sınav sistemi ile gerçekleştirilmektedir. Günümüzde eğitim sisteminde çalışanların %25`den fazla-

Prof. Dr. Cafer Caferov

şı bu yolla atanmış öğretmenlerdir. Genel strateji şeffaf öğretmen seçimini gerçekleştirmek, sistemde kalifiye eleman sayısını kısa sürede artırmaktır. Okul psikologları, okul öncesi eğitim kurumları çalışanları da bu sınav sistemine tabidir.

Tebeşir Bülten: Temel eğitim (ilkokul) ve ortaöğretim alanlarına öğretmen yetiştirme süreçleri ne şekilde yürütülmektedir?

Prof. Dr. Cafer Caferov: Hem temel eğitim, hem okul öncesi eğitim, hem de ortaöğretim alanlarında öğretmen yetiştirme sürecinde; alan, genel kültür ve pedagojik formasyon ağırlıklı 4 yıllık eğitim sürecinden geçmek ve son sınıfta bir dönem okullarda staj yapmak zorunludur. Pedagoji Üniversitesi de okul öncesi, temel ve ortaöğretim alanında yüz senelik deneyimi ile ülkede tercih edilen bir yüksek öğretim kurumudur.

Tebeşir Bülten: Öğretmen yetiştirme sorumluluğu nereye, hangi kurumlara aittir?

Prof. Dr. Cafer Caferov: Azerbaycanda öğretmen yetiştirme sorumluluğu genellikle üniversitelere aittir. Günümüzde 21 üniversitede öğretmen hazırlığı programları mevcuttur. Lisans ve yüksek lisans programlarında her yıl 10 binden fazla öğrenci eğitim fakültelerini tercih etmektedir. Bu üniversiteler arasında esas rol Pedagoji Üniversitesi'ne aittir. Şöyle ki, tüm ülkede öğretmen hazırlığının %25'lik kısmı ADPU'dadır ve bu özellik üniversitemizi lider konumuna getirmektedir. ADPU'yu %10 oranı ile Bakü Devlet Üniversitesi izlemektedir.

Tebeşir Bülten: Öğretmenlik eği-

tim programları nelerdir? Bu programların belirlenmesinde nasıl bir yöntem izlenmektedir?

Prof. Dr. Cafer Caferov: Azerbaycan'da önlisans, lisans, lisansüstü ve doktora eğitim programlarının listesini Bakanlar Kurulu belirlemektedir. Tüm eğitim aşamalarında uzmanlık alanları üzere programlar listesinde ilk sırayı eğitimle ilgili programlar almaktadır. Eğitim programlarının listesi, üniversitelerin önerilerine bağlı olarak sürekli olarak Bilim ve Eğitim Bakanlığının insiyatifi ile Bakanlar Kurulunca yenilenebilir. Nitekim içinde bulunduğumuz şu dönemde yüksek lisans programlarının yenilenmesi süreci yaşanmaktadır.

Ön lisans eğitim alanlarında 5 program (Aile ve ev tahsili, İnküziv eğitim, Mektebekadar (okulöncesi) eğitim ve raks öğretmenliği) vardır. Pedagoji Üniversite bünyesinde olan Devlet Pedagoji Kolejinde (Yüksek okul) bu programlar üzere önlisans (subbakalavr) eğitimi devam etmektedir.

Lisans eğitimi program listesinde 21 öğretmen uzmanlık programı bulunmaktadır. Çift anadal programları 5 yıllık (Kimya ve Biyoloji öğretmenliği, Matematik ve Bilişim öğretmenliği, Tarih ve Coğrafya öğretmenliği), diğerleri 4 yıllık zorunlu eğitime tabidir.

Yüksek Lisansta 19, doktora düzeyinde ise 8 uzmanlık programı Eğitim Bilimlerini kapsamaktadır.

Tebeşir Bülten: Öğretmen yetiştirme programı nasıl hazırlanmaktadır? en son ne zaman değişiklik yapılmıştır? Akreditasyon süreçleri var mıdır?

Prof. Dr. Cafer Caferov: Öğretmen yetiştirme programları Bilim ve Eğitim Bakanlığının kararnamesi ile kurulmuş komisyonca hazırlanmaktadır. Komisyon alanda eğitim, öğretim faaliyetleri yürüten üniversitelerin, araştırma merkezlerinin, piyasanın, STK'ların ve örnek okulların temsilcilerinden oluşmaktadır. Lisans programları 2020 yılında, önlisans programları 2021 yılında yenilenmiştir. Dört senelik lisans programları 240 krediden oluşmaktadır. 30 kredi ilk yarıyıl ve 30 kredi son yarıyıl (staj) milli olarak (Bakanlık tarafından belirlenir), 120 kredi üniversitelerarası komisyonca, 60 kredi ise üniversitenin kendisinin belirlediği kısımlardır. Yüksek lisans programları son olarak 2012 yılında onaylanmış ve bu yıl yenilenmesi öngörülmektedir.

Azerbaycan ulusal eğitim akreditasyon kurumu, Bilim ve Eğitim Bakanlığınca bağlı özerk kurum olan - Eğitimde Kalite Kontrol Ajansıdır (TKTA). Bu ajans 2022 yılında onaylanmış kurumsal ve program akreditasyon kriterlerine göre üniversiteleri ve programları ulusal düzeyde akredite etmektedir. Şimdilik üniversitelerin kurumsal akreditasyonunu yapılmaktadır. Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi ilk akredite olmuş (5 yıllık) 4 üniversiteden biridir. Gelecek yıllarda program akreditasyonuna başlanması öngörülmektedir.

ADPU programlarının gelecek yıllarda uluslararası akreditasyonunu da yapması planlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda EPDAD ile işbirliği yapılması öngörülmektedir.

Tebeşir Bülten: Öğretmen adaylarının staj dönemi nasıl işlemektedir?

Prof. Dr. Cafer Caferov: Öğretmen hazırlığında en önemli aşamalardan biri kaliteli staj dönemidir. Azerbaycan`da üniversite öğrencilerinin stajı Bakanlar Kurulunca onaylanmış tecrübe hakkında esasname (yönetmelik) ile gerçekleştirilmektedir. Bu yönetmeliğe ve 2014 yılı eğitim program içeriğine göre öğrenciler son yarıyıldan itibaren 14 haftalık staj (21 kredi) yapmaktadırlar. Bu deneyim 2022/23 eğitim-öğretim yılında sonuncu kez gerçekleştirilmiştir.

Azerbaycan`ın Devlet Eğitim Stratejisine göre öğretmen hazırlığında "pedagoji internatura" dediğimiz değişime gidilmesi öngörülmektedir. 2020 yılında onaylanmış lisans düzeyi öğretmen hazırlık programına göre 2023/24 eğitim-öğretim yılında son sınıf öğrencileri son yarıyılı okulda geçirecek ve buna göre 30 kredi sağlayacaklar. İçerik olarak da pedagoji internatura önceki tecrübe programından farklı olacaktır.

Tebeşir Bülten: Mezunların görev ve başlaması nasıl olmaktadır? öğretmen adaylarının iş güvencesi var mıdır? öğretmen adaylarının işsizlik durumu söz konusu mudur?

Prof. Dr. Cafer Caferov: ADPU her yıl mezunlarla ilgili istihdam raporu yayımlamaktadır. Şöyle ki, lisans bitirdikten sonra yüksek lisans devam edenler, zorunlu askeri hizmetine giden erkek mezunlar, MİQ sınavlarında (Öğretmen alım sınavları) başarılı olan ve göreve başlanın verileri toplanmakta; diğer alanlarda, özel sektörde çalışanlarla ilgili bilgiler de analiz edilerek mezunların çalışma hayatına katılım düzeyleri belirlenmektedir. ADPU-da son 6 yılda mezunların çalışma oranları (2022 mezunlarının çalışma oranı %70`in üstünde-

dir) artmaktadır. Eski yıllarda mezun olan ve her yıl MİQ sınavlarında (Öğretmen alım sınavlarına) başarılı olmayanlar da doğal olarak vardır. Bunun nedeni Sovyetler Birliği`nin çöküşü ile birlikte, 1990`lı yıllardan itibaren öğretmenlik mesleğinin prestij kaybetmesi, üniversitelerde eğitim kalitesinin birçok sebepten düşmesi olmuştur. Fakat 2013 yılından itibaren öğretmen mesleğinin yeniden prestij kazanması için gerçekleştirilen reformlar, öğretmenlerin işe alım sürecinde uygulanan şeffaf yöntemler ve öğretmen hazırlık programlarında yenilikler, kalitenin yükseltilmesi için harcanan çabalar iyi sonuçlar vermektedir.

Öğretmenlik mesleğinde devlet okulları için iş güvencesi 65 yaşla sınırlandırılmıştır. Yani 65 yaşa kadar çalışarak emekli olmak zorunluğudur.

Genelde her yıl devlet okullarında açılan iş yerleri sayıları ile son yıl ve önceki yıllarda mezun olanların sayıları arasında fark, hazırda düzenli olarak okulda çalışmayan, öğretmenlik programını bitiren ve işsiz olan insanların olmasına neden olur. Ama devlet okulunda en iyi düzeyde, kalifiye elemanların çalışması için bir rekabet ortamının geliştirilmesi zorunludur.

Tebeşir Bülten: Öğretmenlerin ekonomik sosyal ve özlük hakları nasıldır? Sendikal örgütlülük ne durumdadır?

Prof. Dr. Cafer Caferov: Öğretmenlerin ekonomik sosyal ve özlük haklarının iyileştirilmesi için son yıllarda geleceğe dönük bir hayli adımlar atılmış, öğretmenlerin maaşları bir hayli artmış, sertifikasyon sınavlarında başarılı olan öğretmenlerin maaşlarına eklemeler (maaşın yüz-

de 10-30-u oranında) belirlenmiş ve devlet bütçesi hesabına ödenilmektedir. Azerbaycan`da tüm alanlarda olduğu gibi eğitim işçilerinin de Sovyetler döneminden kalan geleneksel sendikaları vardır ve kamu alanındaki tüm eğitim çalışanlarını kapsamaktadır.

Tebeşir Bülten: Öğretmenlerin mesleki gelişimi ve kendilerini yenilmeleri için uygulanan politikalar nelerdir?

Prof. Dr. Cafer Caferov: Öğretmenlerin mesleki gelişimi için yaşam boyu eğitim yönetmeliği gereğince uzmanlık eğitimleri veren merkezler ve enstitüler mevcut olmuştur. Son yıllarda bu alanda yapılan eğitim kalitesi konusunda sakıncalara göre Bilim ve Eğitim Bakanlığı söz konusu alanda da reformlara başlamıştır. Bakanlığa bağlı Eğitim Enstitüsünün (ARTİ) desteği ile Öğretmenlerin Peşekar İnkışaf Merkezi aracılığıyla hizmetiçi eğitim projeleri yürütülmektedir. Bunlardan biri de ADPU-nun Bakanlıkla birlikte yürüttüğü Okul Liderliği Programıdır. Bu programın amacı profesyonel okul yöneticileri yetiştirmektir. Bu programı başarı ile bitirmiş 50 mezun okul müdürü ve kamu eğitim kurumlarında görevlendirilmiş ve yeni program için seçimler başlamıştır.

TEBESİR

Mektepli
Bülten

Mektepli
gazete.com'un dijital aylık ekidir.

Editör: Alaaddin DİNÇER & Ali TAŞTAN & Osman Çağrı ŞAHİN

Tasarım: Ecem AKTAŞ

Kapak Tasarım: Gökçe Ekin BARAN

TEBESİR

Sayı:30 Eylül - Ekim - Kasım 2023

'un aylık ekidir.

